

**REPUBLIKA SRPSKA
VLADA**

I Z V J E Š T A J
o analizi i planu aktivnosti po pitanju traženja nestalih,
istraživanju i procesuiranju ratnih zločina

Banja Luka, septembar 2019. godine

SADRŽAJ

1. REPUBLIČKI CENTAR ZA ISTRAŽIVANJE RATA, RATNIH ZLOČINA I TRAŽENJE NESTALIH LICA – NADLEŽNOSTI	5
2. ISTRAŽIVANJE RATA, RATNIH ZLOČINA I DOKUMENTOVANJE	6
2.1. Projekat popisa i evidentiranja srpskih žrtava u ratu (tragičan sukob u regionu u periodu 1991-1995. godine)	7
2.1.1. Problem istraživanja.....	7
2.1.2. Predmet istraživanja.....	8
2.1.3. Ciljevi istraživanja	9
2.1.4. Metode istraživanja.....	9
2.1.5. Izvori podataka.....	10
2.1.6. Obrada podataka	10
2.1.7. Rezultati istraživanja.....	14
2.2. Sortiranje, skeniranje i unos u bazu podataka sve arhivske dokumentacije Centra vezano za ratna dešavanja u periodu 1992-1995. godine.....	30
2.3. Publikacija „Hronologija događaja u bivšoj Jugoslaviji 1989-1995. godine“	30
2.4. Prikupljanje i analiza dokumentaciono-arhivske građe o ženama žrtvama rata srpske nacionalnosti	31
2.5. Zaštita žrtava ratne torture	32
2.6. Istraživanje stradanja kolone JNA prilikom povlačenja iz Tuzle 15.05.1992. godine	33
2.7. Djeca – žrtve rata u Bosni i Hercegovini u periodu 1991-1995. godine	35
2.8. Izrada atlasa masovnih stratišta srpskog naroda tokom Odbrambeno-otadžbinskog rata.....	37
2.9. Istraživanje događaja u srebreničkoj regiji u periodu 1992-1995. godina.....	38
2.10. Istraživanje ratnih zločina počinjenih od strane Petog korpusa tzv. Armije RBiH nad srpskim narodom.....	41
2.11. Istraživanje ratnih dešavanja u Sarajevu	42
2.12. Istorijski pregled dešavanja u Odbrambeno-otadžbinskom ratu 1992-1995. godine i rat u Bosni i Hercegovini - tragičan sukob u regionu	43
2.13. Istraživanje ratnih dešavanja u Hercegovini	45
2.14. Istraživanje ratnih dešavanja u Posavini	45
2.15. Istraživanje NATO napada na Republiku Srpsku	46
2.16. Mapiranje logora i mjesta zatočenja lica srpske nacionalnosti u ratu u Bosni i Hercegovini.....	47
2.17. Istraživanje uloge stranih ratnika - mudžahedina u ratu u Bosni i Hercegovini	48

2.18. Istraživanje materijalne štete počinjene Republici Srpskoj i srpskom narodu tokom proteklog rata u Bosni i Hercegovini	49
2.19. Digitalizacija arhivske građe koja se nalazi u arhivima u BiH i regionu.....	50
2.20. Uzroci i posljedice istorijskih procesa dugog trajanja nad Srbima u Bosni i Hercegovini – slučaj Autonomna regija Krajina.....	50
2.21. Organizovanje i sprovođenje aktivnosti pod nazivom „Dani sjećanja“.....	51
2.22. Publicistika, izložbe i promocije	55
3. ODNOSI SA PRAVOSUDNIM INSTITUCIJAMA, SARADNJA SA ADVOKATSKIM TIMOVIMA I NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA	57
3.1. Baze podataka krivičnih predmeta, optuženih i osuđenih lica za ratne zločine pred MKSJ/MMKS, Sudom BiH i entitetskim pravosuđem.....	57
3.2. Saradnja sa nevladinim organizacijama u i izvan Republike Srpske.....	58
3.3. Podrška i prikupljanje dokazne dokumentacije i saradnja Centra sa pravosudnim institucijama, policijskim agencijama i advokatskim timovima	59
4. OSTALE AKTIVNOSTI.....	60
5. TUŽILAŠTVA U REPUBLICI SRPSKOJ, FEDERACIJI BiH i BRČKO DISTRIKTU BiH ..	62
6. PRAVOSUDNE INSTITUCIJE BOSNE I HERCEGOVINE	63
6.1. Sud Bosne i Hercegovine	64
6.2. Tužilaštvo Bosne i Hercegovine	65
6.3. Visoki sudski i tužilački savjet Bosne i Hercegovine	67
7. PRAKSA PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA BOSNE I HERCEGOVINE U PROCESUIRANJU KRIVIČNIH DJELA RATNOG ZLOČINA.....	68
7.1. Potvrđene optužnice Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH	68
7.1.1. Potvrđene optužnice Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH prema godinama potvrđivanja.....	68
7.1.2. Potvrđene optužnice Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH prema nacionalnosti optuženih lica	71
7.1.3. Potvrđene optužnice Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH prema nacionalnosti žrtava	71
7.1.4. Potvrđene optužnice Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH prema kvalifikaciji krivičnog djela.....	73
7.1.5. Genocid	74
7.1.6. Zločin protiv čovječnosti	74
7.1.7. Ratni zločin protiv civilnog stanovništva	77
7.1.8. Ostala krivična djela ratnog zločina za koja je Sud BiH potvrđivao optužnice.....	79
7.2. Pravosudni postupci Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH	79
7.3. Kazne izrečene od strane Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH.....	82
8. MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU U HAGU (MKSJ)	84

8.1. Rad MKSJ	85
8.1.1. Procesuiranje za genocid.....	87
8.1.2. Odnos MKSJ prema počinjenim ratnim zločinima nad Srbima	88
8.1.3. Rad MKSJ/MMKS u izvještajnom periodu	89
8.2. Postupanje po zahtjevima MKSJ/MMKS	91
8.3. Saradnja sa advokatskim timovima odbrane lica optuženih pred MKSJ/MMKS.....	91
8.4. Status Arhiva MKSJ.....	92
9. DRŽAVNA STRATEGIJA ZA RAD NA PREDMETIMA RATNIH ZLOČINA.....	94
10. SLOŽENI PREDMETI RATNIH ZLOČINA NAD SRBIMA KOJI NISU PROCESUIRANI	97
11. MOGUĆNOST PRUŽANJA POMOĆI PORODICAMA LICA ZA KOJE SE PROVODE PRAVOSUDNI PROCESI ZA RATNE ZLOČINE	99
12. TRAŽENJE NESTALIH LICA	100
12.1. Problemi u traženju nestalih lica	101
12.2. Saradnja institucija Republike Srpske i Instituta	102
12.3. Sporazum o preuzimanju uloge suosnivača za Institut za nestala lica Bosne i Hercegovine	103
12.4. Nepozivanje predstavnika Republike Srpske u procesu ekshumacije i identifikacije tijela.....	107
12.5. Nepostupanje Tužilaštva BiH po zahtjevima institucija Republike Srpske.....	108
12.6. Popis neidentifikovanih tijela u Bosni i Hercegovini	109
12.7. Izmještene i prikrivene masovne grobnice.....	110
12.8. Nepostojanje centralne evidencije nestalih lica Bosne i Hercegovine (CEN BiH) .	110

1. REPUBLIČKI CENTAR ZA ISTRAŽIVANJE RATA, RATNIH ZLOČINA I TRAŽENJE NESTALIH LICA – NADLEŽNOSTI

Institucionalni pristup istraživanju ratnih zločina u Republici Srpskoj započeo je donošenjem Uredbe o osnivanju Dokumentacionog centra za istraživanje ratnih zločina („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 37/99) i Uredbe o osnivanju Biroa Vlade Republike Srpske za odnose sa Međunarodnim krivičnim sudom za ratne zločine u Hagu („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 52/01).

Zakonom o ministarstvima („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 70/02) formiran je Republički sekretarijat za odnose sa Međunarodnim krivičnim sudom u Hagu i istraživanje ratnih zločina, a sa radom je započeo 17.01.2003. godine. Sekretarijat je objedinio rad prethodne dvije institucije, kao i Komisije za traženje nestalih i zarobljenih lica Republike Srpske, ali se Komisija iz sastava Sekretarijata ponovo izdvojila 16.07.2003. godine.

Zakonom o republičkoj upravi („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 118/08), osnovan je Republički centar za istraživanje ratnih zločina i to kao republička upravna organizacija u sastavu Ministarstva pravde koja je sa radom započela 23.12.2008. godine. Republički centar nastao je reorganizacijom dotadašnjeg Republičkog sekretarijata za odnose sa Međunarodnim krivičnim sudom u Hagu i istraživanje ratnih zločina.

Ekonomska politika Republike Srpske za 2013. godinu predvidjela je spajanje Republičkog centra za istraživanje ratnih zločina i Operativnog tima Republike Srpske za traženje nestalih lica. Donošenjem Zakona o izmjenama Zakona o Republičkoj upravi („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 121/12), osnovana je nova republička upravna organizacija pod nazivom Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica (u daljem tekstu: Centar), koji je sa radom započeo 01.01.2013. godine.

Unutrašnja organizacija i sistematizacija radnih mjesta u Centru propisana je Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Republičkom centru za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 48/18).

Članom 50. Zakona o Republičkoj upravi („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 115/18) propisano je da Centar obavlja stručne i druge poslove koji se odnose na: istraživanje, prikupljanje, dokumentovanje, obradu, klasifikaciju, prezentovanje i arhiviranje dokumentacione i druge građe o Odbrambeno-otadžbinskom ratu, drugim ratovima iz perioda 20. vijeka na prostoru bivše Jugoslavije, genocidu u Nezavisnoj državi Hrvatskoj, ratnim zločinima, zločinima počinjenim protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, kao i drugim događajima na prostoru Bosne i Hercegovine i bivše Jugoslavije, njihovim uzrocima, posljedicama, te pojavama i mehanizmima koji dovode do njih ili ih suzbijaju i sprečavaju, istraživanje ključnih događaja i zločina iz historijskog, vojnog, pravnog, sociološkog, političkog, ekonomskog i psihološkog aspekta, kao i drugih aspekata od značaja za objektivno sagledavanje ovih događaja, utvrđivanje, predlaganje i koordinisanje baznih aspekata politika pamćenja, memorijalizacije, kulture sjećanja i pamćenja, te stručno osposobljavanje zainteresovanih i ciljanih grupa i javnosti, analizu počinjenih zločina, utvrđivanje istine za pojedine događaje i ličnosti iz prošlosti i drugih relevantnih događaja, njihovu obradu, verifikaciju i vrednovanje, formiranje i razvoj baza podataka i službenih evidencija o događajima i njihovim posljedicama i o krivičnim predmetima ratnih zločina, izdavanje uvjerenja, odnosno drugih isprava (potvrda i dr.) o

činjenicama o kojima vodi službenu evidenciju, pripremu statističkih i drugih podataka o rezultatima istraživanja, saradnju sa drugim sličnim institucijama i organima, organima pravosuđa i organizacijama i vladinim i nevladinim i drugim organizacijama i pojedincima u zemlji i inostranstvu, prezentovanje i publikovanje rezultata istraživanja i drugih aktivnosti, koordinaciju aktivnosti saradnje organa Republike sa Mehanizmom za međunarodne krivične sudove u Hagu, u skladu sa članom 2. tačka 8. Ustava BiH i Statutom Mehanizma za međunarodne krivične sudove u Hagu, predlaganje Vladi akata u vezi sa istraživanjem zločina i saradnjom sa Mehanizmom za međunarodne krivične sudove u Hagu, pružanje pomoći timovima odbrane lica optuženih za počinjene ratne zločine, evidentiranje, vođenje i ažuriranje baze podataka o nestalim licima i njihovim porodicama, lociranje mjesta stradanja nestalih lica, masovnih, pojedinačnih i izmještenih grobnica na teritoriji Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske i Republike Srbije, dostavljanje podataka o potencijalnim grobnicama nadležnim tužilaštvima, vođenje evidencije o članovima porodica nestalih lica koji su/nisu dali krv za DNK analizu, praćenje ekshumacija grobnica nestalih lica prema pozivu nadležnih organa, uspostavljanje operativne saradnje sa svim institucijama, udruženjima i porodicama nestalih, informisanje nadležnog tužilaštva o eventualno nađenim grobnicama nestalih lica koja nisu evidentirana u bazi podataka, saradnju sa svim porodicama i udruženjima nestalih lica u Republici Srpskoj i van Republike Srpske, organizovanje i pozivanje porodica nestalih lica na identifikaciji, organizovanju počasnih ispraćaja i predaja porodicama identifikovanih tijela, izradu foto-dokumentacije mjesta na kojem se nalazi grobnica nestalih lica i učešće u forenzičkoj obradi pronađenih tijela, pronalaženje svjedoka i rad sa njima, korišćenje i održavanje objekata namijenjenih za obdukciju, smještaj i čuvanje identifikovanih i neidentifikovanih tijela nestalih lica, kao i vođenje evidencije o nestalim licima i druge poslove u skladu sa zakonom i drugim propisima.

2. ISTRAŽIVANJE RATA, RATNIH ZLOČINA I DOKUMENTOVANJE

Kontinuirano prikupljanje i arhiviranje dokumentacije o ratu u Bosni i Hercegovini je jedna od osnovnih aktivnosti Centra.

U Centru se nalazi arhiva i baze podataka sa dokumentima u fizičkom i digitalnom obliku. Do ove dokumentacije došlo se angažovanjem sopstvenih kapaciteta, zatim uz pomoć institucija Republike Srpske, kao i prikupljanjem dokumentacije od nevladinih i drugih organizacija i pojedinaca.

Ova dokumentacija obuhvata: svjedočenja, iskaze svjedoka, dokumenta civilnih organa vlasti o ratnim događajima u Bosni i Hercegovini, vojna dokumenta, presude nadležnih sudova, službene zabilješke, zapisnike, medicinske ekspertize o povredama i druge dokumente.

U funkciji je baza podataka Centra u koju se unose obrađeni i skenirani dokumenti, podaci o žrtvama, načinima stradanja i izvršiocima ratnih zločina. Podaci se ažuriraju i koriste u istraživanjima, a na zahtjev drugih ovlaštenih institucija, organizacija i pojedinaca dostavljaju se na korišćenje.

Postoji obiman video materijal, koji je do sada korišćen u istraživanju, a u saradnji sa medijskim kućama dijelom je prezentovan i javnosti. U posjedu Centra se nalazi veliki broj video zapisa sa tematikom iz Odbrambeno-otadžbinskog rata. Video materijal se konstantno

dopunjava na osnovu praćenja medijskih sadržaja koji obuhvataju predmet istraživanja Centra.

Imajući u vidu obim i značaj, svi video materijali koji se nalaze u Centru evidentirani su kako bi se olakšala pretraga, odnosno korišćenje u istraživačkim projektima. U narednom periodu planirano je dopunjavanje video materijala iz različitih izvora.

Centar prati izdavačku djelatnost drugih institucija, organizacija i pojedinaca u i izvan Bosne i Hercegovine o događajima u proteklom ratu, te je tokom prethodnog perioda nabavljen i prikupljen zapažen broj knjiga i publikacija. U biblioteci Centra nalazi se preko 1.600 naslova (knjige, publikacije, stručna literatura, bilteni, brošure i drugo), a koji se odnose na rat, ratne zločine, nestala lica, rad domaćih i međunarodnih pravosudnih institucija i udžbeničku literaturu iz oblasti međunarodnog ratnog, krivičnog i humanitarnog prava. Centar je obavijestio nadležne organe Republike Srpske, akademsku zajednicu i nevladine organizacije o mogućnostima korišćenja fonda biblioteke u naučne i istraživačke svrhe. Treba naglasiti da se fond biblioteke neprestano dopunjava.

Radi lakše pretrage i korišćenja izrađena je elektronska evidencija knjiga/publikacija. Cilj je da se sva štampana izdanja u posjedu Centra digitalizuju te da se u evidenciju unesu svi ključni parametri koji bi olakšali pretragu i korišćenje knjiga/publikacija. Treba naglasiti da je broj knjiga/publikacija u digitalnom obliku veći u odnosu na knjige/publikacije u fizičkom obliku te se u Centru nalazi oko 3.000 naslova u digitalnom obliku. Završetkom ove aktivnosti formiraće se jedinstvena operativna baza koja će, osim službenicima Centra, biti dostupna i zainteresovanoj javnosti, a prevashodno istraživačima koji se bave istraživanjem tematike Odbrambeno-otadžbinskog rata. Potrebno je naglasiti da je tokom proteklog perioda interes za korišćenje ove literature pokazao veći broj zainteresovanih lica, a posebno studenata te im je Centar omogućio tehničku i konsultativnu podršku.

2.1. Projekat popisa i evidentiranja srpskih žrtava u ratu (tragičan sukob u regionu u periodu 1991-1995. godine)

S ciljem predupređenja određenih društvenih kretanja, istinite interpretacije istorijskih činjenica, perspektivnije budućnosti dolazećih generacija, a posebno pomirenja među narodima, nužnim se nametnuo ozbiljniji pristup popisu žrtava, te je stoga Centar započeo popis srpskih žrtava u proteklom ratu.

Centar je, kao nosilac, Projekt popisa i evidentiranja srpskih žrtava u ratu u periodu 1991-1995. godine realizovao sarađujući sa: Ministarstvom unutrašnjih poslova Republike Srpske (u daljem tekstu: MUP RS), Ministarstvom rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske, Ministarstvom uprave i lokalne samouprave Republike Srpske, jedinicama lokalne samouprave, Predstavništvom Republike Srpske u Srbiji, nadležnim institucijama Republike Srbije, Boračkom organizacijom Republike Srpske, Republičkom organizacijom porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila Republike Srpske, Savezom logoraša Republike Srpske, Srpskom pravoslavnom crkvom i drugim relevantnim institucijama i organizacijama.

2.1.1. Problem istraživanja

Popis i evidentiranje srpskih žrtava u ratu (tragičan sukob u regionu u periodu 1991-1995. godine) ima nekoliko aspekata kao što su: pravni, politički, demografski, sociološki, ekonomski, a posebno humanitarni.

Projekat popisa je započet, prije svega, jer iz nadležnosti koje su propisane Zakonom o republičkoj upravi vidljivo je da Centar ima obavezu prije svega da istražuje, prikuplja, dokumentuje, obrađuje, klasifikuje i prezentuje relevantnu dokumentaciju o stradanju srpskog naroda u Odbrambeno-otadžbinskom ratu.

Takođe, Narodna skupština Republike Srpske 27.06.2013. godine usvojila je Deklaraciju o uzrocima, karakteru i posljedicama tragičnog oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 92/13) u kojoj, između ostalog, podržava i zahtjeva dalji rad institucija Republike Srpske na istraživanju i procesuiranju ratnih zločina u proteklom ratu. Samim tim, najviši zakonodavni organ u Republici Srpskoj dao je jasnu i nedvosmislenu podršku institucionalnom istraživanju rata i ratnih događaja, te je istovremeno nametnuo i obavezu Centru da se i dalje bavi istraživanjem u ovoj oblasti, a svakako jedna od najznačajnijih je popis smrtno stradalih lica srpske nacionalnosti u ratu u Bosni i Hercegovini.

Centar je popisu žrtava pristupio sa pravno relevantnom i objektivnom metodologijom kako bi popis izašao iz političke sfere. Ovo je bitno i iz razloga budućih demografskih, socioloških, istorijskih i svakih drugih istraživanja koja treba da koriste bazične podatke zvaničnih državnih organa, a koji se zasnivaju na prikupljenim dokazima, vođenju dokumentacije i evidencije, a nikako na senzacionalizmu i političkom opredijeljenju.

Do započinjanja rada na Projektu popisa i evidentiranja srpskih žrtava u ratu u Republici Srpskoj nije postojao institucionalni pristup u smislu utvrđivanja preciznog broja stradalih Srba u proteklom ratu. Imajući u vidu da nije bio utvrđen egzaktn broj žrtava, otvoren je prostor za svakodnevne manipulacije u političke, demografske, sociološke, istorijske, medijske i druge svrhe. Ovo je posebno vidljivo u procesima pred međunarodnim i domaćim sudovima, u smislu neravnopravnog tretmana srpskih žrtava.

2.1.2. Predmet istraživanja

Prilikom osmišljavanja Projekta popisa srpskih žrtava iz proteklog rata, odmah na početku samog rada na projektu izrađen je Pravilnik o vođenju evidencija o žrtvama rata kojim se propisuje pojam žrtve rata i stradanja, predmet vođenja evidencije, minimum podataka za vođenje evidencije, te način vođenja evidencije o žrtvama rata.

Da bi se lice smatralo žrtvom, te da bi se ispunili uslovi za unos u evidenciju mora postojati određeni minimum podataka o licu, odnosno žrtvi i to: prezime i ime žrtve, ime jednog od roditelja, pol žrtve, mjesto i datum rođenja, odnosno samo godina ukoliko je datum nepoznat, država i opština stradanja, odnosno pretpostavljeno mjesto stradanja, vrsta stradanja, status žrtve, datum stradanja, odnosno samo godina ukoliko je datum nepoznat i dokumenti kojima se potvrđuju činjenice.

Pod stradanjem u smislu pomenutog pravilnika podrazumijevaju se sve vrste stradanja žrtve koja se odnose na ratna dešavanja i vezana su za oštećenja organizma zlostavljanjem, silovanjem, odnosno lišavanjem slobode (zatvor, koncentracioni logor, internacija, prinudni rad), ranjavanje, povređivanje, ozljeđivanje, ubistvo, smrt i nestanak žrtve.

Evidencija o žrtvama rata se vodi na dva načina u fizičkom (arhiva) i elektronskom obliku (elektronska baza podataka). Evidencija u fizičkom obliku, kao arhiva vodi se po propisima kojima se reguliše način čuvanja arhivske građe. Evidencija u elektronskom obliku

vodi se u elektronskoj bazi podataka koja predstavlja softverski unos podataka kroz određene parametre koji se tiču sljedećih kategorija: dokumenti, žrtva, izvršioци, djela i svjedoci. U svakoj od rubrika unutar elektronske baze podataka unose se svi podaci do kojih se može doći na osnovu činjenica koje su raspoložive iz dokumenata.

2.1.3. Ciljevi istraživanja

Realizacijom projekta popisa i evidentiranja srpskih žrtava u ratu ostvariće se sljedeći ciljevi istraživanja:

- utvrdiće se tačan broj stradalih lica srpske nacionalnosti u proteklom ratu;
- spriječiće se manipulacije o broju srpskih žrtava;
- prikupiće se validna dokumentacija o svakom stradalom licu, sa mogućnošću njenog korišćenja;
- formiraće se jedinstvena baza podataka sa generalijskim podacima za svaku žrtvu, te će se omogućiti jednostavan i efikasan pristup svim podacima i dokumentima vezanim za žrtve;
- omogućiće se diferencijacija podataka o žrtvama prema različitim parametrima koji se odnose na status žrtve (vojne i civilne), pol, starosnu strukturu, vrstu stradanja i ostalo, te jednostavan pristup podacima po bilo kom od ovih parametara i
- svi podaci o žrtvama povezaće se sa podacima o izvršiocu zločina (ukoliko je poznat) i eventualnim svjedocima.

2.1.4. Metode istraživanja

Kada je u pitanju metodologija i metode istraživanja, primarni fokus stavljen je na žrtvu i mjesto njenog stradanja, a ne na tadašnje prebivalište, mjesto boravka, mjesto rođenja ili mjesto ukopa žrtve. Na ovakav način će se stvoriti potpuna slika o surovosti rata i stradanju ljudi sa ovih prostora, a da sama žrtva kao i njeno tačno i precizno određeno mjesto stradanja bude fokus istraživanja.

S tim u vezi istraživanje se temelji na nekoliko relevantnih metoda. Najprije, primjenjuje se metoda analize sadržaja koja obuhvata prikupljanje, selekciju, klasifikaciju i analitičku obradu relevantne dokumentacije koja može predstavljati izvor saznanja o žrtvama. Pri tome se vrši strukturalna, funkcionalna i komparativna analiza sadržaja. Metod komparacije podataka i izvora je posebno značajan za ovu aktivnost budući da postoji značajan broj različitih spiskova, baza i popisa koji sadrže podatke o žrtvama. Stoga, komparativna metoda omogućuje izbjegavanje dupliranja podataka i identiteta žrtava. Takođe, u istraživanju se koriste i metodi indukcije dedukcije što će posebno doći do izražaja kod kvalitativne analize dokumentacionih sadržaja i izvora saznanja. Navedeno će pratiti i metod sinteze te različite statističke metode kojima će se omogućiti prikazivanje rezultata istraživanja odnosno njihova interpretacija po različitim segmentima i modelima.

Razmatrajući metodološki okvir istraživanja, stalo se na stanovište da se pažnja posveti istovremeno kvantitativnoj i kvalitativnoj obradi podataka. Naime, samo kvantitativno

iznošenje podataka (prvenstveno brojčanih) ne bi značilo ništa bez njihove kvalitativne deskripcije kako u pogledu prikazivanja rezultata tako i u pogledu tumačenja i dokazivanja statusa žrtve. Status žrtve, pored formalnog obilježja (priznavanja prava i drugo), mora da prati i opis, odnosno dokaz stradanja sa svim raspoloživim okolnostima i načinom na koji je stradala. Takvo nešto je moguće obezbijediti samo primjenom kvantitativnog i kvalitativnog pristupa.

2.1.5. Izvori podataka

Kada su u pitanju izvori podataka pošlo se od pretpostavke da je svaki podatak bitan. U nekim slučajevima početni izvori podataka bile su samo indicije ili izjava svjedoka da se neko lice nalazilo u određeno vrijeme na određenom mjestu i da je postajala mogućnost da je stradalo u konkretnom događaju. Izvor podataka sam po sebi nije dovoljan ako se ne utvrdi da je valjan i ispravan. Izvori jesu najbitniji u ovakvoj vrsti istraživanja, ali se svaki od njih mora višestruko provjeriti i uporediti sa drugim izvorima, da bi se na kraju došlo do pravog i validnog podatka.

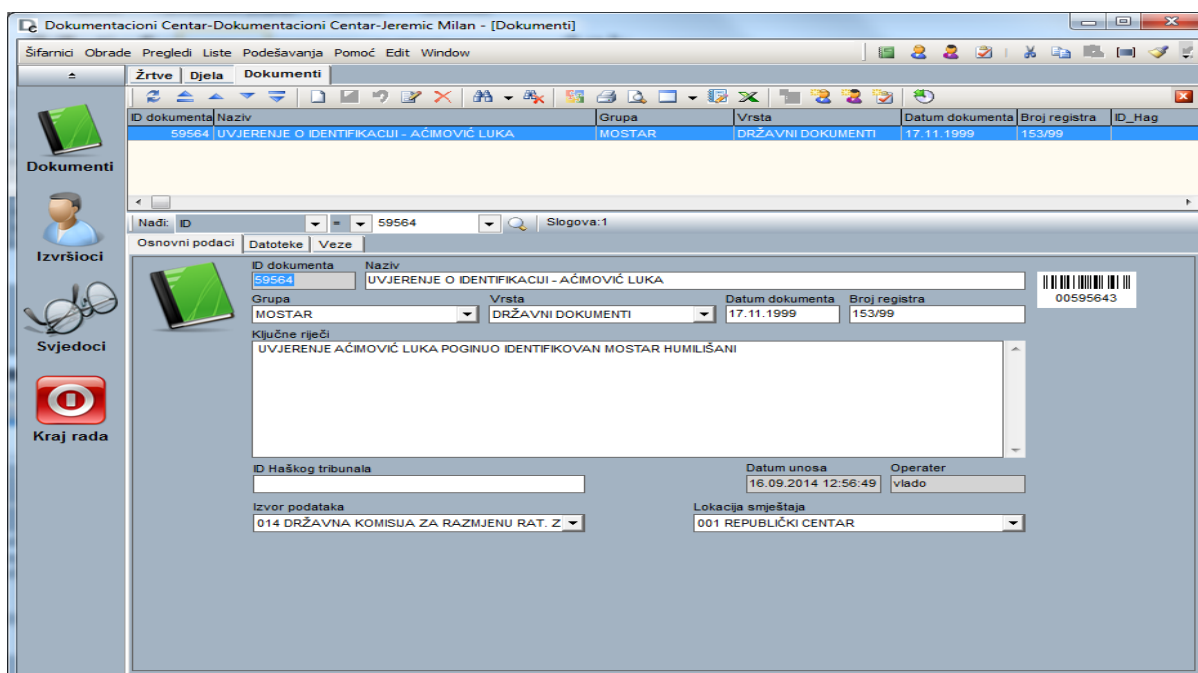
Komparacijom, ukrštanjem i radom na terenu riješene su mnoge nedoumice kada su u pitanju datum, vrijeme i tačno mjesto stradanja. Takođe, poređenjem i unosom u bazu podataka otklonjena je mogućnost duplih evidencija i ponavljanja istih lica, a što je čest slučaj kada su u pitanju spiskovi i razne evidencije. Koristeći više izvora, došlo se do većeg broja podataka i informacija, te je tako stvorena jasnija slika o žrtvi i eventualnom počiniocu zločina.

U istraživanju je korišćena primarna dokumentacija i izvori informacija, kao što su: dokumenti iz matičnih knjiga, vojni dokumenti, opštinski dokumenti, dokumentacija MUP-a RS, dokumenti Crvenog krsta, dokumentacija Srpske pravoslavne crkve, sudski i tužilački dokumenti, ljekarski dokumenti, ekspertize, razne evidencije, spiskovi, izjave svjedoka, izvještaji, novinski članci, knjige, publikacije itd.

2.1.6. Obrada podataka

Svi podaci do kojih se dolazilo, iz veoma obimne dokumentacije, unošeni su u specijalizovanu bazu podataka koja se sastoji od pet kartona ili cjelina. Svaki dokument se prilikom unosa u bazu podataka skenira, dodjeljuje mu se identifikacioni broj, zatim se izvrši OCR (radi što lakše pretrage) i dodjeli naziv, grupa, vrsta, datum i broj dokumenta (ukoliko ga posjeduje). Tek tada se pristupa iščitavanju, analiziranju i unosu podataka u postojeću bazu.

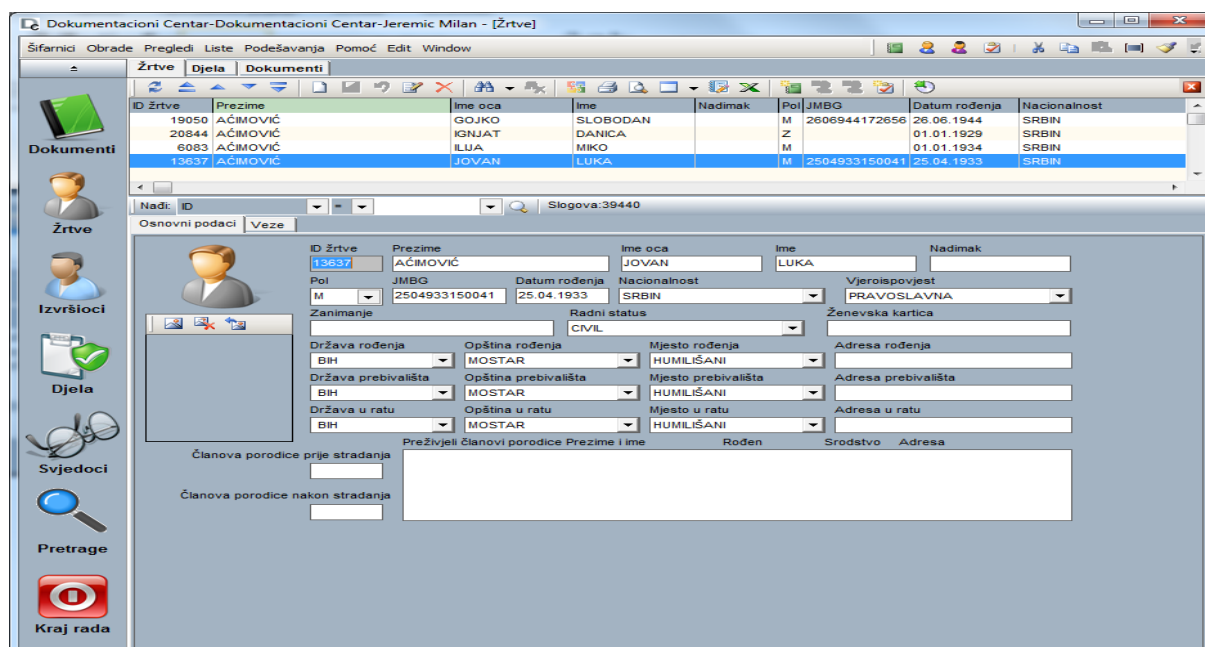
Na slici 1. prikazan je izgled rubrike „dokumenti“ u elektronskoj bazi podataka.



Slika 1. Izgled rubrike „dokumenti“ u elektronskoj bazi podataka

Prva cjelina pod nazivom „dokumenti“ se sastoji od „osnovnih podataka“ (ID dokumenta, naziva dokumenta, zatim grupe kojoj dokument pripada, vrste dokumenta, datuma izrade dokumenta, broja registra, kao i ključnih riječi za pretragu), „datoteke“ u kojoj se nalazi pomenuti dokument i „veze“ preko koje je dokument povezan sa ostala četiri kartona ili cjeline.

Na slici 2. prikazan je izgled rubrike „žrtve“ u elektronskoj bazi podataka.



Slika 2. Izgled rubrike „žrtve“ u elektronskoj bazi podataka

Druga cjelina pod nazivom „žrtve“ se sastoji od „osnovnih podataka“ (ID žrtve, prezimena, imena oca, imena i eventualnog nadimka žrtve, pola, JMBG, datuma rođenja, nacionalnosti, vjeroispovjesti, zanimanja, statusa žrtve, države, opštine, mjesta i adrese

rođenja, zatim države, opštine, mjesta i adrese prebivališta i države, opštine, mjesta i adrese stradanja) i „veze“ preko koje je žrtva povezana sa ostala četiri kartona ili cjeline i svom pratećom dokumentacijom.

Na slici 3. prikazan je izgled rubrike „izvršioći“ u elektronskoj bazi podataka.

ID izvršioca	Prezime	Ime oca	Ime	Nadimak	Pol	JMBG	Datum rođenja	Umro	Dat
4470	ORIĆ	DŽEMAL	NASER		M	0303967183124	03.03.1967		

Nadi: Prezime orić Slogova:2

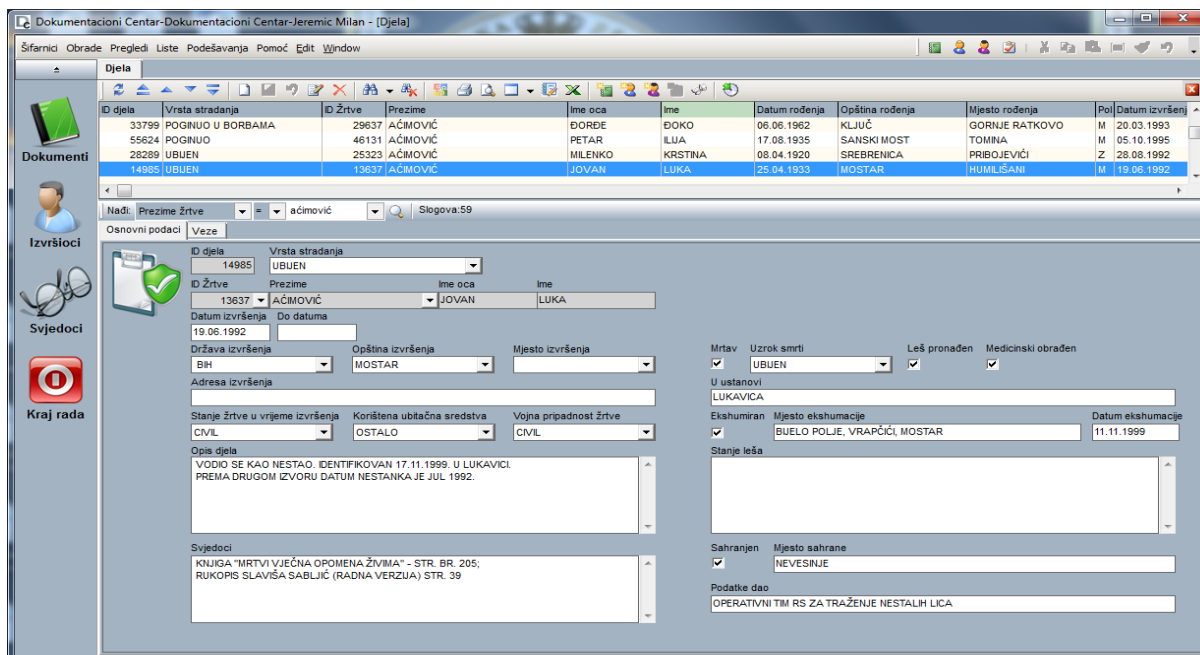
Osnovni podaci Veze

ID izvršioca: 4470 Prezime: ORIĆ Ime oca: DŽEMAL Ime: NASER Nadimak:
 Pol: M JMBG: 0303967183124 Datum rođenja: 03.03.1967 Umro: Datum smrti: Nacionalnost: BOŠNJAK Vjeroispovjest: MUSLIMANSKA
 Vrsta vojske: ARMJA BIH Jedinica / Ustanova: TO SREBRENICA Čin / Funkcija: KOMADANT
 Država rođenja: BIH Opština rođenja: SREBRENICA Mjesto rođenja: POTOČARI Adresa rođenja:
 Država prebivališta: BIH Opština prebivališta: SREBRENICA Mjesto prebivališta: POTOČARI Adresa prebivališta:
 Opis: 12-02/4-230-163/05 ; SREBRENICA BRATUNAC 12-2/4-230-163/05; SREBRENICA MAJ 1992. 12-2/4-230-163/05; SREBRENICA 1992. 1993. 12-1/02-2-230-L-419/05 ; ZVORNIK KAMENICA
 Pokrenut postupak: Tužilaštvo TUŽILAŠTVO BIH SARAJEVO
 Domaći sud: SUD BIH Status ko domaćeg suda: POSTUPAK U TOKU
 Prosljeđen HAG-u: Status kod Haškog suda: OSLOBOĐEN
 Postupak okončan: Osuđen godina: Osuđen mjeseci: Knjiga:

Slika 3. Izgled rubrike „izvršioći“ u elektronskoj bazi podataka

Treća cjelina pod nazivom „izvršioći“ se sastoji od „osnovnih podataka“ (ID izvršioca, prezimena, imena oca, imena izvršioca, eventualnog nadimka, pola, JMBG, datuma rođenja, eventualnog datuma smrti, nacionalnosti, vjeroispovjesti, pripadnosti vojnoj formaciji, odnosno jedinici, čina/funkcije, države, opštine, mjesta i adrese rođenja, zatim države, opštine, mjesta i adrese prebivališta i podataka o eventualnom sudskom postupku pred domaćim i međunarodnim pravosuđem) i „veze“ preko koje je izvršilac povezan sa ostala četiri kartona ili cjeline i svom pratećom dokumentacijom.

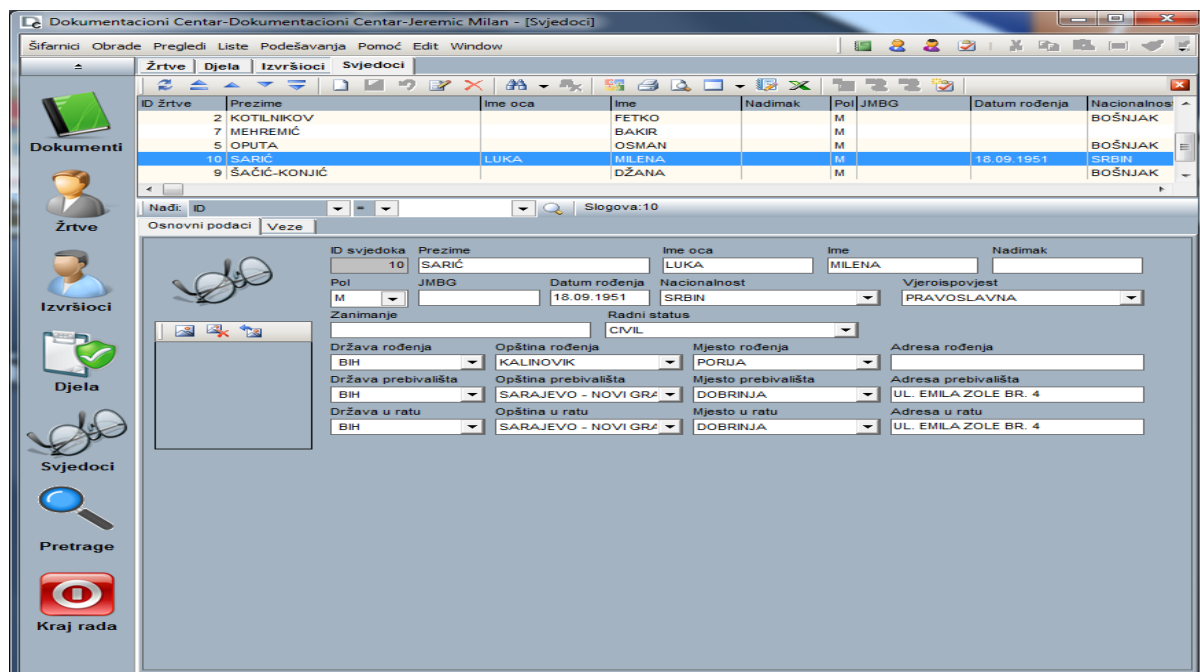
Na slici 4. prikazan je izgled rubrike „djela“ u elektronskoj bazi podataka.



Slika 4. Izgled rubrike „djela“ u elektronskoj bazi podataka

Četvrta cjelina pod nazivom „djela“ se sastoji od „osnovnih podataka“ (ID djela, prezimena, imena oca, imena žrtve, datuma izvršenja, države, opštine, mjesta i adrese izvršenja djela, stanja žrtve u vrijeme izvršenja, korišćenih ubitačnih sredstava, vojne pripadnosti žrtve, opisa stradanja, eventualnih svjedoka, uzroka smrti, eventualnog mjesta i datuma ekshumacije i mjesta sahrane) i „veze“ preko koje je djelo povezano sa ostala četiri kartona ili cjeline i svom pratećom dokumentacijom.

Na slici 5. prikazan je izgled rubrike „svjedoci“ u elektronskoj bazi podataka.



Slika 5. Izgled rubrike „svjedoci“ u elektronskoj bazi podataka

Peta cjelina pod nazivom „svjedoci“ se sastoji od „osnovnih podataka“ (ID svjedoka, prezimena, imena oca, imena i eventualnog nadimka svjedoka, pola, JMBG, datuma rođenja,

nacionalnosti, vjeroispovjesti, zanimanja, statusa svjedoka, države, opštine, mjesta i adrese rođenja, zatim države, opštine, mjesta i adrese prebivališta i države, opštine, mjesta i adrese na kojoj se događaj dogodio) i „veze“ preko koje je svjedok povezan sa ostala četiri kartona ili cjeline i svom pratećom dokumentacijom.

2.1.7. Rezultati istraživanja

Popis se odvija u dva pravca. Jedan je softverski, u vidu izrade elektronske baze podataka, a drugi je pisani, koji obuhvata izradu kartona za svaku žrtvu po opštinama, odnosno mjestu i vremenu stradanja. Rad na Projektu započet je u julu 2013. godine, a zaključno sa avgustom 2019. godine, u Bazu podataka Centra uneseno je 89.273 dokumenata.

U Bazu podataka do sada su uneseni podaci za 34.930 smrtno stradalo lice, od čega za 3.417 žena i 503 djece, te podaci za 490 lica koja su stradala ili umrla od posljedica ranjavanja ili posljedica represije i rata, a nakon 31.12.1995. godine.

Za svaku evidentiranu žrtvu otvoreni su i kartoni u pisanom obliku sa pratećom dokumentacijom. Sva dokumenta u Bazi podataka Centra elektronski su vezana sa žrtvama, djelima, eventualnim izvršiocima zločina i svjedocima stradanja.

Obrađeni su i preliminarno utvrđeni podaci za sve prijeratne jedinice lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini.

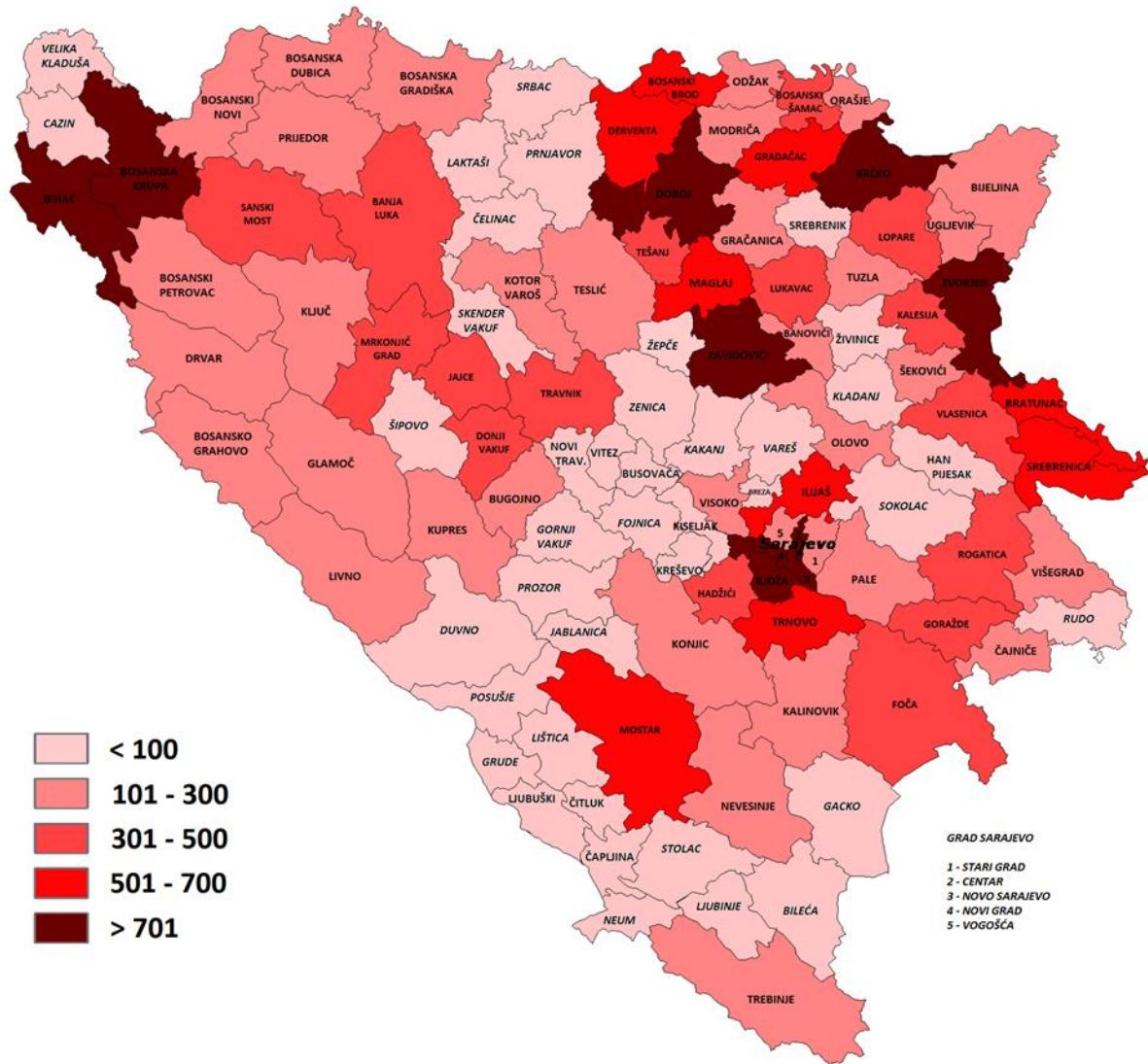
Vršeći unos prikupljenih podataka u Bazu podataka Centra omogućeno je da se u svakom trenutku klasifikuju žrtve po bilo kom osnovu ili parametru iz kartona/cjeline „djela“, a samim tim i iz bilo koje cjeline postojeće baze podataka.

U ovoj analizi fokus je stavljen na neke od osnovnih kriterijuma i parametara, kao što su:

- statistički pregled ukupnog broja stradalih srpskih žrtava po godinama;
- statistički pregled ukupnog broja stradalih prema regionalnoj strukturi;
- statistički pregled ukupnog broja stradalih po godinama prema regionalnoj strukturi;
- statistički pregled ukupnog broja stradalih prema polnoj strukturi;
- statistički pregled ukupnog broja stradalih po godinama prema polnoj strukturi;
- statistički pregled ukupnog broja stradalih po regijama prema polnoj strukturi;
- statistički pregled ukupnog broja stradalih prema statusu žrtve;
- statistički pregled ukupnog broja stradalih po godinama prema statusu žrtve;
- statistički pregled ukupnog broja stradalih po regijama prema statusu žrtve;
- statistički pregled ukupnog broja stradalih po godinama i mjesecima stradanja;
- statistički pregled ukupnog broja stradalih prema vrsti ubitačnih sredstava i statusu;
- statistički pregled ukupnog broja stradalih prema starosnoj dobi i
- statistički pregled ukupnog broja nestalih lica i lica za kojima se još traga.

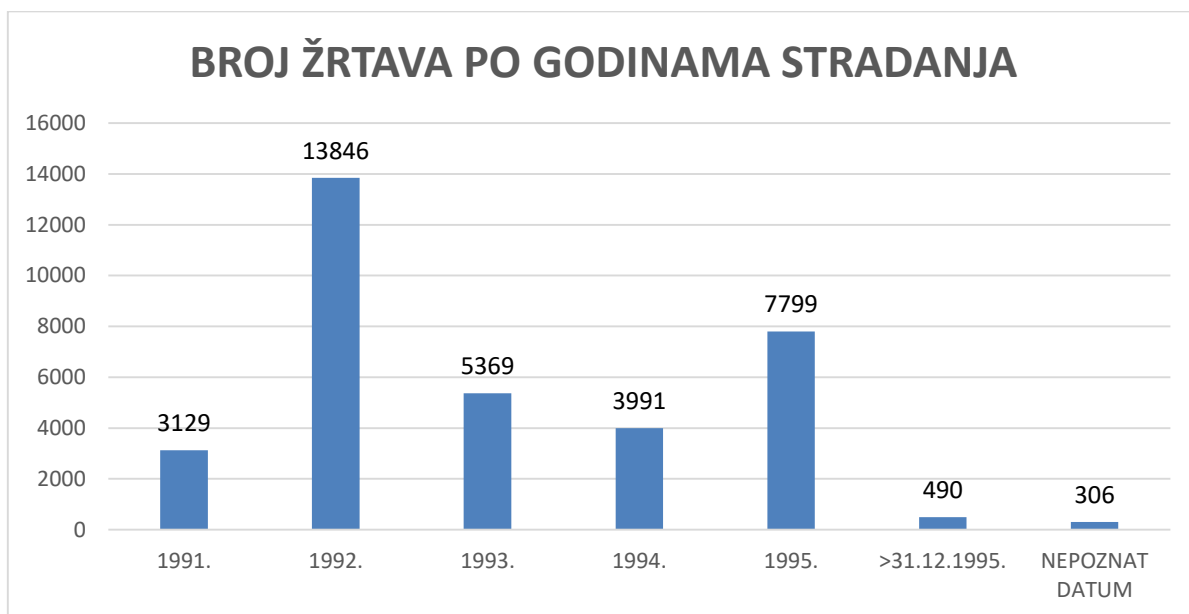
Fokus istraživanja usmjeren je na period 1991-1995. godina, ali kako je uočeno da je određeni broj žrtava stradao od posljedica rata i nakon ovog perioda zaključeno je da je neophodno da i te žrtve budu sastavni dio ove analize.

Na mapi ispod vidljiv je broj smrtno stradalih srpskih žrtava po opštinama u proteklom ratu.

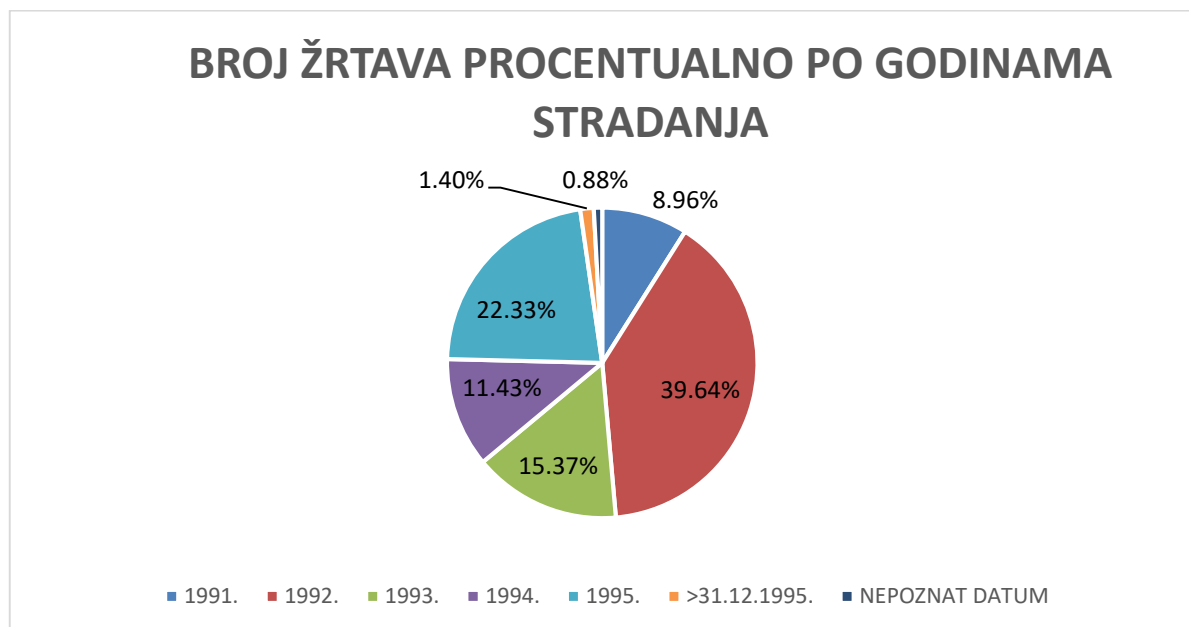


Mapa 1. Smrtno stradale srpske žrtve po opštinama u proteklom ratu

Na grafikonima 1. i 2. prikazan je ukupan broj stradalih lica srpske nacionalnosti po godinama brojčano i procentualno.



Grafikon 1. Broj srpskih žrtava po godinama stradanja



Grafikon 2. Broj srpskih žrtava procentualno po godinama stradanja

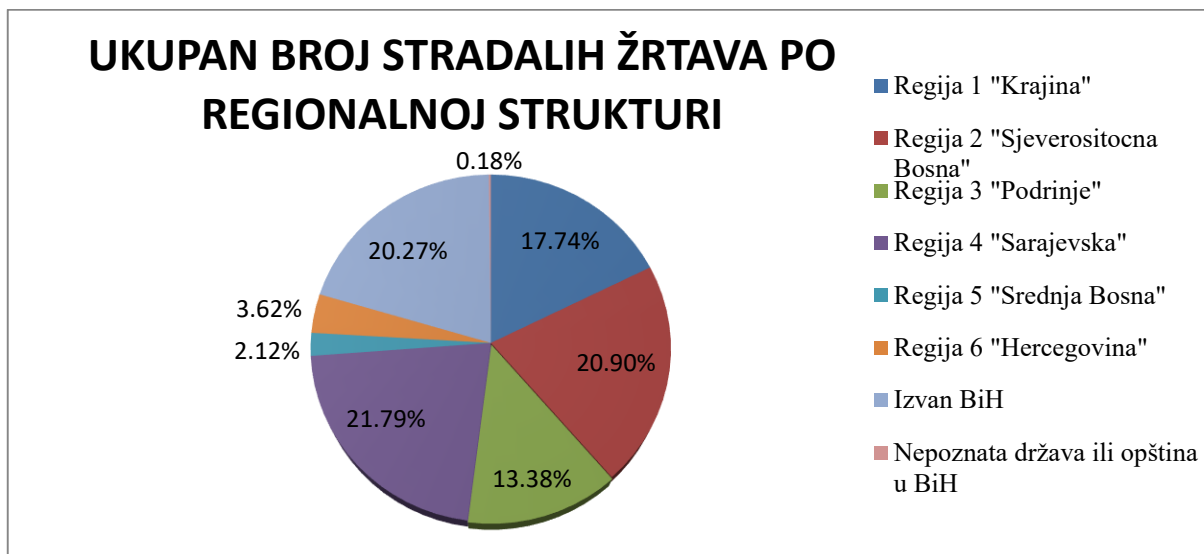
Prvo što se može zapaziti, posmatrajući prethodne grafikone, jeste podatak da je najveći broj žrtava stradao u toku 1992. godine i to 13.846 ili 39,63%. Sljedeća godina, gledano prema broju stradalih, je 1995. godina u kojoj je stradalo 7.799 lica ili 22,32%. Iz ovoga se izvodi zaključak, da su se najveća stradanja dogodila u prvoj i posljednjoj godini rata, jer su upravo tokom ove dvije godine vođene i najveće borbe.

Tokom 1993. godine stradalo je 5.369 lica ili 15,37%, zatim slijedi 1994. godina u kojoj je stradalo 3.991 lica ili 11,42%. Nakon završetka oružanih sukoba, od povreda zadobijenih u toku rata, kao i od zaostalih minsko-eksplozivnih sredstava umrlo je i poginulo 490 lica ili 1.40%.

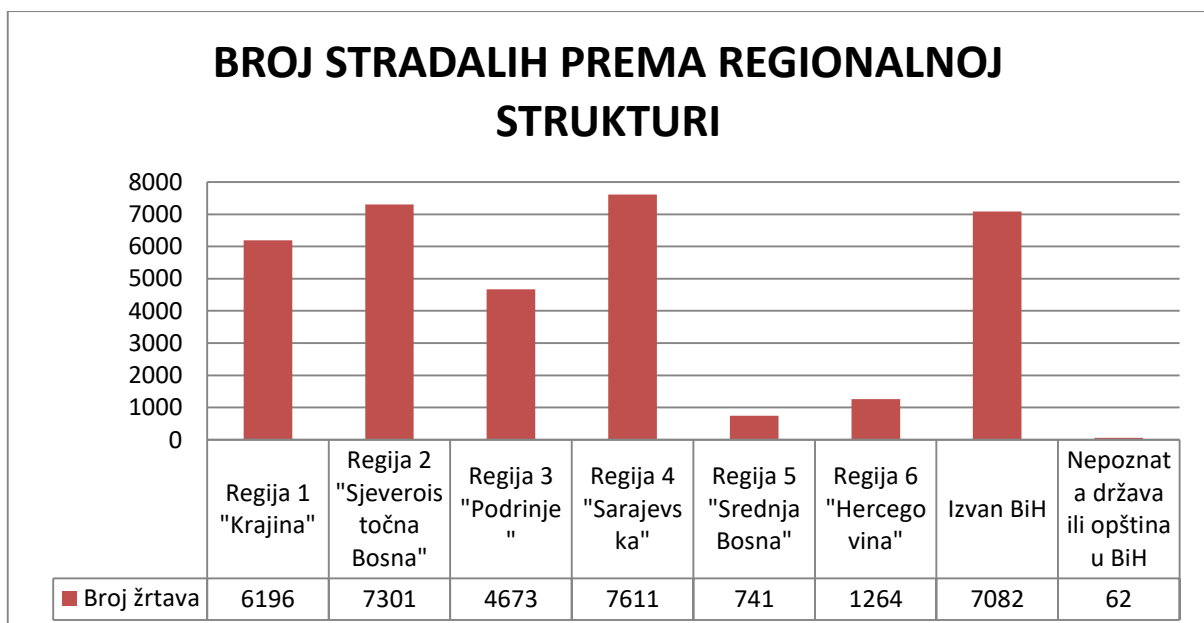
Broj lica koja su stradala tokom 1991. godine je 3.129 ili 8.96%, i to su lica srpske nacionalnosti koja su bila angažovana na služenju vojnog roka u Jugoslovenskoj narodnoj armiji ili su bila vojno angažovana na ratištima širom Hrvatske.

Za 306 lica ili 0.87% nije poznat tačan datum stradanja i još se vrše provjere na terenu.

Na grafikonima 3. i 4. prikazan je ukupan broj stradalih srpskih žrtava prema regionalnoj strukturi.



Grafikon 3. Broj srpskih žrtava po regionalnoj strukturi



Grafikon 4. Broj srpskih žrtava prema regionalnoj strukturi

Sljedeća analiza koja je urađena prikazana je na grafikonima 3. i 4. i odnosi se na statistički pregled ukupnog broja stradalih prema regionalnoj strukturi i to ukoliko se teritorija Bosne i Hercegovine podijeli u šest regija (jedna regija je izdvojena za lica koja su stradala van teritorije Bosne i Hercegovine, to jest u susjednim državama Hrvatska, Slovenija, Srbija i Crna Gora). Takođe, postoji i određen broj lica za koja još nije sa preciznošću utvrđena tačna opština i država stradanja.

U prvoj regiji „Krajina“ obuhvaćene su sljedeće opštine: Banja Luka, Bihać, Kozarska Dubica (Bosanska Dubica), Gradiška (Bosanska Gradiška), Bosansko Grahovo, Bosanska Krupa, Krupa na Uni, Bosanski Novi (Novi Grad i Bosanska Kostajnica), Bosanski Petrovac, Drinić, Bužim, Velika Kladuša, Glamoč, Donji Vakuf, Drvar, Istočni Drvar, Jajce, Jezero, Ključ, Ribnik, Kotor Varoš, Kupres, Laktaši, Mrkonjić Grad, Prijedor, Prnjavor, Sanski Most, Oštra Luka, Kneževo (Skender Vakuf), Dobretić, Srbac, Cazin, Čelinac i Šipovo.

Druga regija „Sjeveroistočna Bosna“ obuhvata sljedeće opštine: Banovići, Brod (Bosanski Brod), Šamac (Bosanski Šamac), Brčko, Derventa, Doboj, Gračanica, Petrovo, Gradačac, Pelagićevo, Kladanj, Lukavac, Maglaj, Modriča, Odžak, Vukosavlje, Orašje, Donji Žabar, Srebrenik, Teslić, Tešanj, Usora, Tuzla, Zavidovići i Živinice.

Treća regija „Podrinje“ obuhvata sljedeće opštine: Bijeljina, Bratunac, Čajniče, Foča, Ustikolina, Goražde, Novo Goražde, Kalesija, Osmaci, Lopare, Čelić, Rudo, Srebrenica, Šekovići, Ugljevik, Teočak, Višegrad, Vlasenica, Milići, Sapna i Zvornik.

Četvrta regija „Sarajevska“ obuhvata sljedeće opštine: Breza, Vareš, Visoko, Kalinovik, Konjic, Olovo, Rogatica, Sarajevo (Vogošća, Ilijaš, Ilidža, Novi Grad, Novo Sarajevo, Pale, Stari Grad, Trnovo, Hadžići, Centar), Sokolac i Han Pijesak.

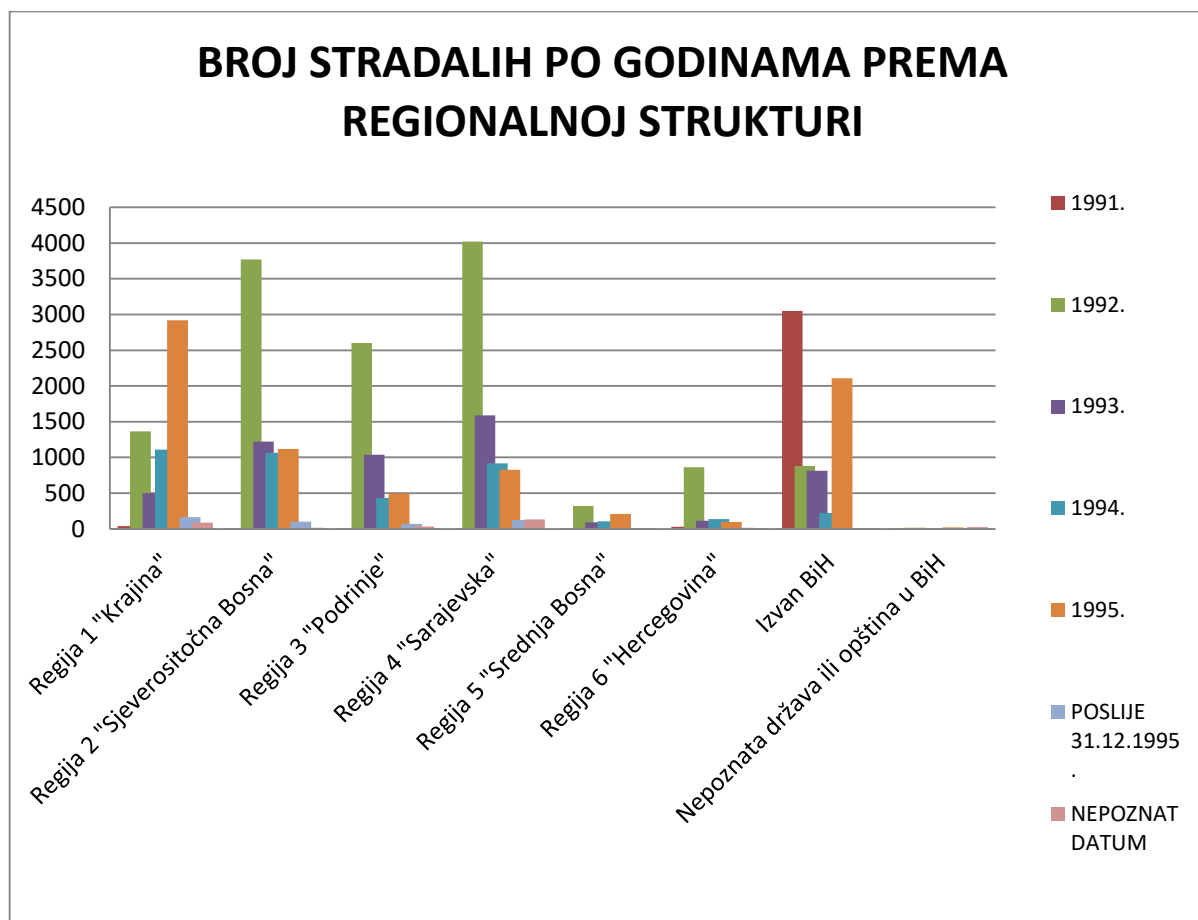
Peta regija „Srednja Bosna“ obuhvata sljedeće opštine: Bugojno, Busovača, Vitez, Gornji Vakuf, Žepče, Zenica, Jablanica, Kakanj, Kiseljak, Kreševo, Novi Travnik, Prozor, Rama, Travnik i Fojnica.

Šesta regija „Hercegovina“ obuhvata sljedeće opštine: Bileća, Gacko, Grude, Tomislavgrad (Duvno), Livno, Lištica, Široki Brijeg, Ljubinje, Ljubuški, Mostar, Istočni Mostar, Nevesinje, Neum, Posušje, Stolac, Berkovići, Trebinje, Ravno, Čapljina i Čitluk.

Posmatrano statistički po regijama, najveći broj stradalih je u drugoj i četvrtoj regiji u kojima je stradalo oko 40% od ukupnog broja stradalih. U drugoj regiji „Sjeveroistočna Bosna“ je stradalo 7.301 lica ili 20,90%, a u četvrtoj „Sarajevska“ stradalo je 7.611 lica ili 21,79%. Zatim slijede regija jedan i tri u kojima je stradalo 10.869 lica. U regiji jedan „Krajina“ stradalo je 6.196 lica ili 17,74%, a u trećoj „Podrinje“ stradalo je 4.673 ili 13,37%. U sljedeće dvije regije statistički je stradao najmanji broj lica i to u regiji šest „Hercegovina“ stradalo je 1.264 lica ili 3,60 %, a u regiji pet „Srednja Bosna“ stradalo je 741 lice ili 2,10% od ukupnog broja stradalih. U sljedećoj grupi su lica koja su stradala van teritorije Bosne i Hercegovine, u državama iz okruženja gdje je ukupno stradalo 7.082 lica ili 20,20%.

Postoji i jedan manji broj lica za koja postoje informacije i određena dokumentacija o stradanju, ali se još sa sigurnošću ne može utvrditi država ili opština stradanja. Radi se o 62 lica što u postocima iznosi 0,18% od ukupnog broja smrtno stradalih.

Na sljedećem grafikonu prikazan je broj srpskih žrtava po godinama i regionalnoj strukturi.

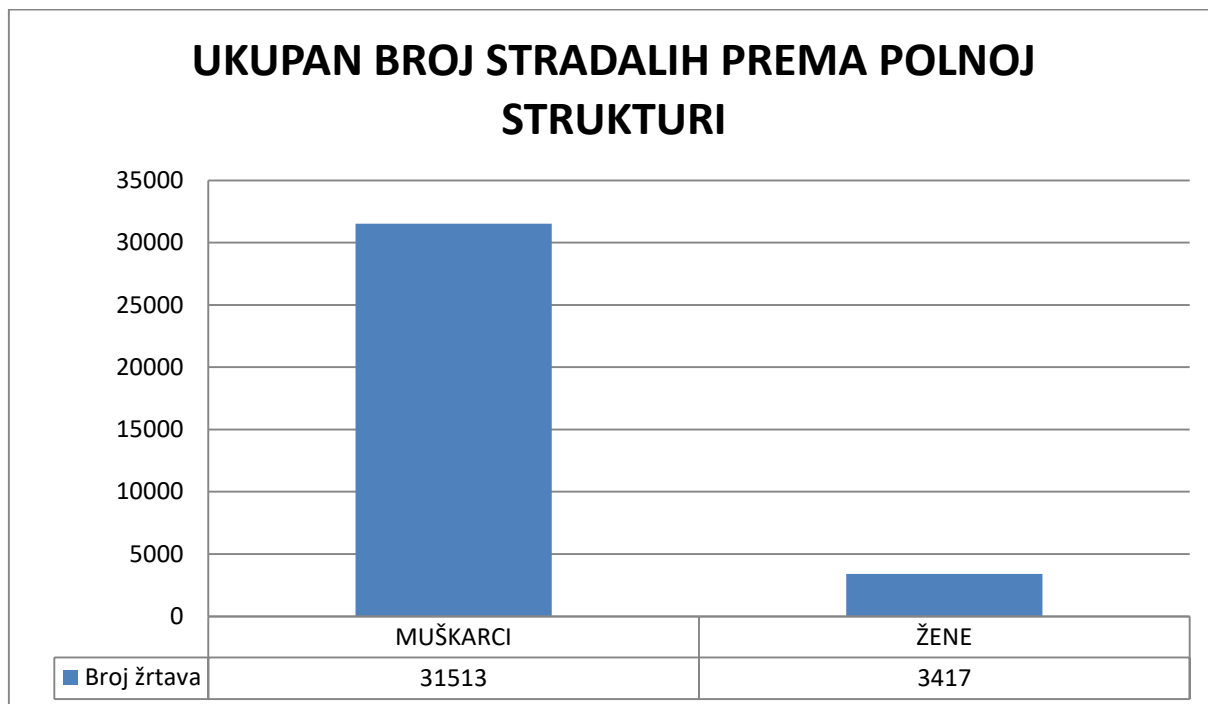


Grafikon 5. Broj srpskih žrtava po godinama i regionalnoj strukturi

Najveći broj lica srpske nacionalnosti stradao je tokom 1992. godine (13.846) i to: u prvoj regiji 1.367, u drugoj regiji 3.773, u trećoj 2.600, u četvrtoj 4.021, u petoj 323, u šestoj 865, izvan granica Bosne i Hercegovine 882 i nepoznata opština stradanja 15 lica. Tokom 1995. godine stradalo je 7.799 lica i to: u prvoj regiji 2.921, u drugoj regiji 1.118, u trećoj 496, u četvrtoj 827, u petoj 211, u šestoj 97, izvan granica Bosne i Hercegovine 2.109 i nepoznata opština stradanja nula lica. U toku 1993. godine stradalo je 5.369 lica i to: u prvoj regiji 502, u drugoj regiji 1.222, u trećoj 1.038, u četvrtoj 1.589, u petoj 92, u šestoj 113, izvan granica Bosne i Hercegovine 813 i nepoznata opština stradanja nula lica. Zatim slijedi 1994. godina u toku koje je stradalo 3.991 lica i to: u prvoj regiji 1.110, u drugoj regiji 1.064, u trećoj 431, u četvrtoj 919, u petoj 105, u šestoj 137, izvan granica Bosne i Hercegovine 224 i nepoznata opština stradanja jedno lice. Tokom 1991. godine stradalo je 3.129 lica i to: u prvoj regiji 41, u drugoj regiji pet, u trećoj četiri, u četvrtoj nije bilo stradanja, u petoj jedno, u šestoj 28, izvan granica Bosne i Hercegovine 3.049 i nepoznata opština stradanja jedno lice. Određeni broj lica je stradao ili preminuo od posljedica rata nakon 31.12.1995. godine i to: u prvoj regiji 166, u drugoj regiji 102, u trećoj 69, u četvrtoj 124, u petoj osam, u šestoj 18, izvan granica Bosne i Hercegovine tri i nepoznata opština stradanja bez smrtno stradalih lica. Takođe, za određeni broj lica nije poznat datum stradanja i to: u prvoj regiji 89 lica, u drugoj

17, u trećoj 35, u četvrtoj 131, u petoj jedan, u šestoj šest, izvan Bosne i Hercegovine dva, nepoznata država izvršenja 22 i Bosna i Hercegovina bez opštine tri.

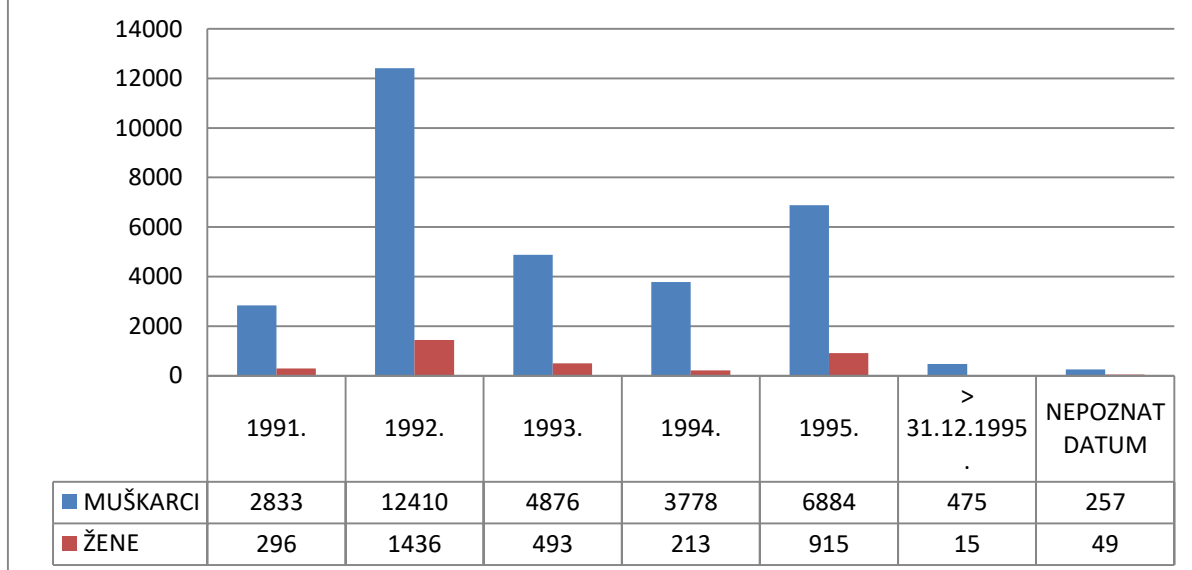
Sljedeća analiza koja je urađena, a na bazi prikupljene dokumentacije i podataka je statistički pregled ukupnog broja stradalih prema polnoj strukturi (grafikon 6.), pregled ukupnog broja stradalih po godinama prema polnoj strukturi (grafikon 7.), kao i polnoj strukturi prema regijama (grafikon 8.).



Grafikon 6. Broj stradalih prema polnoj strukturi

Na grafikonu 6. vidljivo je da je broj stradalih muškaraca u odnosu na broj stradalih žena daleko veći. Konkretno, prema polnoj strukturi smrtno je stradalo 31.513 ili 90,22% muškaraca i 3.417 ili 9,78% žena.

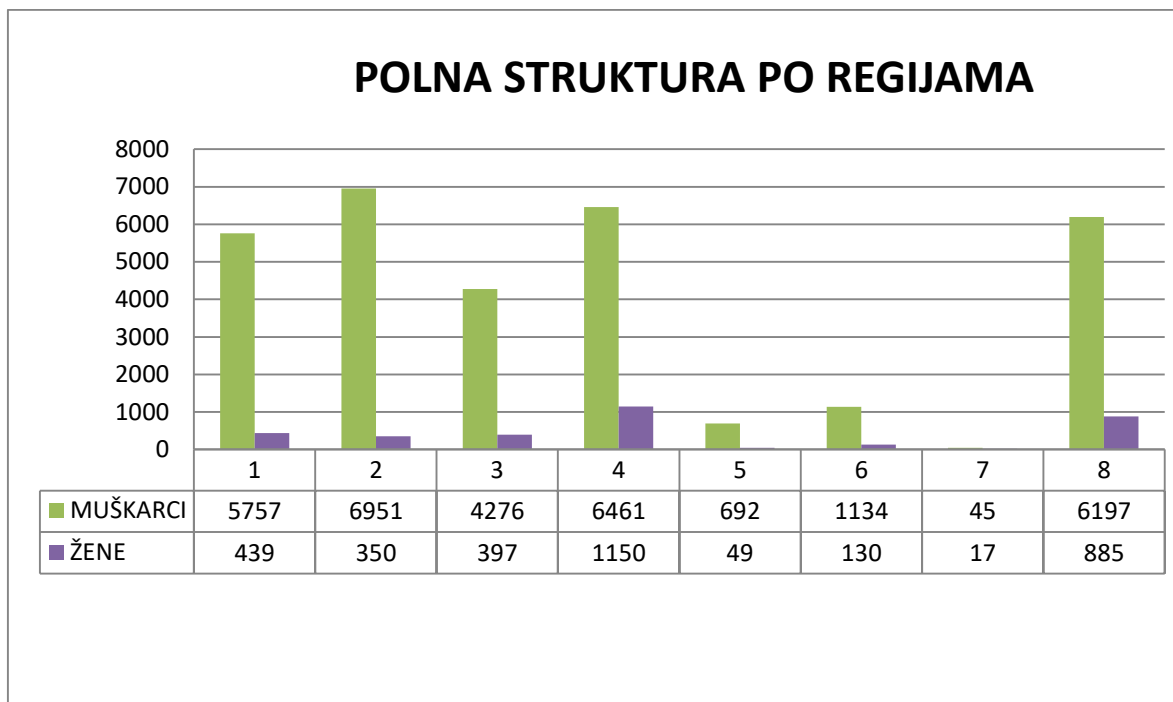
BROJ STRADALIH PO GODINAMA PREMA POLNOJ STRUKTURI



Grafikon 7. Broj stradalih po godinama prema polnoj strukturi

U toku 1992. godine stradalo je 12.410 muškaraca ili 35,53% i 1.436 žena ili 4,11% što predstavlja 39,64% od ukupnog broja stradalih po navedenom kriterijumu. Zatim slijedi završna godina rata u kojoj je stradalo 6.884 muškaraca ili 19,71% i 915 žena ili 2,62% što predstavlja 22,33% od ukupnog broja stradalih. Tokom 1993. godine stradalo je 4.876 muškaraca ili 13,96% i 493 žena ili 1,41% što iznosi 15,37% od ukupnog broja stradalih. Najmanji broj stradalih u toku rata bio je 1994. godine u kojoj je živote izgubilo 3.778 muškaraca ili 10,82% i 213 žena ili 0,61%. Na grafikonu su prikazana i lica koja su umrla ili stradala od posljedica ranjavanja ili torture a nakon 31.12.1995. godine i to 475 muškaraca ili 1,36% i 15 žena ili 0,04%.

Za određeni broj lica postoje informacije i određena dokumentacija o stradanju, ali nije sa sigurnošću utvrđen datum stradanja. Radi se o 257 muškaraca ili 0,74% i 49 žena ili 0,14%.

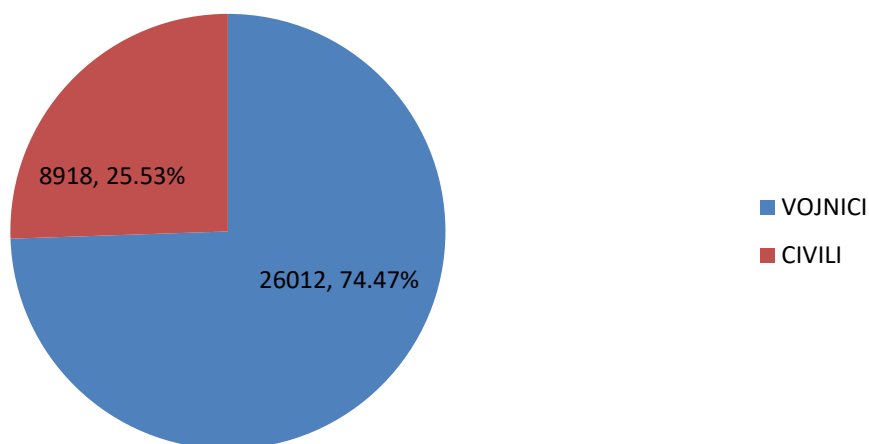


Grafikon 8. Broj stradalih prema polnoj strukturi po regijama

Na grafikonu 8. vidljivo je da je najveći broj stradalih muškaraca u drugoj regiji u kojoj je stradalo 6.951 muškaraca ili 19,90%, zatim slijedi regija četiri u kojoj je stradalo 6.461 muškarca ili 18,50%. U regiji jedan stradalo je 5.757 muškaraca ili 16,48%, dok je u regiji tri stradalo 4.276 muškaraca ili 12,24%. U regijama šest i pet stradalo je najmanje muškaraca i to 1.134 ili 3,25% u šestoj i 692 ili 1,98% u petoj regiji. U sljedećoj grupi su lica koja su stradala izvan teritorije Bosne i Hercegovine, gdje je ukupno stradalo 6.197 muškaraca ili 17,74%. Kada su u pitanju žene, najviše ih je stradalo u regiji četiri i to 1.150 ili 3,29% od ukupnog broja smrtno stradalih lica. U regiji jedan stradale su 439 žene ili 1,26%, a u regiji tri stradalo ih je 397 ili 1,14%. Zatim slijedi regija dva sa 350 stradalih žena ili 1,00%, regija pet sa 49 stradalih žena ili 0,14% i regija izvan teritorije Bosne i Hercegovine gdje je stradalo 885 žena ili 2,53%.

Urađena je još jedna analiza koja se odnosi na ukupan statistički pregled broja stradalih prema statusu žrtve (grafikon 9.) i broja stradalih po godinama prema statusu žrtve (grafikon 10.).

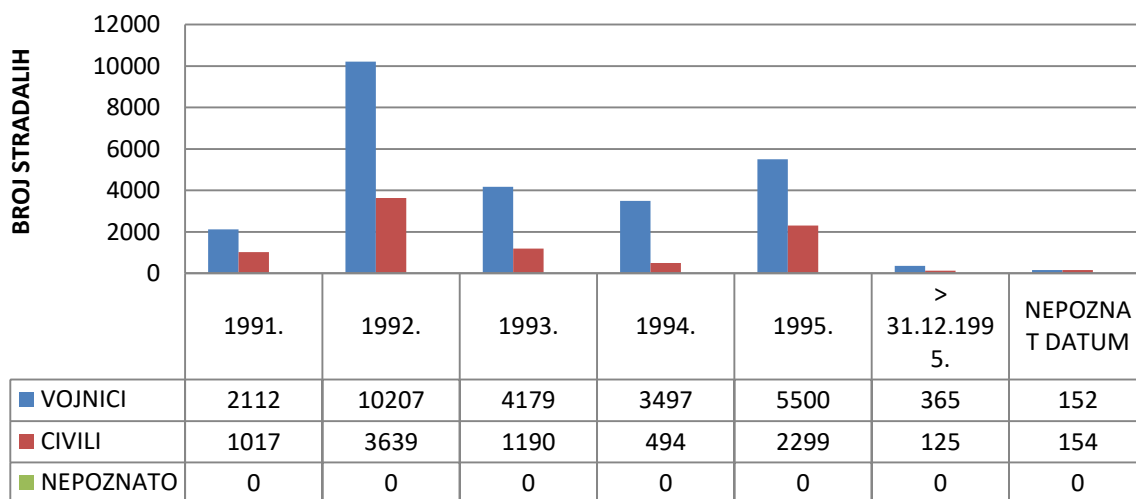
UKUPAN BROJ STRADALIH PREMA STATUSU ŽRTVE



Grafikon 9. Broj stradalih prema statusu žrtve

U grafikonu 9. vidljivo je da je u toku rata stradalo 26.012 vojnika ili 74,47%, 8.918 civila ili 25,53%.

UKUPAN BROJ STRADALIH PO GODINAMA PREMA STATUSU ŽRTVE

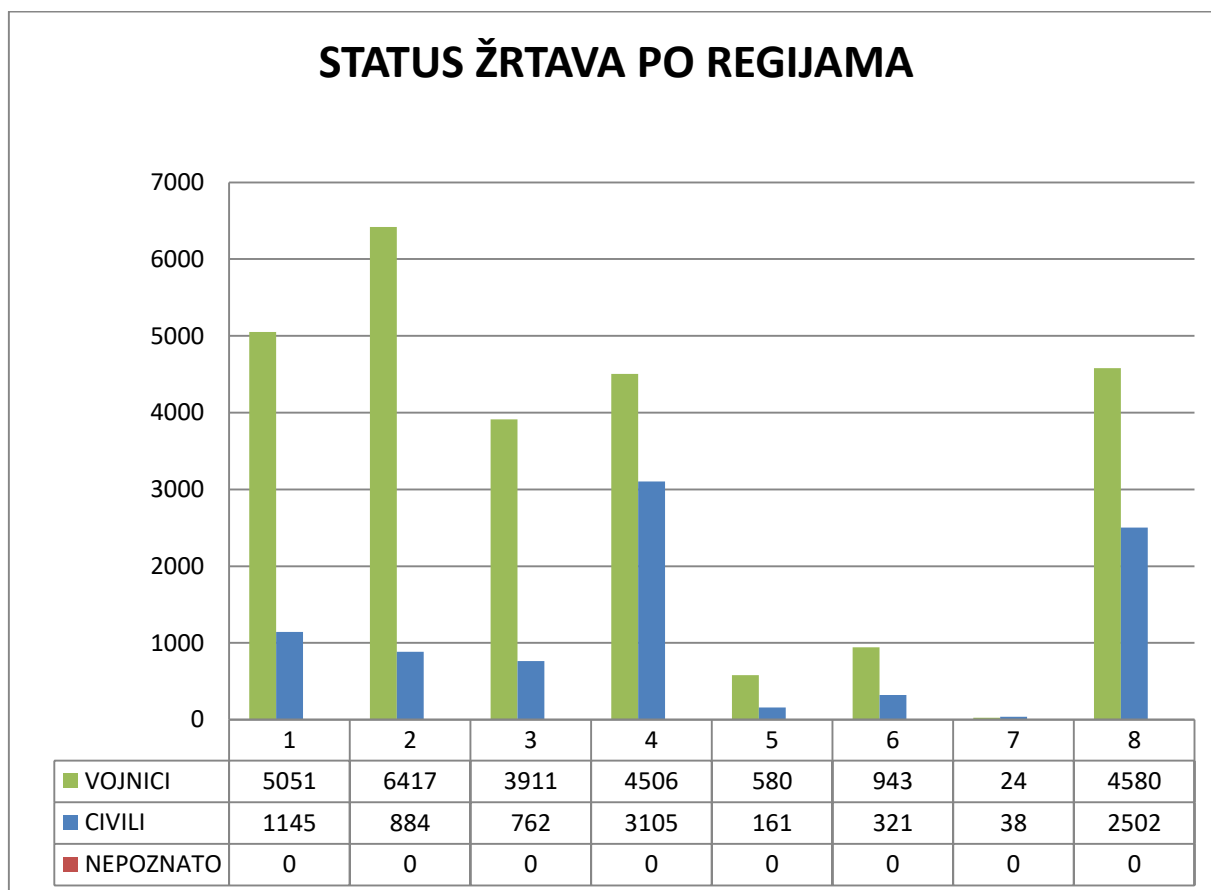


Grafikon 10. Broj stradalih po godinama prema statusu žrtve

I ovdje je vidljivo da je najveći broj, kako vojnika, tako i civila stradao tokom 1992. godine. Broj vojnika koji je stradao tokom ove godine je 10.207 ili 29,22%, a broj civila 3.639 ili 10,42% od ukupnog broja smrtno stradalih lica. Zatim slijedi 1995. godina u kojoj je stradalo 5.500 vojnika ili 15,75% i 2.299 civila ili 6,58%. Tokom 1993. godine stradalo je 4.179 vojnika ili 11,96% i 1.190 civila odnosno 3,41%, a 1994. godine stradalo je 3.497 vojnika ili

10,01% i 494 civila ili 1,41%. Jedan broj lica je stradao u toku 1991. godine i to 2.112 vojnika ili 6,05% i 1.017 civila ili 2,91%. Na grafikonu je vidljivo i da je jedan broj lica stradao ili umro nakon 31.12.1995. godine i to 365 vojnika ili 1,04% i 125 civila ili 0,36%, kao i da za određen broj lica ne postoji tačno utvrđen datum stradanja i to za 152 vojnika ili 0,44% i za 154 civila ili 0,44%.

Na grafikonu 11. prikazan je broj stradalih prema statusu žrtve po regijama.

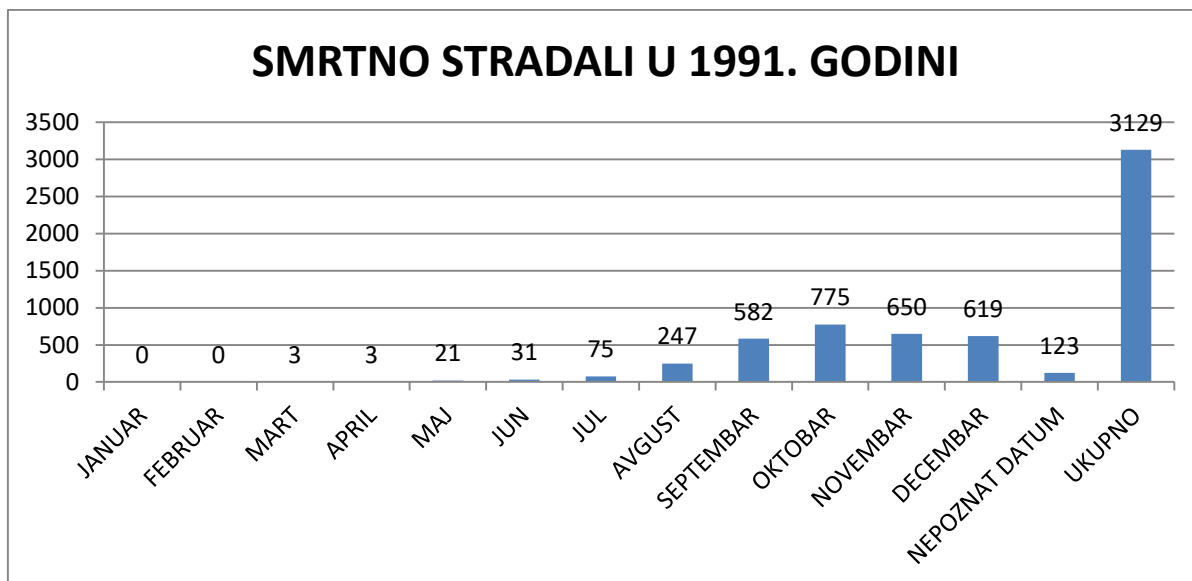


Grafikon 11. Broj stradalih po godinama prema statusu žrtve

Vidljivo je da je najveći broj vojnika stradao u regiji dva i to njih 6.417 ili 18,37%, a da je u regiji jedan stradao 5.051 vojnik ili 14,46%. Zatim slijede regija četiri sa 4.506 stradala vojnika ili 12,9% i regija tri sa 3.911 ili 11,20%. U regiji šest je stradalo 943 vojnika ili 2,70%, u regiji pet 580 ili 1,66%, a u regiji stradalih izvan granica Bosne i Hercegovine stradalo je 4.580 ili 13,11%.

Kada su u pitanju civili, najviše ih je stradalo u regiji četiri i to 3.105 ili 34,95%, a u regiji jedan stradalo je 1.145 civila ili 12,99%. U regiji dva stradalo je 884 civila ili 9,91%, a zatim slijedi regija tri sa 762 stradala civila ili 8,68% i regija šest sa 321 ili 3,60%. Veliki broj civila je stradao u mjestima izvan teritorije Bosne i Hercegovine i to 2.502 civila ili 29,86%.

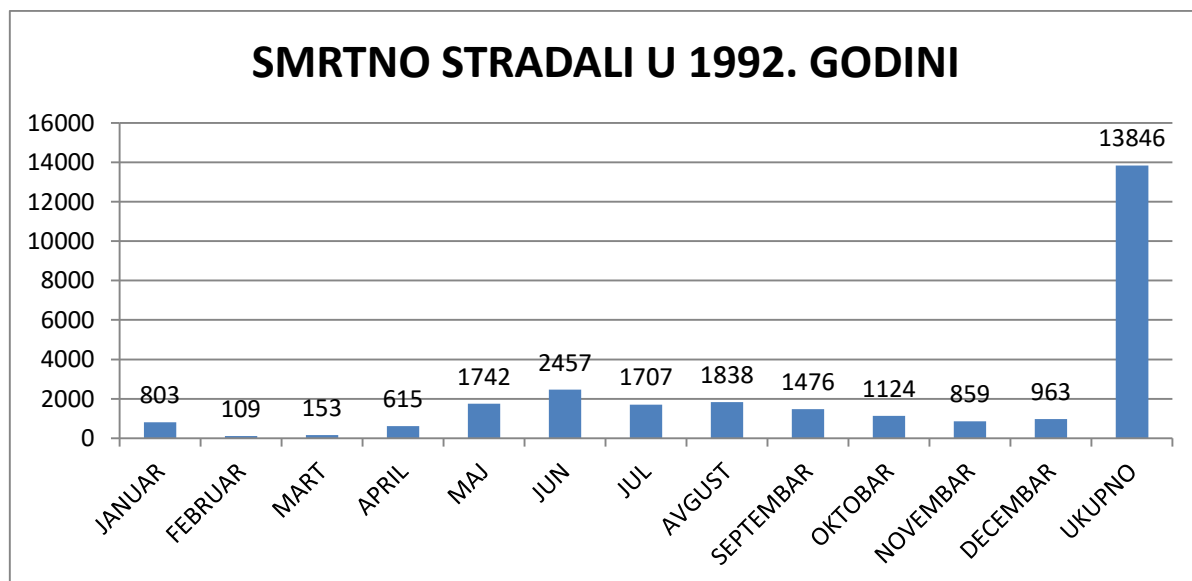
Na grafikonima 12, 13, 14, 15. i 16. urađena je analiza prema zadanim parametrima smrtno stradali po mjesecima i godini stradanja.



Grafikon 12. Broj stradalih po godinama i mjesecima stradanja – 1991. godina

U grafikonu broj 12. prikazan je broj smrtno stradalih lica po mjesecima za 1991. godinu. Najveći broj lica je stradao u posljednja četiri mjeseca u godini – 2.167, što je i logično, jer su se tada vodile oružane borbe na prostoru Hrvatske u kojima su učestvovali vojnici JNA sa prebivalištem u Bosni i Hercegovini.

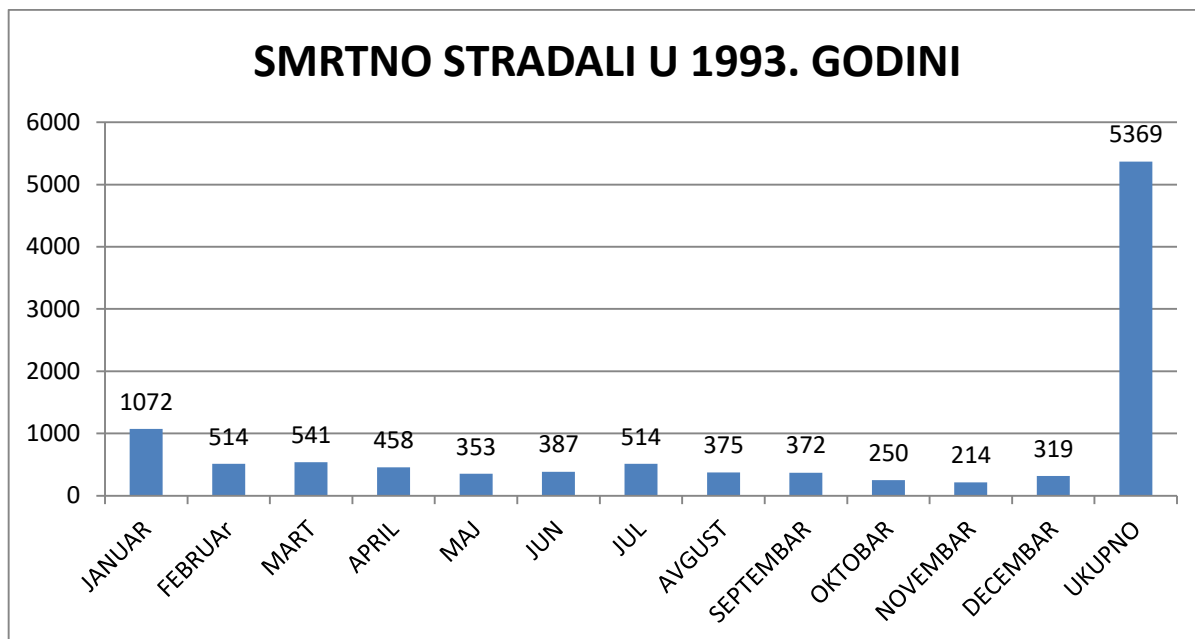
U sljedećem grafikonu broj 13. prikazan je broj smrtno stradalih lica po mjesecima za 1992. godinu.



Grafikon 13. Broj stradalih po godinama i mjesecima stradanja – 1992. godina

Ovo je godina najvećeg srpskog stradanja u kojoj je stradalo 13.846 lica. Od ukupnog broja lica od 803 koja se vode da su stradala u januaru, za njih 150 imamo tačan datum stradanja, dok su preostali broj uglavnom lica za koja je nepoznat tačan datum stradanja pa su vođena da su stradala 01.01.1992. godine.

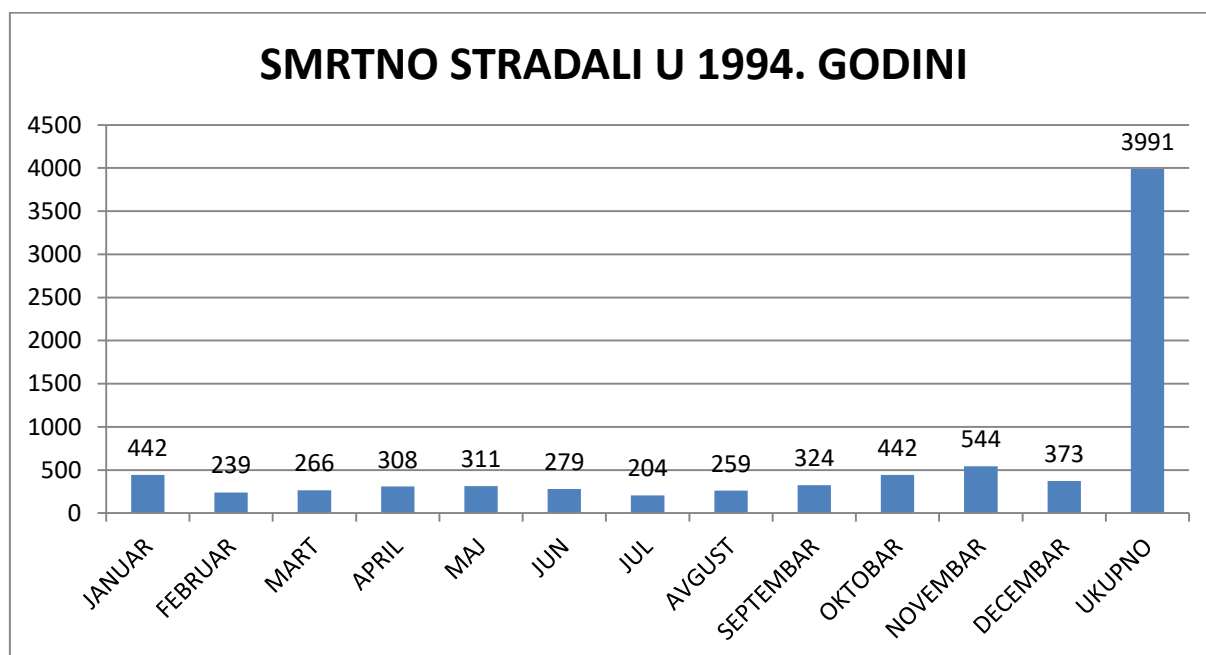
Broj smrtno stradalih po mjesecima stradanja u 1993. godini je prikazan u grafikonu broj 14.



Grafikon 14. Broj stradalih po godinama i mjesecima stradanja – 1993. godina

Posmatrajući prethodni grafikon vidljivo je da je najviše lica srpske nacionalnosti stradalo u januaru i to njih 1072, a najmanje u novembru ukupno 214 lica. U ostalim mjesecima 1993. godine stradalo je između 250 i 541 lice.

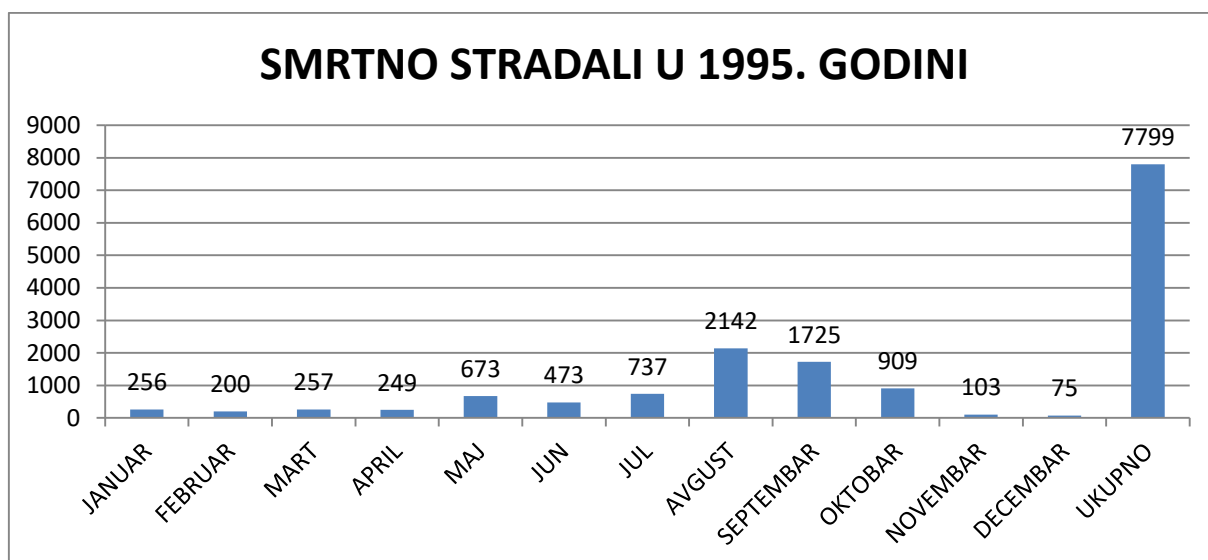
Broj stradalih tokom 1994. godine prikazan je u sljedećem grafikonu.



Grafikon 15. Broj stradalih po godinama i mjesecima stradanja – 1994. godina

Godina u kojoj je stradalo najmanje lica srpske nacionalnosti je 1994. godina i posmatrajući prema mjesecima stradalo je od 204 do 544 lica.

Broj stradalih tokom 1995. godine prikazan je u sljedećem grafikonu.

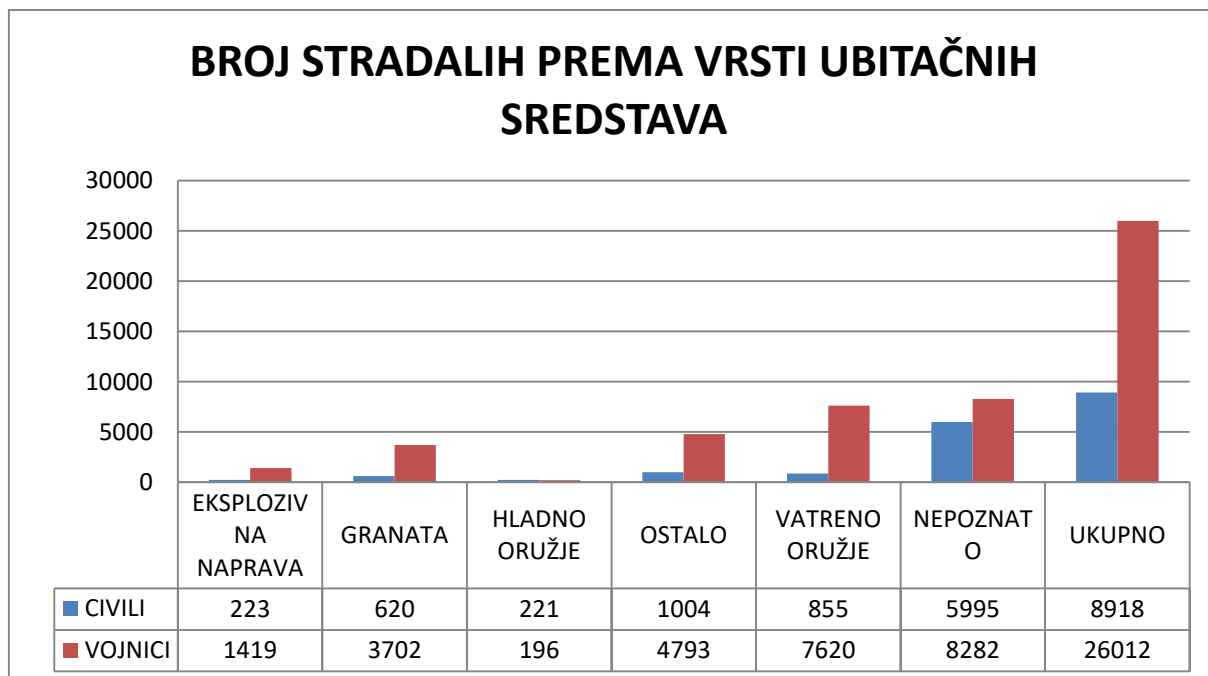


Grafikon 16. Broj stradalih po godinama i mjesecima stradanja – 1995. godina

Kada je u pitanju 1995. godina vidljivo je da je najveći broj lica stradao u zadnjim mjesecima rata i to ubjedljivo najviše u avgustu 2.142 lica dok je u septembru stradalo 1725 lica.

Određeni broj od 490 lica je stradao i nakon 1995. godine i to su uglavnom lica koja su umirala od posljedica ranjavanja kao i jedan broj lica koja su stradala od zaostalih minsko-eksplozivnih sredstava.

Na grafikonu 17. prikazan je broj stradalih prema vrsti ubitačnih sredstava i statusu.

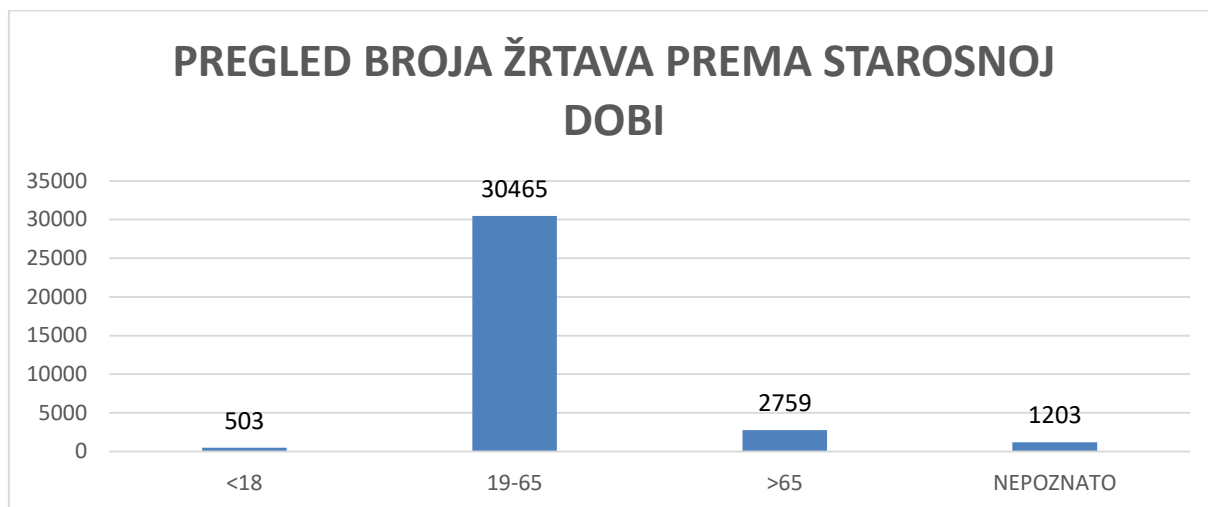


Grafikon 17. Broj stradalih prema vrsti ubitačnih sredstava i statusu

Iz prethodnog grafikona je vidljivo da je od eksplozivnih naprava stradalo 1.419 vojnika i 223 civila, a od granate 3.702 vojnika i 620 civila. Od vatrenog oružja stradalo je 7.620 vojnika i 855 civila. Hladnim oružjem je usmrćeno 196 vojnik i 221 civil,

dok je ostalim ubitačnim sredstvima usmrćeno 4.793 vojnika i 1.004 civila. Takođe, postoji i određeni broj lica za koja se sa sigurnošću, a iz postojeće dokumentacije, ne može utvrditi od kojeg ubitačnog sredstva su stradala i taj broj je 8.282 vojnika i 5.995 civila.

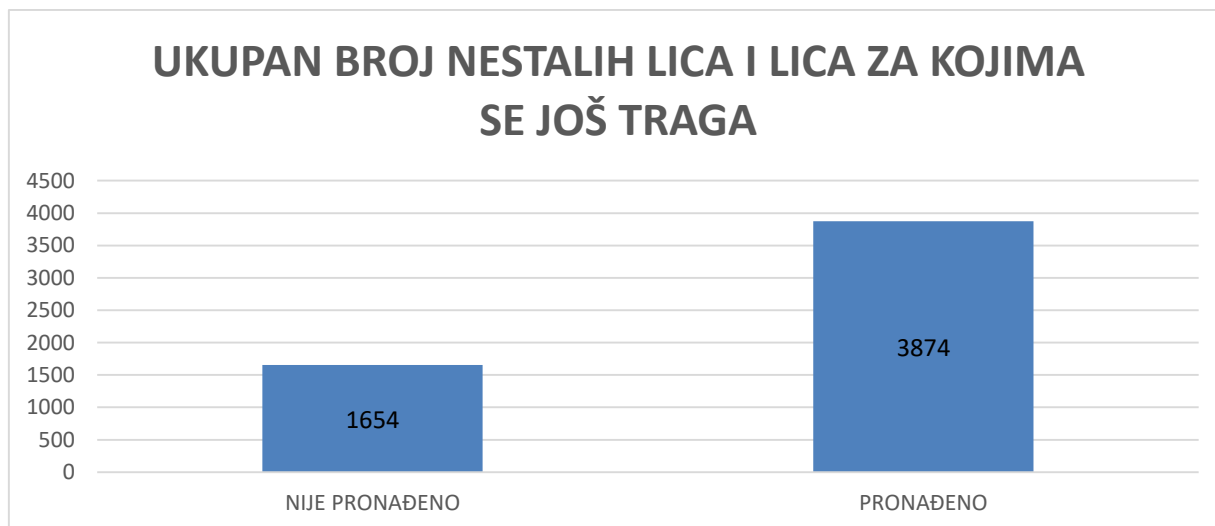
Na grafikonu 18. prikazan je broj stradalih prema starosnoj dobi.



Grafikon 18. Broj stradalih prema starosnoj dobi

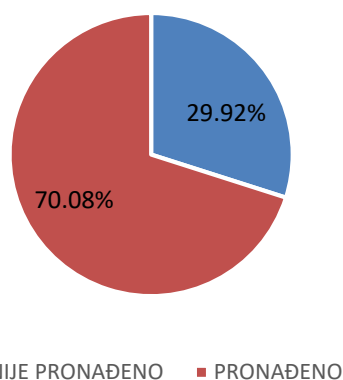
Na grafikonu broj 18. prikazan je broj stradalih prema starosnoj dobi gdje se vidi da je najveći broj od 30.465 lica stradao u dobi između 18 i 65 godina starosti, zatim slijede lica preko 65 godina starosti kojih je stradalo 2.759, nakon toga lica ispod 18 godina starosti i to njih 503 te 1.203 lica za koja nedostaju precizni podaci o starosnoj dobi.

Na grafikonima koji slijede prikazan je broj nestalih, identifikovanih i lica za kojima se još traga.



Grafikon 19. Broj nestalih lica i lica za kojima se još traga

UKUPAN BROJ NESTALIH LICA I LICA ZA KOJIMA SE JOŠ TRAGA



Grafikon 20. Broj nestalih lica i lica za kojima se još traga izražen u procentima

U Republici Srpskoj neposredno nakon završetka rata na spisku nestalih bilo je evidentirano 5.280 nestalih lica i to 2.515 vojnika, 2.735 civila i 30 djece.

Broj prijavljenih nestalih lica u narednim godinama se povećavao, s obzirom na to da su mnogi slučajevi nestanka prijavljivani i nekoliko godina nakon završetka rata. Trenutno, u bazi podataka nestalih lica evidentirano je ukupno 5.528 lica, a traži se još 1.654 lica i to 1.015 civila (od čega četvoro djece i 316 žena), 626 vojnika i 13 pripadnika MUP-a RS. Sa popisa Centra do danas je identifikovano 3.876 nestalih lica.

Sagledavanjem cjelokupne analize popisa može se doći do nekoliko zaključaka:

- ukupni ljudski gubici koji se odnose na srpski narod, iznose najmanje 34.930 smrtno stradalih;

- u ukupnim gubicima preovlađuju vojnici sa gotovo 75%, a procentualno civilne žrtve su 25% od ukupnog broja;

- potrebno je naglasiti da se u toku rada na ovom projektu i klasifikaciji žrtava u jednu od kategorija, isključivo vodilo raspoloživom dokumentacijom pri tome dajući prednost, kada je u pitanju status žrtve, vojnim izvorima, odnosno izvorima oružanih formacija, a kada su u pitanju civilne žrtve onda su to bili izvještaji MUP-a RS i opštinski dokumenti;

- neophodno je naglasiti, da će se završetkom ovog projekta dobiti do sada najpotpunija slika o broju stradalih Srba, kao i pripadnika drugih naroda koji su učestvovali u oružanim akcijama, to jest oružanoj borbi za odbranu Republike Srpske, odnosno bivše SFRJ kao pripadnici Jugoslovenske narodne armije (JNA), Vojske Republike Srpske (VRS), MUP-a RS ili dobrovoljačke vojne formacije;

- takođe, na jednostavan način biće omogućen pristup informacijama i relevantnim dokumentima koji se odnose na žrtve, a samim tim će se onemogućiti bilo kakav oblik manipulacija, te će se stvoriti jedinstveni centralni registar srpskih žrtava u digitalnom i arhivskom obliku dostupan za korišćenje.

Rad na projektu nastaviće se kontinuirano u narednom periodu, te je u skorije vrijeme planirano i publikovanje rezultata, a težišne aktivnosti će biti na provjeri podataka za do sada

popisana lica, kao i na prikupljanju dokumentacije koja nedostaje za određeni broj lica. Urađen je i adekvatan tekst istorijskog i pravnog karaktera za uvodni dio publikacije o žrtvama rata koji se odnosi na istorijski kontekst rata i ratnih događaja, razvoj ratnog prava i nastanak obaveza popisa žrtava rata.

2.2. Sortiranje, skeniranje i unos u bazu podataka sve arhivske dokumentacije Centra vezano za ratna dešavanja u periodu 1992-1995. godine

Tokom 2013. godine započet je rad na Projektu sortiranja, skeniranja i unosa u bazu podataka arhivske dokumentacije vezane za ratna dešavanja u periodu 1992-1995. godine, a u svrhu lakšeg korišćenja, analiziranja i dostavljanja dokumentacije nadležnim institucijama koje se bave procesuiranjem ratnih zločina.

Tokom rada na projektu iz različitih izvora prikupljeno je oko 1.200.000 stranica novih dokumenata koji se odnose na predmet istraživanja Centra. Ukupna sređena arhiva Centra u fizičkom obliku, obuhvata preko hiljadu registratora sa više stotina hiljada stranica prikupljenih dokumenata. Inače, potrebno je naglasiti da ukupna arhiva Centra u fizičkom i digitalnom obliku sadrži preko četiri miliona stranica. Dokumentacija se razvrstava po teritorijalno/regionalnom principu, a dokumenti su složeni hronološki.

U izvještajnom periodu vršena je konstantna klasifikacija pisane arhive Centra prema kriteriju teritorijalne pripadnosti. U tom smislu arhiva je razvrstavana prema opštinama/gradovima odnosno regijama/oblastima. S tim u vezi, u potpunosti je završeno sređivanje arhive u fizičkom obliku te će se u narednom periodu započeti sa skeniranjem cjelokupne arhive, a kako bi ona u potpunosti bila digitalizovana.

Takođe, treba naglasiti da se postojeća arhiva neprestano dopunjava, a pogotovo dokumentacijom iz projekta „Popis i evidentiranje srpskih žrtava u ratu (tragičan sukob u regionu), u periodu 1991-1995. godine“.

Cilj ove aktivnosti je formiranje jedinstvene arhive vezane za ratni period, sa svim dostupnim dokumentima te njihovo sortiranje radi lakšeg pristupa i korišćenja.

Rad na ovim aktivnostima se nastavlja kontinuirano.

2.3. Publikacija „Hronologija događaja u bivšoj Jugoslaviji 1989-1995. godine“

Centar je u prethodnom periodu radio na realizaciji projekta „Hronologija događaja u bivšoj Jugoslaviji 1989-1995. godine“. Ovom aktivnošću obuhvaćeni su ključni događaji na prostoru bivše SFRJ od 01.01.1989. do 31.12.1995. godine (odluke državnih i političkih organa i subjekata, sastanci i susreti rukovodstava, izjave domaćih i stranih zvaničnika, opisi značajnih događaja, izvještaji o ratnim dešavanjima, rezultati međunarodnih sastanaka i dogovora i drugo).

Osnovni radni tekst su podaci iz novih izvora (publikacije, video materijali, članci, materijali međunarodnih i domaćih sudova), te dokazna dokumentacija o događajima koji su navedeni u hronologiji.

U prethodnom periodu izvršena je detaljna urednička i historiografska provjera

kompletnog sadržaja hronologije i usklađivanje sa novim izvorima i literaturom, ali i postojećim analizama Centra. Ujedno je izvršena kompletna provjera podataka na način da su terminološki i suštinski sadržajno dopunjeni i ispravljani uočeni nedostaci, a izbačeni su dijelovi koji su se pojavljivali više puta, bili nejasni, nekompletni, nepotrebni i sl.

Detaljno je urađena hronologija događaja za područje Srebrenice i drugih dijelova srednjeg Podrinja koja se odnosi na razvoj ratnih dešavanja od polovine 1994. godine do avgusta 1995. godine. Izvršena je i uporedna analiza radne verzije hronologije i hronologije nastale na osnovu članaka objavljenih u „Glasu srpskom“ u ratnom periodu.

Grafička radna verzija sadrži preko 1.000 stranica. Urađene su detaljne ispravke, izmjene i obimnija dopuna događaja u skladu sa uredničkim komentarima i dodat je spisak izvora i literature koji su korišćeni. Tekst je doveden do faze recenzentskog čitanja, lekture i preloma za izdavanje teksta. Radna verzija Hronologije već ima uporebnu vrijednost i koristi se u istraživačkim projektima Centra.

Planirano je da Centar izda i promoviše Hronologiju, a realizacija zavisi od finansijskih sredstava.

2.4. Prikupljanje i analiza dokumentaciono-arhivske građe o ženama žrtvama rata srpske nacionalnosti

Tokom izvještajnog perioda nastavljeno je sa realizacijom niza aktivnosti na prikupljanju dokumentaciono-arhivske građe o ženama žrtvama rata srpske nacionalnosti na teritoriji Bosne i Hercegovine. Aktivnosti su obuhvatile: prikupljanje podataka i dokumentacije, saradnju sa nevladinim organizacijama, praćenje pravosudnih procesa u predmetima ratnih zločina nad ženama srpske nacionalnosti i ostale aktivnosti.

Nastavljeno je sa aktivnim radom na istraživanju činjenica i prikupljanju dokaza, odnosno relevantne dokumentacije o stradanju žena žrtava rata srpske nacionalnosti. Ovu aktivnost Centar je osmislio i započeo sa njenom realizacijom tokom 2014. godine, a početni rad se odnosio na prikupljanje dokumentaciono-arhivske građe o stradanju žena srpske nacionalnosti u proteklom ratu. Međutim, uvidom u postojeću dokumentaciju, nakon konsultacija sa institucijama, nevladinim organizacijama i žrtvama, otvorene su mnoge teme na koje je bilo potrebno dati odgovor.

Imajući u vidu da su žene koje su preživjele ratnu torturu jedna od najtežih, ako ne i najteža kategorija žrtava rata, a s obzirom na to da ni preko dvadeset godina od završetka rata u Republici Srpskoj nije bila sačinjena jedinstvena evidencija o ovoj kategoriji žrtava, Centar je odlučio da ovom problemu posveti širu pažnju i to na način da je izrađena elektronska baza podataka u koju se unose relevantni podaci i dokumentacija o svakoj pojedinačnoj žrtvi.

Ova baza je uspostavljena u maju 2015. godine i zaključno sa avgustom 2019. godine u nju je uneseno 1.775 imena žena žrtava, uglavnom seksualnog nasilja te je uporedo sa elektronskom bazom formirana i pisana arhiva o ženama žrtvama rata koja čini posebnu cjelinu arhive Centra.

Treba naglasiti da se u okviru „Projekta popisa i evidentiranja srpskih žrtava u ratu (tragičan sukob u regionu u periodu 1991-1995. godine)“ vrši evidentiranje žena žrtava koje

su na različite načine stradale tokom rata i njihova imena su unesena u jedinstvenu bazu Centra te je do sada evidentirano 3.417 žena koje su smrtno stradale u ratnim sukobima.

Cilj ovih aktivnosti je da se postojeća dokumentaciono-arhivska građa (uzimajući u obzir i podatke MUP-a RS, pravosudnih institucija i nevladinih organizacija) objedini te da se na osnovu toga dobije tačan broj stradalih žena srpske nacionalnosti i to poginulih, nestalih, silovanih ili zatvaranih u logorima i zatvorima, odnosno svih onih koje su bile izložene raznim oblicima torture protivno domaćem i međunarodnom pravu.

Centar je nastavio saradnju sa Udruženjem žena žrtava rata Republike Srpske i to u skladu sa ranije definisanim zajedničkim pravcima djelovanja. U tom smislu, Centar je u raspoloživom kapacitetu pružio tehničku i profesionalnu pomoć Udruženju u njegovom radu.

Pored navedenog, ostvarena je saradnja sa udruženjima ratnih zarobljenika – logoraša iz Republike Srpske. Saradnja se može ocijeniti kao veoma uspješna budući da je na osnovu evidencija ovih udruženja ažurirana dokumentacija Centra o ženama žrtvama ratne torture.

Kada su u pitanju pravosudni procesi pred Sudom BiH u kojima se kao žrtve pojavljuju žene srpske nacionalnosti, zaključno sa avgustom 2019. godine, za krivična djela ratnog zločina koja su uključivala seksualno nasilje, pravosnažno su osuđena 19 lica na 124 godine zatvora, a protiv jednog lica je ukinuta oslobađajuća presuda i određeno je održavanje pretresa pred Apelacionim vijećem.

Takođe, pred Sudom BiH trenutno je u toku devet postupka protiv 35 lica za krivična djela ratnog zločina protiv čovječnosti i zločina protiv civilnog stanovništva koja uključuju ubistva, mučenja, silovanja, zlostavljanja i progon žena srpske nacionalnosti.

Treba istaći da je Centar, u saradnji sa Predstavništvom Republike Srpske u Briselu, Savezom Srba iz Francuske i Srpskim kulturnim centrom u Parizu, početkom marta 2018. godine u Parizu organizovao promociju dvojezične monografije (na srpskom i engleskom jeziku) pod nazivom „Naša ispovijest – Žene žrtve rata iz Republike Srpske“. Ranije su promocije ove monografije održane u Njujorku i Vašingtonu.

2.5. Zaštita žrtava ratne torture

Centar je tokom marta 2018. godine aktivno učestvovao u javnim raspravama o Nacrtu zakona o zaštiti žrtava ratne torture. Javne rasprave organizovalo je Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite, a predstavnik Centra učestvovao je na svim javnim raspravama koje su održane u Banjoj Luci, Prijedoru, Doboju, Istočnom Sarajevu i Trebinju.

Narodna skupština Republike Srpske je 21.06.2018. usvojila Zakon o zaštiti žrtava ratne torture. Međutim, delegati Kluba Bošnjaka u Vijeću naroda su 29.06.2018. stavili veto na Zakon, a Vijeće naroda Republike Srpske nije postiglo saglasnost o pitanju zaštite nacionalnog interesa Kluba Bošnjaka u vezi sa Zakonom, zbog čega je Zakon upućen na daljnje usaglašavanje zajedničkoj komisiji Narodne skupštine Republike Srpske i Vijeća naroda. Budući da na zajedničkoj sjednici održanoj 30.07.2018. nisu podržani amandmani Kluba Bošnjaka, Zakon je upućen Ustavnom sudu Republike Srpske na konačno odlučivanje. Vijeće za zaštitu vitalnog interesa Ustavnog suda Republike Srpske je 13.09.2018. godine donijelo rješenje kojim je utvrđeno da nije prihvatljiv zahtjev Kluba delegata bošnjačkog naroda u Vijeću naroda Republike Srpske te je Zakon objavljen u „Službenom glasniku

Republike Srpske“, broj 90/18 od 27.09.2018. godine i stupio je na snagu osmog dana od dana objavljivanja.

Zakonom je propisano aktivno učestvovanje Centra u postupku utvrđivanja statusa žrtve ratne torture i to na način da, koristeći svoje službene evidencije i raspoloživu dokumentacionu građu, Centar izdaje uvjerenja o činjenicama da li je neko lice bilo izloženo torturi.

S tim u vezi, Centar je, nakon usvajanja Zakona o zaštiti žrtava ratne torture, pristupio ispunjavanju zakonom predviđenih obaveza, odnosno izdavanju uvjerenja o činjenicama da li je neko lice bilo izloženo ratnoj torturi pod okolnostima iz člana 3. stav 1. ovog zakona, a na osnovu kojeg će žrtve ratne torture moći ostvarivati prava propisana Zakonom.

Od stupanja na snagu ovog zakona Centar je, zaključno sa avgustom 2019. godine, zaprimio 374 zahtjeva od prvostepenih organa kojim se traži izdavanje uvjerenja. Za sva lica koja se vode u službenim evidencijama Centra izdata su uvjerenja, a u skladu sa zakonskim rokovima.

Treba istaći i da se zbog svega prethodno navedenog javila potreba prikupljanja dodatne dokumentacije i to radom na terenu kroz kontakte i sastanke sa nevladinim organizacijama proizašlih iz Odbrambeno-otadžbinskog rata.

Centar je i tokom izvještajnog perioda nastavio sa aktivnim učešćem u projektu UN-a pod nazivom: „Pružanje zaštite, podrške i pravde za preživjele žrtve seksualnog nasilja tokom sukoba u Bosni i Hercegovini“ (CRSV – Conflict Related Sexual Violence).

Projekat su pokrenula UN tijela i organizacije i to: UN WOMEN, UNDP, UNFPA u saradnji sa Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM). U Projektu su predviđeni sljedeći ciljevi: stavljanje na raspolaganje preživjelim žrtvama sveobuhvatne zaštite i podrške; konceptualizacija metoda reparacija kojima se olakšava budući ravnopravan pristup reparacijama i izrada provedbenih programa promovisanja ravnopravnosti građana u društvene integracije.

Ono što je posebno važno u projektu, a tiče se i institucija Vlade Republike Srpske, jeste namjera UNDP-a da jača vladine kapacitete za pomoć ovoj kategoriji žrtava. Vođeni ovom činjenicom, kao i činjenicom da Centar ima najtješnju i najintezivniju saradnju i podršku nevladinih organizacija koje okupljaju žrtve, te da se primarno bavi istraživanjem događaja i okolnosti vezanih za žrtve i pri tome jedini raspolaže sa relevantnim podacima istraživanja, Centar se u punom kapacitetu, uz podršku Vlade Republike Srpske, uključio u projekat, što je prepoznato i od nosioca projekta.

2.6. Istraživanje stradanja kolone JNA prilikom povlačenja iz Tuzle 15.05.1992. godine

Centar je tokom ranijeg perioda sa „Zavičajnim udruženjem Tuzlaka“ u Bijeljini, Boračkom organizacijom Republike Srpske i timom istraživača potpisao Sporazum o zajedničkoj realizaciji projekta istraživanja napada na kolonu JNA 15.05.1992. godine na lokalitetu Brčanska Malta u Tuzli.

Sporazumom je definisana zajednička saradnja, međusobna prava i obaveze između učesnika u ovom projektu.

Glavne aktivnosti projekata obuhvataju:

- izradu i promociju publikacije o događaju na Brčanskoj Malti 15.05.1992. godine i o stradanju lica srpske nacionalnosti na području opštine Tuzla tokom proteklog rata u Bosni i Hercegovini;

- izradu i promociju dokumentarnog filma o događaju na Brčanskoj Malti 15.05.1992. godine i stradanju lica srpske nacionalnosti na području opštine Tuzla tokom proteklog rata u Bosni i Hercegovini;

- izradu i promociju izložbene postavke (izložba fotografija) o događaju na Brčanskoj Malti 15.05.1992. godine i stradanju lica srpske nacionalnosti na području opštine Tuzla tokom proteklog rata u Bosni i Hercegovini i

- organizovanje međunarodne naučne konferencije o događaju na Brčanskoj Malti 15.05.1992. godine i stradanju lica srpske nacionalnosti na području opštine Tuzla tokom proteklog rata u Bosni i Hercegovini.

Realizujući aktivnosti iz sporazuma, do sada je objedinjena dostupna građa kao što su svjedočenja učesnika u koloni, kao i onih koji su na neposredan ili posredan način učestvovali u zbivanjima koja su im prethodila, čime su stvoreni uslovi da se sveobuhvatnije i cjelovitije objasne i sagledaju ne samo najznačajniji neposredni i posredni uzroci već i sveukupne posljedice pomenutog događaja.

Na bazi takvih podataka, činjenica i saznanja stalo se na stanovište da se istraživanje proširi i da se njime obuhvate još dvije (nove) oblasti, te da se knjiga tako upotpuni sa dva nova poglavlja, definisana kao: egzodus Srba sa tuzlanskog područja i devastiranje hramova i objekata Srpske pravoslavne crkve.

Radeći na navedenoj aktivnosti ostvarena je izuzetno značajna i efikasna saradnja sa Arhivom Zvorničko-tuzlanske eparhije Srpske pravoslavne crkve, te sa Ministarstvom spoljnih poslova Republike Srbije.

U tom smislu, u proteklom periodu pripremljena je radna verzija knjige koja obuhvata oko 600 strana naučnih i stručnih tekstova koji sadrže različitu historiografsku građu, pravnu analizu napada muslimanskih snaga na kolonu JNA na Brčanskoj Malti, precizan tok događaja tokom rata u području tuzlanske regije, egzodus stanovništva, uništavanje imovine, statistička analiza egzodusa srpskog naroda, pokušaj stvaranja bosanske pravoslavne crkve, autentična svjedočenja preživjelih, precizan popis stradalih i veliki broj fotografija. Ovako postavljena knjiga predstavlja zaokruženu cjelinu kojom je nesumnjivo na pravno relevantan i naučnim metodama verifikovan način zadokumentovano stradanje srpskog naroda tuzlanske regije. U izradi knjige učestvovao je veliki broj eminentnih stručnjaka pravne, istorijske, demografske, vojne, policijske, teološke i druge struke, što takođe, pored relevantnih izvora i saznanja, potvrđuje njenu naučnu zasnovanost. Knjiga je recenzirana od univerzitetskih profesora i istaknutih pravnika.

Izrađen je i premijerno prikazan dokumentarni film pod nazivom „Tuzla – zločin bez kazne i egzodus srpskog naroda“ koji obrađuje istoimeni fenomen stradanja i egzodusa srpskog naroda tuzlanske regije. Film obiluje autentičnim izjavama i svjedočenjima, uglavnom sudionika događaja, originalnim video materijalima i prikazanim dokumentima, čime se svrstava u red dokumentarnih filmova naučno-istraživačkog karaktera. Premijera filma održana je 14.05.2019. godine u Bijeljini, u sklopu obilježavanja 27 godina od egzodusa

Srba tuzlanske regije i od zločina nad kolonom vojnika JNA u Tuzli, a film je prikazan i u programu Radio televizije Republike Srpske.

U narednom periodu planirana je realizacija i ostalih aktivnosti vezanih za ovaj projekat, odnosno promocija knjige, izložba fotografija i organizovanje međunarodne naučne konferencije.

2.7. Djeca – žrtve rata u Bosni i Hercegovini u periodu 1991-1995. godine

Žrtve proteklog rata u Bosni i Hercegovini bila su i djeca. Prema raspoloživim saznanjima, djeca su ubijana ili su na druge načine smrtno stradala, ranjavana, zatvarana u logore, seksualno zlostavljana, progonjena, odvajana od roditelja, bila predmet trgovine ljudima i organima, te su prolazila i mnoge druge vidove stradanja.

Kako do sada ne postoje jasni, precizni i sistematizovani podaci o stradanju ove kategorije žrtava, Centar je tokom 2015. godine započeo rad na prikupljanju podataka o imenima žrtava, mjestima i okolnostima stradanja i materijalnih dokaza koji ukazuju na zločine počinjene prema djeci. Pri tome, u cilju dobijanja autentičnih podataka, uspostavljena je saradnja sa relevantnim institucijama i organizacijama koje u svojoj nadležnosti imaju zaštitu djece i dječijih prava.

Konkretno, saradnja je uspostavljena sa: Humanitarnim udruženjem žena „Duga“, Radio televizijom Republike Srpske, Udruženjem „Zdravo da ste“, Zavodom za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Doktor Miroslav Zotović“ - Banja Luka i Univerzitetskim kliničkim centrom u Banjoj Luci, a sve s ciljem saradnje i ustupanja dokumentacije i podataka o djeci žrtvama rata.

U toku rada na ovom projektu analizirano je više hiljada dokumenata, različitih publikacija i knjiga koje se odnose na djecu žrtve rata. Sva ova dokumentacija je selektovana i analitički obrađena i to na način da se tekstualno opisuju okolnosti, vrijeme i mjesto stradanja, biografski podaci i izvori podataka. Takođe, vrši se sistematizacija podataka koji se odnose na žrtve i markiranje koji podaci nedostaju te rad na njihovoj dopuni iz relevantnih izvora i dokumentacije.

Rezultati ovog istraživanja služiće kao naučno-pravni osnov prema čijoj upotrebi će se opredijeliti relevantni društveni i državni subjekti, prvenstveno izvršne i sudske vlasti. Ovo istraživanje predstavlja objektivni prikaz stanja i broja žrtava, nefavorizujući ni jedan izvor jer cilj ovog istraživanja je naučni i humanistički. Iz svega navedenog proizilazi da ovaj projekat ima naučnu i društvenu opravdanost te da će služiti kao opomena budućim generacijama da spriječe svako ljudsko stradanje, a posebno stradanje djece.

Istraživanje se vrši po geografsko-hronološkom principu te vrsti stradanja klasifikovane na sljedeći način:

- smrtno stradali (ubijeni, poginuli, nestali);
- ostale vrste stradanja (ranjavanja, povrede);
- zarobljavanja, logori i zatvori, kućni pritvor, torture, mučenja;
- seksualna zlostavljanja i silovanja i
- psihotraume i stradanje porodica.

Zaključno sa avgustom 2019. godine obrađena je dokumentacija koja se odnosi na stradanje djece sa područja 81 prijeratne opštine Bosne i Hercegovine te je evidentirano 503 smrtno stradale djece, 457 ranjenih i povrijeđenih, zatim 464 djece koja su prošla kroz torture, mučenja, zarobljavanja, logore, zatvore i kućne pritvore, 14 seksualno zlostavljanje i silovane djece, te 54 djece za koje Centar posjeduje dokumentaciju da je doživjelo psihotraume usljed stradanja porodice.

Prilikom istraživanja pažnja je posvećena i pravnom osnovu koji štiti ovu kategoriju žrtava, odnosno međunarodnom humanitarnom pravu i pravnom položaju civilnih žrtava rata sa težištem na zaštitu djece. Rad će se, pored navedenog, osvrnuti i na viktimizaciju, traumatizaciju i ratne posljedice izbjeglištva, zarobljavanja, torture, trauma i poremećaja ličnosti djece.

U planu je publikovanje ovog istraživanja, a rad na ovom projektu biće kontinuirano nastavljen tokom narednog perioda.

Centar je i u izvještajnom periodu nastavio rad na istraživanju stradanja beba u banjolučkom Kliničko-bolničkom centru tokom maja i juna 1992. godine. Podsjećanja radi, u to vrijeme Autonomna regija Krajina bila je u kopnenoj i vazdušnoj izolaciji. Nemogućnost snabdjevanja dovela je do toga da je u većim gradovima, posebno u Banjoj Luci, došlo do nestašice osnovnih životnih namirnica, lijekova i medicinskih sredstava. Vrhunac ove humanitarne krize kulminirao je u banjalučkoj bolnici gdje je, zbog nedostatka kiseonika, život izgubilo dvanaest novorođenčadi. Humanitarna kriza riješena je vojnom operacijom Vojske Republike Srpske pod nazivom „Koridor-92“. Probijanjem kopnenog puta prema Saveznoj Republici Jugoslaviji i dolaskom humanitarne pomoći prvih dana jula trajno je riješeno pitanje problema sa kiseonikom u Kliničko-bolničkom centru. Tragedija u banjalučkom porodilištu je ispisala najtužnije stranice istorije Kliničko-bolničkog centra, Banje Luke i Republike Srpske. Od 22.05. do 19.06.1992. godine preminulo je dvanaest prijevremeno rođenih beba. Neke su bebe preminule svega nekoliko sati po rođenju. Roditelji im nisu stigli dati ni ime pa su sve bebe, osim jedne, sahranjene i zavedene bez imena. Dvije bebe, rođene u periodu kada nije bilo dovoljno kiseonika i koje su uspjele da prežive imale su teške fizičke i psihičke posljedice.

Upravo tim povodom, Centar je pristupio istraživanju sa ciljem da se utvrde sve okolnosti koje su dovele do ove tragedije, kao i naponi koji su činjeni da bi se tragedija ublažila ili spriječila. Tokom istraživanja kontaktirane su brojne institucije i organizacije, kao i humanitarne i vjerske organizacije koje su funkcionisale u Banjoj Luci u tom periodu.

Posebno treba izdvojiti saradnju sa Univerzitetsko-kliničkim centrom Republike Srpske, majkama preminulih beba okupljenih oko Udruženja „12 beba“, Kolom srpskih sestara, te Radio televizijom Srbije. Kontaktirano je i razgovarano sa 42 učesnika ili relevantna sagovornika koji su mogli pružiti potrebne informacije. Kada je riječ o saradnji sa majkama stradalih beba posebno treba izdvojiti činjenicu da je upravo zahvaljujući aktivnostima Centra utvrđeno mjesto boravka pet majki za koje do sada nisu postojale nikakve informacije. Od njih pet, četiri majke su po prvi put govorile o ovim događajima, a majke stradalih beba će takođe biti zastupljene u ovom istraživanju kroz svoje životne ispovijesti. Zahvaljujući ovom istraživanju Centar ima potpune podatke i to ne samo o preminulim bebama već i o njihovim roditeljima. Takođe, izvršen je pregled postojeće i prikupljanje nove dokumentacije, a posebno treba izdvojiti video i audio zapise.

Kao rezultat istraživanja priređena je monografija „Šta su skrivile? - Stradanje beba u Kliničko-bolničkom centru Banja Luka, u maju i junu 1992.“, koja je promovisana u Banjoj Luci i Prijedoru.

2.8. Izrada atlasa masovnih stratišta srpskog naroda tokom Odbrambeno-otadžbinskog rata

Tokom 2019. godine započeto je se sa realizacijom aktivnosti koja se odnosi na evidentiranje svih masovnih stratišta srpskog naroda tokom Odbrambeno-otadžbinskog rata. Ova aktivnost sprovodiće će se kroz više faza. Prva faza podrazumijeva tačno određivanje mjesta i vremena masovnog stradanja srpskog naroda u periodu 1992- 1995. godine na prostoru Bosne i Hercegovine.

Prema preliminarnim podacima radi se o više od stotinu lokacija na kojima su počinjeni masovni zločini nad srpskim narodom. Radi realizacije ovih poslova izrađena je metodologija i način rada na ovoj aktivnosti. Nakon što su određene preliminarnе mikrolokacije i vremenski okvir započeto je sa izradom zasebnih cjelina. Za svako mjesto zasebno obradiće se posebne cjeline koje se odnose na: geografski položaj mjesta/opštine stradanja, prijeratni i trenutni broj i nacionalni sastav stanovništva, opis događaja, unos imena žrtva sa naznačavanjem statusa žrtve, pol i dob, formacije koje su učestvovalе u napadu i pravosudni procesi za počinjeni zločin. Podaci za žrtve koristiće se iz postojeće baze „Projekta popisa srpskih žrtava“. Prilikom rada na ovoj aktivnosti koristi se sva raspoloživa dokumentacija: baza podatka, krivične prijave, izjave svjedoka, foto i video materijali te evidencije o pravosudnim postupcima, odnosno optužnice i presude.

Sama aktivnost je složen proces. Prvi korak da bi se obradilo jedno mjesto stradanja je prikupljanje cjelokupne raspoložive dokumentacije za svako stratište ponaosob. To podrazumijeva izdvajanje cjelokupne dokumentacije iz baze koja se odnosi na konkretan događaj, zatim izdvajanje dokumentacije iz arhive, pregled video materijala u posjedu Centra i dostupnih materijala na internetu, pretragu baza krivičnih prijava i baza pravosudnih procesa. Takođe, vrši se i istraživanje koje se odnosi na geografski položaj i sastav stanovništva, koje se prevashodno odnosi na pretragu relevantnih izvora koji se mogu naći na internetu.

Takođe, ova aktivnost podrazumijeva sublimiranje podataka i dokumentacije koja se već nalazi u Centru, ali na način da se ista objedini kako bi u punom kapacitetu imala svoju upotrebnu vrijednost.

Aktivnost je već započeta sa realizacijom i do sada su obrađena tri stratišta: Donji Malovan, Čardak i Bradina. Međutim, imajući u vidu prethodno navedeno, odnosno da je sama aktivnost složen proces, za njenu realizaciju biće potreban duži vremenski period te će se sa intenzivnom radom na ovoj aktivnosti kontinuirano nastaviti.

2.9. Istraživanje događaja u srebreničkoj regiji u periodu 1992-1995. godina

Tokom izvještajnog perioda Centar je nastavio sa istraživanjem događaja u srebreničkoj regiji i to evidentiranje poginulih, ubijenih i nestalih Srba srednjeg Podrinja te istraživanje događaja iz jula 1995. godine.

Prema podacima Centra 2.674 lica srpske nacionalnosti smrtno su stradala na području srednjeg Podrinja (opštine: Srebrenica, Bratunac, Vlasenica, Šekovići, Kalesija i Zvornik). Od ukupnog broja stradalih 215 su žene i 43 djece. Treba naglasiti da se najveći broj stradalih odnosi na 1992. godinu, kada je smrtno stradalo 1.518 lica srpske nacionalnosti. Posmatrajući po opštinama najveći broj stradalih je u Zvorniku (741), a zatim slijede Srebrenica (502), Bratunac (488), Kalesija (465), Vlasenica (352) i Šekovići (126).

S obzirom na metodologiju rada i na način selektovanja žrtava prema mjestu stradanja, a ne prema trenutnom prebivalištu, mjestu boravka, mjestu rođenja ili mjestu ukopa žrtve, treba napomenuti da se radi o licima koja su stradala na teritoriji srebreničke regije i da bi ovaj broj bio mnogo veći kada bi se u njega uvrstila i lica koja su stradala na područjima drugih opština, a imaju jedan od navedenih parametara vezanih za ovu regiju. Imajući u vidu da Centar radi na Projektu popisa i evidentiranja srpskih žrtava u ratu u periodu 1991-1995. godine, ova lica će biti evidentirana u mjestima svojih stradanja.

Centar nastavlja istraživanje događaja u srebreničkoj regiji u sklopu svojih redovnih aktivnosti, kako bi se došlo do što potpunijih podataka o stradanju Srba na ovom području.

Takođe, Centar je nastavio aktivnosti na istraživanju događaja u srebreničkoj regiji jula 1995. godine u cilju utvrđivanja istine o ovim događajima, s obzirom na to da u javnosti postoje manipulacije koje se odnose na broj žrtava.

U tom smislu su izvođene sljedeće aktivnosti:

- utvrđivanje što detaljnije sudbine pripadnika 28. divizije tzv. Armije RBiH tokom proboja iz okruženja u julu 1995. godine, kao i sudbine tijela stradalih u istom;

- utvrđivanje liste formacija tzv. Armije RBiH, komandnog kadra kao i identiteta svih ostalih lica koja su osumnjičena da su kao pripadnici 28. divizije počinili krivična djela ratnog zločina ili druga krivična djela nad srpskim stanovništvom. Ova lista je zamišljena kao baza podataka koja bi omogućila pretraživanje po raznim parametrima, te samim tim i analizu potrebnih činjenica i informacija i

- nastavak aktivnosti na daljem prikupljanju dokaza koji će pomoći potpunom otkrivanju sudbine nestalih lica.

U izvještajnom periodu Centar je u okviru planiranih aktivnosti podrške timovima odbrane optuženih građana Republike Srpske pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju u Hagu (u daljem tekstu: MKSJ) ostvario važne rezultate. Isti su se ogledali između ostalog i u ustupanju svojih stručnih i drugih kapaciteta timu odbrane generala Mladića tokom njihove pripreme za završni podnesak.

Aktivnosti na istraživanju samog događaja su nastavljene. U toku izvještajnog perioda obrađeno je 168 registratora iz arhive i izdvojeni su svi relevantni spiskovi vojnih formacija 28. divizije tzv. Armije RBiH. Tokom rada na ovim dokumentima utvrđen je identitet 2.805 vojnika 28. divizije koja se nalaze na spisku u Potočarima, od kojih je 2.379 sahranjeno u Potočarima.

Neophodno je napomenuti da je potrebno izvršiti dodatne provjere za navedena lica pošto u pojedinim slučajevima ima odstupanja, poput različitih datuma rođenja (npr. permutacije dana i mjeseca rođenja) ili slovnih grešaka u imenu i prezimenu.

U tom smislu se nastavlja rad na ažuriranju, obradi spiskova i tabela te prikupljanju dokumentacije koja predstavlja vjerodostojan izvor činjenica vezanih za događaje u i oko Srebrenice u julu 1995. godine.

Nastavljen je rad i na utvrđivanju liste formacija tzv. Armije RBiH u srebreničkoj regiji, komandnog kadra kao i identiteta svih ostalih pripadnika 28. divizije.

Cilj projekta je oformiti bazu podataka u kojoj bi bili uneseni pojedinačno svi pripadnici 28. divizije sa relevantnim podacima vezanim za period 1992-1995. godine. Dobijena dokumentacija imala je različitu upotrebnu vrijednost. Na žalost, prilikom kopiranja, skeniranja i pretvaranja dokumenata iz jednog u drugi oblik, određeni broj dokumenata bio je potpuno ili djelimično neupotrebljiv. Redoslijedom, obrađivan je svaki dokument pojedinačno i poslije izvršene obrade svaki dokument dobio je broj koji označava datum nastanka uz kratak naslov. Navedeni dokumenti koji su bili kompletni, obrađeni su i analizirani u potpunosti.

Obrađujući navedene dokumente i spiskove zajedno sa priložima formirana je tabela u koju je unesen 61 pojedinačni napad na srpska naselja od strane muslimanskih formacija zajedno sa svim raspoloživim parametrima: mjesto, vrijeme napada, opis događaja, jedinice koje su napadale, komandni kadar, raspoloživa imena pripadnika muslimanskih formacija koji su učestvovali u napadu, spisak žrtava, itd.

Paralelno s tim, vršena je pojedinačna identifikacija i dopuna postojećih saznanja vezano za komandni kadar i pripadnike muslimanskih formacija 28. divizije koji se spominju u dokumentaciji koja se pregleda, sa namjerom raspolaganja svim mogućim podacima koji mogu koristiti u narednom istraživačkom radu.

Većina podataka za navedena lica dobijena su iz Izvještaja MUP-a RS. Ti podaci su ukrštani sa dokumentima tzv. Armije RBiH te stoga, u većini slučajeva, sada postoje sigurni i potpuni identiteti pripadnika muslimanskih oružanih snaga na području Srebrenice.

U narednom periodu planirano je kompletiranje svih raspoloživih spiskova 28. divizije i utvrđivanje tačnog identiteta velikog broja gore navedenih pripadnika kroz obradu dokumenata tzv. Armije RBiH (kao primarnih izvora).

Tokom perioda septembar-decembar 2016. godine, dakle, tokom prve faze digitalizacije i obrade dokumenata obrađeno je i arhivirano 2.829 dokumenata. Prva faza obuhvatila je digitalizaciju, uvid u dokumente, određivanje broja i izradu linka koji je smješten u elektronski inventar građe. Zatim je započet rad i na izvođenju druge faze koja podrazumijeva određivanje parametara za unos podataka i formiranje baze podataka Komisije Republike Srpske za istraživanje događaja u i oko Srebrenice u periodu od 10. do 19. jula 1995. godine.

Tokom ovog perioda formirana je elektronska baza podataka sa pojedinačnim ličnim kartonima za 6.243 lica koja su ukopana na groblju u Memorijalnom centru Potočari. Svaki karton sadrži lične podatke sahranjenog lica uključujući i oznaku parcele na kojoj je sahranjeno, kao i koordinate za pronalazak parcele na *Google mapi*.

Izvršeno je i ažuriranje postojeće baze podataka o Srebrenici ubacivanjem podataka za više stotina lica čiji posmrtni ostaci su sahranjeni u Potočarima 2016. i 2017. godine.

Takođe, potrebno je naglasiti da će sva sakupljenja dokumentacija i saznanja Centra biti dostupna novoformiranoj Međunarodnoj komisiji za istraživanje stradanja svih naroda u srebreničkoj regiji u periodu 1992-1995. godine.

Kao rezultat cjelokupnog istraživanja, u izdanju Centra, nastala je knjiga „Bitka za Srebrenicu - rat za civilizaciju“. Knjiga demistifikuje brojne neistine i insinucije, jednostranu istorijsku sliku i narativ o tim događajima koji su nametnule zapadne sile, te istoričari iz Zagreba i Sarajeva neistinitim tvrdnjama o obimu i načinu stradanja srebreničkih Bošnjaka u julu 1995. godine. Promocija knjige održana je u Banjoj Luci, Beogradu, Srebrenici i Bratuncu.

Centar je obezbijedio neophodne analize i stručne materijale za inicijativu predsjednika Republike Srpske o povlačenju Izvještaja za Srebrenicu Vlade Republike Srpske iz 2004. godine. Ovi materijali i prilozi su takođe poslužili kao stručni materijali za Narodnu skupštinu. Istovremeno, treba naglasiti da bez stručne analize za odbranu generala Ratka Mladića, a koja je vezana za gubitke pripadnika 28. divizije tzv. Armije RBiH i sudbinu njihovih posmrtnih ostataka, revizija rezultata navedene komisije bi bila teško izvodiva.

Narodna skupština Republike Srpske, na 29. posebnoj sjednici održanoj 14.08.2018. godine, svojim zaključcima odbacila je Izvještaj Komisije o događajima u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine, te je od Vlade Republike Srpske zatražila da povuče navedeni izvještaj i stavi isti van snage. Takođe, istim zaključcima naloženo je Vladi Republike Srpske da formira nezavisnu međunarodnu komisiju koja bi na objektivan i nepristrasan način utvrdila stradanja svih naroda na području srebreničke regije u periodu od 1992. do 1995. godine.

S tim u vezi, Vlada Republike Srpske je 18.08.2018. godine svojim zaključkom stavila van snage pomenuti izvještaj, te je donijela odluku da formira nezavisnu međunarodnu komisiju koja bi na objektivan i nepristrasan način utvrdila stradanja svih naroda na području srebreničke regije u periodu od 1992. do 1995. godine.

Nakon toga, Vlada je 27.09.2018. godine usvojila metodologiju rada Komisije, a Ministarstvu pravde naloženo je da predloži kriterijume za izbor članova Komisije. Ministarstvo pravde je, u saradnji sa Centrom, utvrdilo prijedlog kriterijuma i institucija iz kojih će se birati članovi Komisije, na koji je Vlada dala saglasnost i naložila Ministarstvu pravde i Centru da obave neophodne konsultacije kako bi se obezbijedio rad međunarodnih pravnih eksperata.

Konačno, Vlada je rješenjem od 07.02.2019. godine imenovala članove Komisije. Istim rješenjem naloženo je Centru da za potrebe Komisije obavlja administrativne, finansijske i tehničke poslove. S tim u vezi, Centar je preduzeo sve neophodne mjere i radnje, a kako bi obezbijedio uslove za rad Komisije, u skladu sa zaključcima Narodne skupštine i Vlade Republike Srpske. Do sada su održane dvije sjednice Komisije i to krajem marta (konstitutivna) i početkom jula 2019. godine.

2.10. Istraživanje ratnih zločina počinjenih od strane Petog korpusa tzv. Armije RBiH nad srpskim narodom

Oslanjajući se na pet ranije izrađenih studija, a koje se odnose na analizu vojne situacije u zapadnokrajiškim opštinama (Prijedor, Bosanski Novi, Bosanska Krupa, Sanski Most i Ključ), u periodu 1991-1995. godine, Centar je u periodu od 2015. do 2018. godine intenzivirao istraživanja o djelovanju Petog korpusa tzv. Armije RBiH na području pomenutih opština, naročito u jesen 1995. godine kada su formacije tadašnje tzv. Armije RBiH, uz sadejstvo hrvatskih snaga iz Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, sa prostora pomenutih opština, kao i područja Bihaća i Petrovca protjerali gotovo svo stanovništvo srpske nacionalnosti. U izrazito ofanzivnim dejstvima na navedenom teritoriju je ubijeno oko 870 civila srpske nacionalnosti i oko 400 vojnika VRS, te je spaljeno više od 30 sela. Nestalo je 830 lica sa tog područja i za najvećim brojem njih se još traga, a na navedenim područjima pronađena je 21 masovna grobnica sa tijelima lica srpske nacionalnosti. Navedene studije sadrže podatke o: organizacijsko-formacijskim strukturama djelujućih jedinica, borbene događaje tokom dejstava, ključne ličnosti koji su povezane sa događajima i okolnostima djelovanja i ratne zločine koje su djelujuće jedinice počinile nad ratnim zarobljenicima, civilima i drugim licima u periodu od 1992. do 1995. godine.

Nastavljanjem istraživanja u ovoj oblasti Centar je uspio doći do dodatne dokumentacije koja se odnosi na okolnosti počinjenih zločina i stradanja, uključujući i potencijalno odgovorna lica. Kao finalni ishod istraživanja izrađeni su popisi žrtava po mjestima i događajima stradanja, uključujući i okolnosti stradanja, za opštine Sanski Most, Ključ, Krupa i Petrovac.

Pored konstantnog rada i prikupljanja dokumentacije Centar je uspostavio saradnju sa postupajućim tužiocem u predmetu protiv komandanta Petog korpusa tzv. Armije RBiH Atifa Dudakovića. Postupajućem tužiocu dostavljeno je 8.000 stranica dokazne dokumentacije, a dostavljeni su i video zapisi koji do sada nisu bili dostupni do kojih je Centar došao vlastitim resursima. Dostavljena dokumentacija odnosi se na akciju „Sana 95“ koja je trajala od 13.09. do 10.10.1995. godine, a obuhvatila je opštine Petrovac, Ključ, Krupu i Sanski Most. Postupajućem tužiocu na raspolaganje su dostavljeni dokazi da je u pomenutoj akciji nesumnjivo izvršen zločin protiv čovječnosti, a posebno imajući u vidu da je dostavljena kompletna dokumentacija o 256 ubijenih lica, čiji je prosjek starosti iznosio preko 65 godina. Najstarija žrtva imala je 99 godina, a najmlađa je rođena 1986. godine.

Rezultat saradnje između Centra i postupajućeg tužioca u ovom predmetu bilo je podizanje i potvrđivanje optužnice protiv Atifa Dudakovića i još 16 lica koji su optuženi da su počinili zločin protiv čovječnosti nad Srbima u zapadnokrajiškim opštinama.

U sklopu ove aktivnosti Centar se bavio i ratnim dešavanjima na području grada Prijedora. Konkretnije, prikupljeno je oko 430 novih dokumenata sa oko 1.000 stranica materijala koji govore o organizaciji, naoružavanju, propagandi, borbenim dejstvima, ljudskim potencijalima i drugim aktivnostima muslimanskih vojnih snaga i političkih organizacija na području grada Prijedor tokom proteklog rata. Dokumenti nedvosmisleno ukazuju da se radilo o dobro organizovanim formacijama koje su imale respektabilne kapacitete, a što se i pokazalo prilikom napada na regularne vojne i policijske formacije Republike Srpske i civilno stanovništvo. U nastavku, istraživanjem će biti utvrđena konkretna borbena dejstva i njihove posljedice na određenim lokalitetima kako bi se ukazalo na

napadna dejstva i osvajačke namjere muslimanskih snaga, s jedne strane i stigmatizaciju srpskog naroda i njegovih vojnih i policijskih formacija tog područja, s druge strane.

Pored navedenog, Centar će raditi i na proširivanju saznanja i konkretizaciji ključnih događaja u sklopu postojećih hronologija za opštine: Prijedor, Novi Grad (Bosanski Novi), Sanski Most, Ključ, Bosanska Krupa, Drvar i Petrovac.

2.11. Istraživanje ratnih dešavanja u Sarajevu

Aktivnost na istraživanju ratnih dešavanja na području Sarajeva (deset prijeratnih opština) od 1992. do 1995. godine obuhvata konstantno prikupljanje i analitičku obradu određene dokumentacije, arhivske građe i dostupnih saznanja i podataka.

Kontinuirano se vrši analitička obrada i dopuna dokumentacije te klasifikacija prikupljenih dokumenata iz različitih dostupnih izvora koji se odnose na dešavanja na početku i tokom ratnih dejstava na području Sarajeva, a mogu se dovesti u vezu sa izazivanjem opšte opasnosti i incidenata koji su doveli do masovnog, organizovanog i planskog progona lica srpske nacionalnosti od strane muslimanskih vojnih i paravojnih formacija. Analiza je obuhvatila i dokumentaciju koja se odnosi na događaje izvan perioda 1990-1992. godine, zbog povezanosti događaja i njihovog sagledavanja u kontinuitetu, kao i vezanosti za određena lica.

Pored navedenog, vršena je dodatna selekcija, dopunjavanje i dostavljanje u elektronskom obliku izjava svjedoka događaja na području Sarajeva, a koji su dali relevantne podatke o počecima i toku ratnih operacija te stradanju lica srpske nacionalnosti.

Prošireni su podaci i saznanja te je pribavljen značajan broj dokumenata koji se odnose na početak sukoba, organizacijsko-formacijsku strukturu (para)vojnih muslimanskih snaga, početne incidente, artiljerijske, minobacačke i snajperske položaje. Poseban akcenat dat je na područja: Hrasnice, Sokolović kolonije, Pofalića i Alipašinog polja. Veliki dio prikupljenih saznanja, kroz dokumente, dostavljen je Tužilaštvu BiH i Agenciji za istrage i zaštitu Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: SIPA).

Ažurirana je informacija sačinjena tokom ranijeg perioda koja sadrži spisak lica za koje postoje osnovi sumnje da su naredili, počinili ili se mogu dovesti u vezu sa počinjenim zločinima nad srpskim civilima na području Sarajeva, sa opisom obilježja počinjenih krivičnih djela ratnog zločina, a takođe i informacija koja sadrži spisak lica srpske nacionalnosti i okolnosti njihovog stradanja na području Sarajeva.

Takođe, tokom izvještajnog perioda Centar je posvetio značajnu pažnju istraživanjima pojedinačnih zločina i mjesta stradanja na području prijeratnog grada Sarajevo pri čemu su prikupljeni značajni podaci za predmet „Veliki park“, zločin u Čemernom, Hrasnica i masakr nad vojnicima JNA u Dobrovoljačkoj ulici. Podaci, dokumentacija i saznanja o ovim predmetima posebno unapređuju trenutne i buduće pravosudne procese. Treba istaći da je Centar uspostavio saradnju sa postupajućim tužiocem u predmetu „Čemerno“ što je za rezultat imalo podizanje optužnice u ovom predmetu.

Poseban akcenat tokom izvještajnog perioda Centar je stavio na istraživanja snajperskog djelovanja muslimanskih snaga na području prijeratnog grada Sarajevo. Preliminarni podaci istraživanja pokazuju da je tokom proteklog rata na ovom lokalitetu

organizovano i planski od strane vojnih i policijskih muslimanskih snaga stradalo 307 civilna lica, od čega smrtno najmanje njih 65. Broj lica koji je stradao od artiljerijskih projektila na istom lokalitetu kreće se preko 242 civila. Takođe, prikupljeni su i podaci koji zapravo predstavljaju autentične dokaze o konkretnim jedinicama i odgovornim licima (komandantima i komandirima) koje su počinile odnosno naredile ovu vrstu zločina, a preciznije su utvrđeni i lokaliteti na kojima je snajperisanje posebno bilo izraženo. Pored navedenog, prikupljena su i saznanja o konkretnim pojedinačnim zločinima počinjenim „kampanjom snajperisanja“, utvrđen spisak žrtava sa podacima o istima te utvrđen preliminarni spisak lica koja su vršila snajperisanje i počinila ratni zločin.

Podaci, informacije i dokumentacija do kojih se došlo tokom istraživanja biće na raspolaganju novoformiranoj Međunarodnoj komisiji za istraživanje stradanja Srba u Sarajevu u periodu 1991-1995. godine. Podsjećanja radi, Narodna skupština Republike Srpske je na 29. posebnoj sjednici, održanoj 14.08.2018. godine, svojim zaključkom predložila Vladi Republike Srpske da formira nezavisnu međunarodnu komisiju koja bi na objektivan i nepristrasan način utvrdila stradanja Srba u Sarajevu u periodu od 1991. do 1995. godine.

S tim u vezi, Vlada Republike Srpske je 18.08.2018. godine svojim zaključkom donijela odluku da formira nezavisnu međunarodnu komisiju koja će ispitati i sačiniti izvještaj o stradanju Srba u Sarajevu u periodu od 1991. do 1995. godine.

Nakon toga, Vlada je 27.09.2018. godine usvojila metodologiju rada Komisije, a Ministarstvu pravde naloženo je da predloži kriterijume za izbor članova Komisije. Ministarstvo pravde je, u saradnji sa Centrom, utvrdilo prijedlog kriterijuma i institucija iz kojih će se birati članovi Komisije, na koji je Vlada dala saglasnost i naložila Ministarstvu pravde i Centru da obave neophodne konsultacije kako bi se obezbijedio rad međunarodnih pravnih eksperata.

Konačno, Vlada je rješenjem od 07.02.2019. godine imenovala članove Komisije. Istim rješenjem je naloženo Centru da za potrebe Komisije obavlja administrativne, finansijske i tehničke poslove. S tim u vezi, Centar je preduzeo sve neophodne mjere i radnje, a kako bi obezbijedio uslove za rad Komisije, u skladu sa zaključcima Narodne skupštine i Vlade Republike Srpske. Do sada su održane dvije sjednice Komisije i to početkom aprila (konstitutivna) i početkom jula 2019. godine.

2.12. Istorijski pregled dešavanja u Odbrambeno-otadžbinskom ratu 1992-1995. godine i rat u Bosni i Hercegovini - tragičan sukob u regionu

Centar je tokom prethodnog perioda nastavio rad na publikaciji pod radnim nazivom „Istorijski pregled dešavanja u Odbrambeno-otadžbinskom ratu 1992-1995. godine“. Publikacija je pokušaj da se istoriografski obuhvate pojedina značajna dešavanja bitna za nastanak i razvoj Republike Srpske. Rad na ovoj publikaciji proistekao je iz potrebe da se pojedina pitanja stručno istoriografski obrade, ali i da se stvori nova, sveobuhvatnija slika ovih dešavanja.

Pojedinačani dijelovi publikacije, odnosno zasebne tematske oblasti, postepeno su dovedeni do cjeline tako da u konačnosti čine zaokružen pregled ratnih dešavanja kako bi se objasnili unutrašnji i vanjski procesi u nastanku i odbrani Republike Srpske. Pregled sadrži sljedeće dijelove:

- Istorijske pretpostavke nastanka Republike Srpske - Republika Srpska kao srpsko „nikad više“;

- Opšti okvir;
- Formiranje muslimanskih paravojnih formacija;
- Hrvatske vojne i paravojne formacije u BiH 1991-1995;
- Vojska Republike Srpske;
- Prilog istraživanju građanskog rata u Prijedoru 1992;
- Opština Doboj od višestranačkih izbora do septembra 1992;
- Operacija „Koridor – 92“;
- Muslimanske ofanzivne akcije na sarajevskom ratištu – suprotstavljeni narativi;
- Mitrovdanske ofanzive na Istočnu Hercegovinu;
- Kratak pregled pojedinih ratnih operacija 1992-1995;
- Odluke Narodne skupštine Republike Srpske;
- Zapisi o ratnim zločinima nad Srbima u BiH 1992-1995;
- Opomena – ratni zločini na Srbima – ilustrovani dio;
- Srebrenica – operacija „Krivaja – 95“;
- Agresija Hrvatske na Republiku Srpsku 1995;
- Međunarodne konferencije i
- Dejtonski mirovni sporazum.

Treba naglasiti da se radi o materijalu koji je u pogledu novije istorije jedinstven na ovom području, budući da obuhvata detaljniju analizu događaja iz bliske prošlosti i koji po svom metodološkom i činjeničnom pristupu predstavlja, prema našim saznanjima, prvu studiju ovakve vrste na ovim prostorima.

Tokom izvještajnog perioda izvršena je detaljna tehnička i urednička priprema teksta, prelom i dizajn, te promocija knjige. Monografija je izdata pod nazivom „Republika Srpska u Odbrambeno-otadžbinskom ratu“ krajem decembra 2017. godine. Do sada je promovisana u Banjoj Luci, Prijedoru, Srebrenici i Beogradu. Zbog velikog interesovanja, u međuvremenu je izdata i u drugom, dopunjenom i izmijenjenom izdanju.

U sklopu aktivnosti na istraživanju rata u Bosni i Hercegovini, kao tragičnog sukoba u regionu, vršena je dopuna, obrada i sređivanje dokumentacije koja se nalazi u arhivi Centra, a nastavljene su i aktivnosti na prikupljanju novih dokumenata iz različitih izvora i kroz rad na terenu.

Analizirajući do sada objavljena istraživanja, rezultate pravosudnih procesa u i izvan Bosne i Hercegovine, objavljene tekstove i materijale u publikacijama i drugim formama, javne nastupe i druge oblike ocjena karaktera rata u Bosni i Hercegovini (tragičan sukob u regionu - dejtonska formulacija) i bivšoj SFRJ, vidljivo je da su na sceni i dalje stereotipi koji daju jednostranu sliku proteklih događaja. Insistiranje da se istina o ratu stvara i prezentuje isključivo na bazi sudskih presuda, a posebno da osnova budu presude MKSJ može imati nesagledive posljedice za definisanje uzroka tragičnih sukoba i projekcije budućnosti ovih

prostora, tim prije, ako su druge zainteresovane strane u interpretaciji agresivne u jednostranom tumačenju istine.

U izvještajnom periodu nastavljene su aktivnosti na prikupljanju dokumenata iz različitih izvora te do sada objavljene domaće i strane literature.

Prema planu istraživanja, u toku su aktivnosti na pregledu, obradi i sređivanju dokumentacije koja se nalazi u arhivi Centra, kao i prikupljanju i obradi dokumenata drugih subjekata, koji se odnose na rad organa SFRJ/SRJ, JNA, Narodne skupštine, Vlade i drugih organa vlasti u Republici Srpskoj, Glavnog štaba i potčinjenih komandi i jedinica VRS, organa Republike Hrvatske, Hrvatske vojske, organa Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, jedinica Hrvatskog vijeća obrane, organa Republike Bosne i Hercegovine i tzv. Armije RBiH, kao i drugih dokumenata o političkim i vojnim prilikama u Bosni i Hercegovini i okruženju, te aktivnostima međunarodne zajednice. U obradu je uključena i dostupna dokumentacija MKSJ, ekspertize, publikacije, video materijali, medijski izvještaji i sl.

Prikupljaju se svjedočenja učesnika događaja (komandanti i komandiri jedinica, predstavnici organa vlasti i drugi) i vrši rekonstrukcija i opis operacija i borbi.

2.13. Istraživanje ratnih dešavanja u Hercegovini

U prethodnom periodu Centar je pristupio istraživanju ratnih događaja prema pojedinim regionalnim cjelinama. S tim u vezi započeto je i istraživanje ratnih dešavanja u Hercegovini. Tokom Odbrambeno-otadžbinskog rata 1992-1995. godine dešavanja na prostoru Hercegovine, osim opštih karakteristika rata, imala su i pojedine specifične regionalne karakteristike. Mitrovdanske ofanzive (bitke) na nevesinjsko-mostarskom ratištu u novembru 1992. i 1994. godine značajna su čvorišta ratnih dešavanja u Hercegovini. One se ne mogu odvojeno posmatrati od dešavanja koja su se desila na početku rata u dolini rijeke Neretve i gradu Mostaru, prelivanja sukoba sa teritorije Hrvatske, kao i u ukupnoj zoni odgovornosti Hercegovačkog korpusa VRS.

Zaključno s avgustom 2019. godine, istraživanje ratnih dešavanja na području Hercegovine do sada je obuhvatilo pregled i sistematizaciju vojne građe, pregled dokumentacije o hapšenjima, zlostavljanjima i zatvaranjima u logore Srba za dvije najveće opštine, Mostar i Konjic (koji još nije kompletiran), urađena je i osnovna regionalna hronologija za 1991. godinu i prenos sukoba sa teritorije Hrvatske, kao i početak sukoba u 1992. godini. Za ovaj period prikupljena je i analizirana literatūra različitih provinijencija i time se kontekst događaja doveo do Prve mitrovdanske ofanzive, analizu vojnog stanja koje joj je prethodilo, kao i njenih posljedica na ratna dešavanja u Hercegovini.

2.14. Istraživanje ratnih dešavanja u Posavini

Tokom rata u Bosni i Hercegovini, na području opština koje je obuhvatala tzv. Hrvatska zajednica Posavina (opštine: Šamac, Brod, Modriča, Odžak, Orašje, Derventa, dio opštine Gradačac, Brčko i dio opštine Doboj), nad pripadnicima srpskog naroda počinjeni su teški zločini. O razmjeri zločina govore činjenice da je na području pomenutih opština postojalo 71 logora za Srbe i da je smrtno stradalo 3.578 Srba, uključujući žene i djecu. Sa navedenog

područja nestalo je 261 lice, od čega se još traga za njih 119. Takođe, 527 žena srpske nacionalnosti je prošlo kroz logore navedenih opština, od čega je nad njih 119 izvršeno seksualno nasilje.

Imajući u vidu navedene podatke, kao i činjenicu potrebe prikupljanja dodatnih podataka i saznanja za postojeće i buduće pravosudne procese za navedene zločine, Centar je tokom 2019. godine započeo istraživanje po svim osnovama stradanja lica srpske nacionalnosti na području Posavine, s težištem na otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela ratnog zločina.

Tokom prethodnog perioda analizirano je više stotina dokumenata, publikacija, video materijala i presuda, te započeto sa izradom sveobuhvatne hronologije događaja na području Posavine tokom 1992. godine. Rad na ovoj aktivnosti nastaviće se i u narednom periodu.

2.15. Istraživanje NATO napada na Republiku Srpsku

Centar je u oktobru 2017. godine objavio publikaciju „Namjernom silom na Republiku Srpsku“, koja je rezultat sistematičnog istraživanja onoga što se dešavalo u vrijeme NATO bombardovanja Republike Srpske od 30.08. do 14.09.1995. godine.

NATO bombardovanje Republike Srpske, kodnog imena „Operacija namjerna sila“, predstavljalo je vojnu intervenciju NATO snaga (sa SAD na čelu) tokom rata u Bosni i Hercegovini i sa kraćim prekidima trajalo je 16 dana. Prema podacima Centra, u operaciju je bilo uključeno preko 5.000 vojnika NATO-a iz 15 zemalja i više od 400 letjelica, uključujući 222 borbeni avioni koji su izveli 3.515 letova. Ukupno je bačeno 1.026 bombi, težine 10.000 tona. Pored NATO avijacije, istovremeno su djelovale i Snage za brzo djelovanje sa položaja na Igmanu, a ispaljeno je i 13 projektila tipa „tomahawk“.

U istraživanju se, između ostalog, došlo do zaključaka da su u napadima na Republiku Srpsku upotrijebljeni najsavremeniji tipovi oruđa i oružja, što je nanijelo višemilionsku materijalnu štetu, ali su najveće posljedice surove NATO kampanje ljudske žrtve.

Pored vojnih objekata gađani su i civilni ciljevi, tako da su, osim vojnih žrtava, u bombardovanju stradali i civili među kojima je, nažalost, bilo i djece. Avijacija NATO-a bombardovala je položaje VRS, ali i civilne ciljeve, pod izgovorom kako se koriste u vojne svrhe.

Prilikom istraživanja, a prema raspoloživoj dokumentaciji Centra, nesporno je utvrđeno da je tokom NATO bombardovanja smrtno stradalo 58 lica, od čega je 46 vojnika, sedam civila i pet pripadnika radne obaveze. Takođe, prema raspoloživoj dokumentaciji utvrđeno je da je ranjeno najmanje 119 lica, od čega 98 vojnika i 21 civil.

Osim direktnih posljedica koji su NATO napadi imali na Republiku Srpsku, treba naglasiti i indirektno posljedice koje je ova akcija izazvala. Na ovaj način, omogućena je prednost bošnjačkim i hrvatskim jedinicama koje su krenule u opštu ofanzivu na srpske položaje, što je, u krajnjem slučaju, dovelo do masovnog progona srpskog stanovništva sa okupiranih dijelova teritorije Republike Srpske.

Nesporno je i to da je upotrijebljena municija sa osiromašenim uranijumom te da se najmoćnija vojna sila na svijetu otvoreno stavila na raspolaganje jednoj od zaraćenih strana u sukobu, što je, između ostalog, nametnulo potrebu da se uradi sveobuhvatno istraživanje.

Podaci o ovim događajima nisu bili potpuni i sistematizovani i prilikom istraživanja korišćena sva raspoloživa dokumentacija. Korišćena je prije svega dokumentacija Centra, a pomoć je pružila i Radio televizija Republike Srpske koja je ustupila obiman video materijal. Takođe, podaci su dobijeni i od Arhiva Republike Srpske kao i od MUP-a RS, a korišćeni su i podaci Republičkog zavoda za statistiku, te JZU Instituta za javno zdravstvo Republike Srpske.

Upućeni su i zahtjevi za dostavljanje dokumentacije o civilnim žrtvama i materijalnoj šteti svim opštinama u Republici Srpskoj koje su bile pogođene dejstvom NATO snaga, a prilikom izrade publikacije korišćeni su i svi ostali raspoloživi izvori, literatura domaćih i stranih autora.

Ne treba zanemariti i činjenicu da su službenici Centra prilikom rada na ovoj publikaciji razgovarali sa više direktnih sudionika ovih nemilih događaja po srpski narod, te su se na taj način imali priliku uvjeriti u stvarnu situaciju koja je tada bila u Republici Srpskoj. Razgovarano je i sa tadašnjim kadrovima VRS, svjedocima i samim žrtvama, a sve u cilju stvaranja što potpunije i sveobuhvatnije slike ovih dešavanja.

Publikacija je objavljena na srpskom i engleskom jeziku i promovisana je na Međunarodnom sajmu knjiga u Beogradu 24.10.2017. godine.

Takođe, rezultati istraživanja prezentovani su 22. marta 2018. godine na naučnoj konferenciji „Posljedice NATO agresije na SRJ“, u organizaciji Evroazijskog bezbedonosnog foruma.

U cilju utvrđivanja istine, te relevantnih istorijskih činjenica vezanih za ratna dešavanja u Bosni i Hercegovini, ovo istraživanje ima višestruku vrijednost.

2.16. Mapiranje logora i mjesta zatočenja lica srpske nacionalnosti u ratu u Bosni i Hercegovini

Na prostorima Bosne i Hercegovine registrovana su mnogobrojna mjesta u kojima je vršeno nasilno zatvaranje srpskog stanovništva. Logori, zatvori i pritvori su postojali u postojećim zatvorima, kasarnama, fabrikama, školama, silosima, hotelima, sportskim objektima, podrumima većih zgrada, privatnih kuća i slično.

Polazeći od ove činjenice izvršena je pretraga cjelokupne dokumentacije arhive Centra koja se odnosi na logore i mjesta zatočenja lica srpske nacionalnosti, a dokumenti su sortirani i skenirani, te je ova dokumentacija sistematizovana. Prema postojećoj evidenciji broj mjesta logora i zatočenja obuhvata 554 lokacija i to u sljedećim regijama: Sjeverno-istočna Bosna (77), Cazinska Krajina (29), Podrinje (33), Sarajevska oblast (139), Posavina (71), Bugojanska regija (19), Travnička regija (21), Srednja Bosna (57), Zapadna Bosna/Krajina (15), Hercegovina (63) i Kupreško-livanjski kraj (30).

Konkretno, logori i mjesta zatočenja su evidentirani u sljedećim gradovima/opštinama: Velika Kladuša (jedan), Cazin (osam), Bihać (15), Bosanska Krupa (pet), Sanski Most (sedam), Bosanski Petrovac (tri), Ključ (dva), Drvar (jedan), Grahovo (jedan), Mrkonjić Grad (jedan), Kotor Varoš (dva), Jajce (pet), Bosanski Brod (16), Derventa (pet), Odžak (deset), Bosanski

Šamac (četiri), Orašje (sedam), Modriča (tri), Gradačac (pet), Brčko (21), Doboj (četiri), Gračanica (tri), Srebrenik (šest), Lopare (dva), Ugljevik (dva), Tešanj (tri), Maglaj (dva), Lukavac (devet), Tuzla (28), Kalesija (četiri), Žepče (pet), Zavidovići (12), Banovići (osam), Živinice (deset), Zvornik (dva), Kladanj (pet), Vlasenica (jedan), Bratunac (jedan), Srebrenica (pet), Višegrad (pet), Goražde (19), Kupres (dva), Livno (12), Duvno (17), Prozor (dva), Jablanica (dva), Konjic (14), Posušje (tri), Grude (dva), Lištica (dva), Čitluk (dva), Ljubuški (šest), Čapljina (devet), Stolac (dva), Ravno (jedan), Mostar (17), Travnik (12), Novi Travnik (dva), Vitez (tri), Bugojno (13), Gornji Vakuf (jedan), Busovača (dva), Fojnica (dva), Zenica (15), Kakanj (pet), Visoko (11), Vareš (dva), Olovo (dva), Breza (sedam), Ilijaš (jedan), Sokolac (jedan), Hadžići (sedam), Ilidža (11), Trnovo (šest), Sarajevo (85) i Novo Sarajevo (18).

Centar je pokrenuo aktivnosti na mapiranju logora, odnosno označavanju lokacija na kojima su vršena nasilna zatvaranja srpskog stanovništva tokom rata u Bosni i Hercegovini. Aktivnosti na projektu su započele analizom dokumentacije o logorima u kojima su bili zatvoreni Srbi, a nalazili su se na području Srebrenice.

U toku ovih aktivnosti analizirano je nekoliko hiljada dokumenata, te su izdvojeni relevantni dokumenti, od kojih su neki od njih pribavljeni radom na terenu.

Nakon toga su na terenu utvrđene precizne lokacije i snimljene fotografije objekata bivših logora za koje se kroz prikupljenu dokumentaciju sa sigurnošću može potvrditi da su služili kao mjesto zatočenja Srba.

Radi utvrđivanja tačnog spiska lica koja su prošla kroz logore vrši se kompletiranje dokumentacije lica i pripremaju se koordinate objekata logora radi njihovog uvođenja u elektronsku mapu.

Drugi segment projekta je rad programera na izradi elektronskog dijela projekta u kome je planirana adekvatna baza podataka sa prezentacijom kroz elektronsku mapu.

Tokom izvještajnog perioda obrađivani su logori u gradovima: Bihać, Grahovo, Bosanska Krupa, Bosanski Petrovac, Velika Kladuša, Glamoč, Donji Vakuf, Drvar, Ključ, Kotor Varoš, Kupres, Mrkonjić Grad, Sanski Most i Cazin.

Pored mapiranja radi se i opis logora/mjesta zatočenja na način da se evidentira: mjesto, vrijeme osnivanja i raspuštanja, broj logoraša, metode zlostavljanja, izvršioци, a sve ovo potkrepljeno je odgovarajućom dokumentacijom.

Nakon završetka rada na ovoj aktivnosti formiraće se kvalitetna baza podataka, a koja je i planirana projektom.

2.17. Istraživanje uloge stranih ratnika - mudžahedina u ratu u Bosni i Hercegovini

Prema dosadašnjim saznanjima i istraživanjima Centra, već početkom rata, konkretnije tokom 1992. godine, u Bosnu i Hercegovinu, prvenstveno područje Srednje Bosne, došli su strani ratnici iz islamskih zemalja - mudžahedini koji su kasnije formirali zloglasni Odred „El Mudžahid“. Saznanja takođe ukazuju da su mudžahedini dobili poziv te čitavo vrijeme u Bosni i Hercegovini boravili uz saznanje i podršku muslimanskih političkih i vojnih struktura najvišeg ranga. Štaviše, Odred „El Mudžahid“ je bio sastavni dio Trećeg korpusa tzv. Armije BiH pod čijom je komandom direktno bio. Ova jedinica ostaće upamćena po monstruoznim

ratnim zločinima ritualnog i sadističkog tipa. Predmet tih zločina najvećim dijelom je bilo srpsko stanovništvo sa područja planine Ozren, kao i pripadnici Vojske Republike Srpske koji su u svojstvu ratnih zarobljenika potpali pod njihovu vlast. Takođe, mudžahedini su se u određenom, nemalom broju, po završetku rata zadržali i nastanili u Bosni i Hercegovini, uz podršku i patronat muslimanskih vlasti, nastavljajući da provode različite subverzivne i terorističke aktivnosti širom svijeta, koristeći Bosnu i Hercegovinu kao bazu, odnosno polaznu tačku.

Centar je tokom 2019. godine u okviru ove programske aktivnosti vršio sljedeće poslove dokumentovanja i istraživanja: prikupljanje dokumentacije o postojanju, mjestu i ulozi pomenutih lica tokom rata u Bosni i Hercegovini, prikupljanje dokumentacije o vezama i odnosima pomenutih lica sa civilnim i vojnim vlastima muslimanske strane u ratu u Bosni i Hercegovini, prikupljanje dokumentacije o borbenim aktivnostima i zločinima koje se pojedinačno i grupno pomenuta lica počinila nad srpskim narodom tokom rata u Bosni i Hercegovini, prikupljanje podataka i dokumentacije koja ukazuje na implikacije koje su nastale angažovanjem pomenutih lica na ratna i poratna politička i društvena dešavanja u Bosni i Hercegovini, prikupljanje podataka i dokumentacije koja ukazuje na eventualne međunarodne implikacije djelovanja pomenutih lica u periodu pred završetak i poslije završetka rata u Bosni i Hercegovini te prikupljanje i drugih podataka, informacija i dokumentacije koja tretira navedenu materiju.

Izrađena je radna verzija studije o ulozi mudžahedina u ratu u Bosni i Hercegovini u kojoj je posebno obrađen segment koji se odnosi na stradanje Srba na ozrensko-vozućkom ratištu, odnosno na operaciju „Farz“ koja se već koristi u istraživanjima Centra.

2.18. Istraživanje materijalne štete počinjene Republici Srpskoj i srpskom narodu tokom proteklog rata u Bosni i Hercegovini

Tokom izvođenja borbenih dejstava kao i napada na srpski narod i Republiku Srpsku u proteklom ratu u Bosni i Hercegovini, pored ljudskih gubitaka, nastala je i znatna materijalna šteta na objektima ličnog i kolektivnog stanovanja, vjerskim, kulturnim, sakralnim, obrazovnim i privrednim objektima, putnoj infrastrukturi, komunikacijskim objektima, rudnim bogatstvima, stočnom fondu, energetskim potencijalima i različitim drugim objektima, dobrima i vrijednostima.

Potpun i tačan iznos prema vrsti i obimu štete do sada nije utvrđen. Poređenja radi, samo tokom agresije muslimansko-hrvatskih snaga na Mrkonjić Grad, procijenjena počinjena šteta iznosila je oko 680 miliona konvertibilnih maraka.

Tokom 2019. godine Centar je nastavio prikupljati podatke i vršiti istraživanja koja se odnose na materijalnu štetu pričinjenu Republici Srpskoj i srpskom narodu tokom proteklog rata u Bosni i Hercegovini. Pored vlastitih izvora podataka Centar je za potrebe ovog istraživanja uspostavio kontakt sa jedinicama lokalne samouprave (opštinama i gradovima), Zavodom za statistiku Republike Srpske, Ekonomskim institutom, akademskom zajednicom, Srpskom pravoslavnom crkvom, privrednim i drugim relevantnim subjektima.

2.19. Digitalizacija arhivske građe koja se nalazi u arhivima u BiH i regionu

Imajući u vidu da je novim Zakonom o republičkoj upravi proširena nadležnost Centra i na istraživanje svih srpskih stradanja u Bosni i Hercegovini tokom 20. vijeka javila se potreba za prikupljanjem izvorne građe na osnovu koje bi bilo moguće vršiti istraživanja koja su vezana za ovu tematiku.

S obzirom na postojeću situaciju u Bosni i Hercegovini, ova građa pored nesporne naučne vrijednosti ima i izuzetnu vrijednost za pozicioniranje Republike Srpske u istorijskom kontekstu. Analizom građe dobijene ovim radom moguće je na egzaktan način precizno odrediti način ponašanja sve tri nacionalne zajednice tokom Drugog svjetskog rata, a što će posljedično presudno uticati na razumijevanje karaktera Odbrambeno-otadžbinskog rata i poslijeratnih odnosa u Bosni u Hercegovini.

Dosadašnjim pregledom fondova i zbirki dokumenata u arhivima i srodnim institucijama na teritoriji Bosne i Hercegovine i zemljama regiona došlo se do zaključka da je u njima pohranjena značajna količina izvorne građe neophodna za predmetna istraživanja. Upravo zbog toga Centar je započeo realizaciju projekta „Uspostavljanje zbirke dokumentarne građe za ratove u 20. vijeku i obrada prikupljene građe“ kroz osmišljavanje procesa digitalizacije predmetne građe.

U martu 2019. godine pokrenut je projekat digitalizacije arhivske građe o srpskim stradanjima u ratovima vođenim tokom 20. vijeka u arhivima i srodnim institucijama u Srbiji i Bosni i Hercegovini. Cilj ovog projekta je formiranje baze podataka i arhivskih zbirki o srpskim stradanjima u dvadesetom vijeku. Do sada je skenirana arhivska građa u obimu od 73 arhivske kutije (prema arhivskim mjerilima 5,8 dužnih metara) što iznosi 25.000 dokumenata ili nešto više od 52.000 stranica dokumenata koji se odnose na stradanje Srba tokom Drugog svjetskog rata. Prema procjenama, do sad obavljenom digitalizacijom obuhvaćeno je 20% od pretpostavljenog obima građe koju je potrebno digitalizovati. Istovremeno su započeti poslovi obrade i klasifikacije skenirane građe.

U narednom periodu planiran je nastavak rada na ovim poslovima.

2.20. Uzroci i posljedice istorijskih procesa dugog trajanja nad Srbima u Bosni i Hercegovini – slučaj Autonomna regija Krajina

Tokom 2018. godine pokrenut je projekat pod nazivom uzroci i posljedice istorijskih procesa dugog trajanja - slučaj Autonomna regija Krajina.

Opštine u Bosanskoj Krajini, naseljene većinski srpskim stanovništvom, su u septembru 1991. godine formirale zajednicu opština pod nazivom Autonomna regija Krajina. Regija je formirana po uzoru na srpske autonomne oblasti koje su formirane na teritoriji Hrvatske. Potreba za ovakvim vidom samoorganizovanja u periodu prije formiranja Republike Srpske nastala je kao izraz potrebe samozaštite od nadolazeće, sve vidljivije rehabilitacije snaga iz perioda Drugog svjetskog rata kod muslimanske i hrvatske strane.

Cilj projekta je istraživanje događaja u krajiškim opštinama u periodu 1990-1992. godine. Teme koje su obuhvaćene istraživanjem su: 1. uzroci i povodi osnivanja Autonomne regije Krajina (ARK); 2. uloga istorijskog nasljeđa u osnivanju ARK; 3. djelovanje organa ARK u

periodu do izbijanja ratnih sukoba na teritoriji BiH; 4. situacija u krajiškim opštinama do izbijanja ratnih sukoba u BiH; 5. djelovanje organa ARK u periodu izbijanja ratnih sukoba u BiH sa osvrtom na procese dugog trajanja; 6. situacija u krajiškim opštinama u periodu izbijanja ratnih sukoba u BiH; 7. odnos organa ARK i državnih organa Republike Srpske tokom perioda ratnih sukoba u BiH; 8. gašenje ARK; 9. kasnije interpretacije događaja iz perioda postojanja ARK; 10. današnje stanje u krajiškim opštinama u svjetlu procesa dugog trajanja.

Tokom 2019. godine izvršeno je prikupljanje i pregled relevantne literature, odnosno prikupljanje i pregled dijela izvorne građe. U predstojećem periodu planiran je nastavak aktivnosti na prikupljanju i obradi izvorne građe kao i izrada izvještaja o prikupljenim podacima.

2.21. Organizovanje i sprovođenje aktivnosti pod nazivom „Dani sjećanja“

Polazeći od činjenice da je od početka građanskih ratova na području bivše Jugoslavije prošlo više od dvije i po decenije, te da je slika koja je stvorena o onom što se dešavalo devedesetih godina prošlog vijeka, prije svega u svjetskoj javnosti, potpuno iskrivljena, nedorečena i neprihvatljiva, Centar je početkom 2017. godine osmislio aktivnost pod nazivom „Dani sjećanja“, odnosno niz događaja i aktivnosti koje bi ukazale na stradanje i počinjene ratne zločine nad Srbima kako bi se na ove događaje prestalo gledati jednostrano i pristrasno.

Cilj ovih aktivnosti je razvijanje kulture i politike pamćenja i sjećanja u Republici Srpskoj i u srpskom narodu. Nakon što je ova aktivnost uspješno realizovana tokom 2017. godine, te imajući u vidu ostvareni uspjeh, odlučeno je da Centar i u 2018. godini realizuje ovu aktivnost, a kao centralna tema svih događaja predviđeno je prisjećanje na srpsku djecu stradalu u ratovima na području bivše Jugoslavije tokom 20. vijeka, s obzirom na to da su djeca stradala u ratu simbol besmisla nasilja, ali i borba za pobjedu života, a stradanje srpske djece u pomenutim ratovima najbolje oslikavaju težinu situacije kroz koje je prošao srpski narod.

Kao i prošle godine, organizacija „Dana sjećanja“ je realizovana u saradnji i uz pokroviteljstvo predsjednika Republike Srpske. Nakon višemjesečnih priprema „Dani sjećanja“ su realizovani od 17. do 19.04.2018. godine, a programom su bile predviđene sljedeće aktivnosti:

- Memorijalna akademija „Svako dijete nebo na zemlji“, Kulturni centar „Banski dvor“ Banja Luka;
- Istorijski čas za srednjoškolce iz Gradiške i Prijedora, Memorijalni kompleks Mrakovica – NP „Kozara“;
- Premijera dokumentarnog filma „Dijanina deca“, „Cineplexx Palas“ Banja Luka;
- Predavanje i dokumentarni film „Djeca u ratu – dnevnik ratnog hirurga“, Eparhijski kulturni centar Bijeljina;
- Istorijski čas za srednjoškolce iz Trebinja, Prebilovci;
- Projekcija dokumentarnog filma „Spomenko na vječnoj straži“, JU „Dom omladine“ Zvornik;
- Akademija „Djecu vam neću oprostiti“, Kulturni centar Istočno Novo Sarajevo.

Centar je za ove događaje uručio veliki broj pozivnica (oko 700) i to: predstavnicima zakonodavne, izvršne i sudske vlasti u Republici Srpskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji, drugim javnim institucijama i ustanovama, nevladinim organizacijama, predstavnicima medija, akademskoj zajednici, studentima, kao i drugim istaknutim pojedincima iz političkog i društvenog života Republike Srpske i Srbije. Uloženo je dosta napora da se događaji valjano i pravovremeno najave u medijima.

Memorijalna akademija „Svako dijete nebo na zemlji“

Kao što je prethodno rečeno, ovogodišnji „Dani sjećanja“ su podrazumijevali odavanje počasti stradaloj djeci tokom ratova na ovim prostorima u 20. vijeku. S tim u vezi, i memorijalna akademija pod nazivom „Svako dijete nebo na zemlji“, osmišljena je kao multimedijalna prezentacija, odnosno kombinacija dokumentarnog dijela koji je predstavio stradanje djece u Prvom i Drugom svjetskom ratom i Odbrambeno-otadžbinskom ratu, sa umjetničkim dijelom koji je podrazumijevao učešće dječijih horova i djece glumaca koji su izveli prigodne sadržaje. Ostvaren je kontakt i uspostavljena saradnja sa profesorom Draganom Elčićem, dekanom Akademije umjetnosti iz Beograda i Dečjim kulturnim centrom iz Beograda. Centar je vlastitim resursima izradio preliminarnu verziju scenarija akademije, prikupio, analizirao i sortirao veliki broj dokumenata i podataka, foto i video materijala iz svojih baza i archive, nakon čega ih je dostavio profesoru Elčiću radi izrade konačne verzije scenarija. Potrebno je naglasiti da je održan niz sastanaka i konsultacija u Beogradu i u Banjoj Luci.

Memorijalna akademija je održana 17.04.2018. godine u prepunoj koncertnoj dvorani „Banskog dvora“, uz prisustvo velikog broja zvanica iz javnog i političkog života, te uz direktan prenos na Radio televiziji Republike Srpske.

U samom scensko-dokumentarnom prikazu učestvovali su: glumci „Dis“ teatra mladih, hor Dečjeg kulturnog centra Beograd, Dječji hor „Izvornik“ iz Zvornika, hor OŠ „Petar Petrović Njegoš“ iz Banje Luke i Ženski kamerni hor „Banjalučanke“.

Memorijalna akademija, kao centralni događaj „Dana sjećanja“, uspješno je realizovana i ispunila je zacrtani cilj, o čemu svjedoči i veliki broj posjetilaca.

Istorijski čas za srednjoškolce iz Gradiške i Prijedora

U saradnji sa Memorijalnim kompleksom Mrakovica – NP „Kozara“, 17.04.2018. godine održan je istorijski čas za učenike završnih razreda srednjih škola iz Gradiške i Prijedora. Podršku za ovaj događaj dali su i Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske i Republički pedagoški zavod.

Predavanja, koja su održali predstavnici Memorijalnog kompleksa i Centra, održana su u dva navrata, posebno svakoj od grupa učenika u trajanju od po jedan čas. Nakon toga otvorena je izložba likovnih radova učenika Osnovne škole „Ivo Andrić“ iz Prijedora.

Tematski, predavanjima je bilo obuhvaćeno stradanje srpske djece tokom ratova vođenih u 20. vijeku. Konkretno, održano je predavanje o stradanju srpske djece iz Bosne i Hercegovine tokom Prvog svjetskog rata. Ovim predavanjem su obuhvaćene žrtve veleizdajničkih i drugih sudskih procesa Austrougarske monarhije, a zatim je bilo riječi o stradanju djece o logorima u Doboju i Aradu. Potom je održano predavanje o stradaloj djeci tokom Drugog svjetskog rata, uglavnom na teritoriji Nezavisne Države Hrvatske. Učenicima je pojašnjen sistem NDH i njena genocidna politika usmjerena na uništenje srpskog naroda, a takođe i stradanje djece u logorima NDH i u direktnom teroru i na kraju o akciji spasavanja

djece koju je predvodila Diana Budisavljević. Predstavnik Centra je održao predavanje o stradanju djece tokom Odbrambeno-otadžbinskog rata. Posjetiocima je objašnjena historijska vertikala događaja koji su doveli do rata 1991-1995. godine, a zatim je kroz diskusiju o tri biografije, unaprijed pripremljene i podijeljene učenicima, pored okolnosti stradanja objašnjen i historijski kontekst (historijska horizontala) Odbrambeno-otadžbinskog rata.

Sudeći po reakcijama učenika i nastavnika opravdan je zaključak da su predavanja uspješno ispunila zacrtani cilj, a to je prenošenje mladim generacijama istine o stradanju srpske djece i naroda uopšte tokom 20. vijeka.

Premijera dokumentarnog filma „Dijanina deca“

Drugog dana održana je premijera dokumentarnog filma „Dijanina deca“ autora Slađane Zarić. Film je nastao u produkciji Radio televizije Srbije. Film govori o Dijani Budisavljević koja je za vrijeme Drugog svjetskog rata u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj spasila više od 7.000 srpske djece sa Kozare iz logora Jasenovac. Uz prisustvo velikog broja gledalaca, premijera je održana u velikoj sali kina „Palas“ u Banjoj Luci.

Akteri filma su preživjele žrtve i svjedoci pomenutih dešavanja koji su svjedočili o svojim tragičnim sudbinama, a bitno je naglasiti da su mnogi od njih i prisustvovali samoj premijeri, što je posebno važno ako se ima u vidu da cilj svih navedenih događaja i jeste stavljanje akcenta na žrtve i njihovo stradanje.

Predavanje i dokumentarni film „Djeca u ratu – dnevnik ratnog hirurga“

U sklopu „Dana sjećanja“ u Bijeljini je 18.04.2018. godine organizovano predavanje i prikazivanje dokumentarnog filma „Djeca u ratu - dnevnik ratnog hirurga“. Centar je ovaj događaj organizovao u saradnji sa Udruženjem djece poginulih boraca „Naslijeđe“ iz Bijeljine, a eparhija Zvorničko-tuzlanska je obezbijedila prostor.

Glavni akter je bio dr Miodrag Lazić, ratni hirurg iz Niša koji je kao dobrovoljac tokom Odbrambeno-otadžbinskog rata spasio hiljade života boraca i civila svih nacionalnosti na području Sarajevsko-romanijske regije. Doktor Lazić je jedan od najsvjetlijih primjera herojstva iz proteklog rata, a to potvrđuju i činjenice da je nosilac medalje za hrabrost „Milan Tepić“, te da ga je za njegov požrtvovani rad u Republici Srpskoj Njegova svetost Patrijarh Pavle odlikovao Ordenom Svetog Save.

Javnost je imala priliku vidjeti i čuti direktnog svjedoka stradanja tokom rata, naročito djece, ali i svjedoka borbe za opstanak. U okviru samog događaja, pored obraćanja - predavanja dr Lazića, prikazan je i dokumentarni film „Dnevnik ratnog hirurga“ koji je snimljen prema dnevniku ovog istaknutog humanitarca.

Dokumentarnom filmu i predavanju je prisustvovao veliki broj posjetilaca. Pošto u Bijeljini i okolini živi veliki broj lica koja su raseljena sa područja Sarajeva i kojima je dr Lazić lično spasio život ili nekome od njihovih članova porodice i sam susret i podsjećanje na te ratne događaje bio je ispunjen posebnim emocijama.

Odziv i reakcije na sam događaj su bile više nego pozitivne, kao i medijska pokrivenost istog, te se s pravom može zaključiti da je Centar napravio izuzetno dobar izbor da ovakav događaj bude organizovan u Bijeljini.

Istorijski čas u Prebilovcima

U Prebilovcima kod Čapljine je 19.04.2018. godine održan istorijski čas gimnazijalcima drugog razreda iz Trebinja. Ovaj događaj je organizovan u saradnji sa Ministarstvom prosvjete i kulture Republike Srpske, Republičkim pedagoškim zavodom i Eparhijom zahumsko-hercegovačkom.

Prvobitno su učenici posjetili Hram posvećen Vaskrsenju gospodnjem u Prebilovcima, jednom od sela koja su najviše stradala u srpskoj istoriji. Sami mještani, potomci prebilovačkih žrtava, imali su ulogu domaćina i naratora u Hramu, prenoseći svjedočanstva koja su čuli od najbližih. Kada se na takvom mjestu govori o zločinu koji su počinile ustaše 1941. godine, onda učenici lakše shvataju i istorijski i geografski kontekst. Nakon toga je održana radionica u trajanju od jednog školskog časa u kojoj su učenici mogli da nauče više o stradalnoj sudbini svojih vršnjaka tokom ratova u 20. vijeku. Radionica je održana u Domu kulture, nekadašnjoj školi „Kralj Milutin“ koja je takođe mikrolokalitet obilježen stradanjem, tj. mjesto na kojem su se desili zločini, ali i mjesto na kojem su bili pohranjeni ostaci prebilovačkih žrtava.

Učenici su bili podijeljeni u tri grupe koje su hronološki obuhvatale Prvi svjetski rat, Drugi svjetski rat i Odbrambeno-otadžbinski rat, gdje su kroz lične primjere i priče sticali saznanja o istorijskim dešavanjima i kontekstu vezanom za konkretne događaje, ali i znanja iz opšte i nacionalne istorije uopšte. Posebno je naglašen značaj Prebilovaca i prebilovačkog stradanja u karakterologiji dvostrukog stradanja (1941. i 1992. godine), ali i obnove života i pamćenja na heroje i mučenike. Ovakav čas je dopuna onome što djeca uče u redovnom školskom programu, ali i način da shvate povezanost istorijskih događaja, pa i stradanja našeg naroda kroz vrijeme.

Projekcija dokumentarnog filma „Spomenko na vječnoj straži“

U zborničkom Domu omladine 19.04.2018. godine prikazan je dokumentarni film „Spomenko na vječnoj straži“, autora Mile Savića. Film je prikazan u saradnji sa Svetosavskom omladinskom zajednicom i Domom omladine Zvornik. Ispred domaćina prisutnima su se obratili predstavnici Svetosavske omladinske zajednice Zvornik i Centra. Film „Spomenko na vječnoj straži“ govori o jednoj specifičnoj kategoriji, odnosno o maloljetnim licima u redovima Vojske Republike Srpske koji su stali da brane i odbrane svoja sela, a potom i Republiku Srpsku. Autor filma se na specifičan način, sa dosta ličnog entuzijazma, potrudio da približi ličnost Spomenka Gostića, kako bi se gledaoci mogli poistovjetiti i razumjeti uslove u kojima je živjelo jedno selo na Ozrenu u kojem se vodila borba za odbranu i opstanak Republike Srpske.

Akademija „Djecu vam neću oprostiti“

Završni događaj ovogodišnjih „Dana sjećanja“ bila je akademija „Djecu vam neću oprostiti“ koja je održana 19.04.2018. godine u Kulturnom centru Istočno Novo Sarajevo. Ovu akademiju Centar je organizovao u saradnji sa Osnovnom školom „Sveti Sava“ iz Istočnog Novog Sarajeva.

Stradanje djece u proteklom Odbrambeno-otadžbinskom ratu bilo je posebno izraženo u Sarajevsko-romanijskoj regiji. Samo ova škola je izgubila šest učenika, a sinonim stradanja su Nataša Učur i Milica Lalović koje su ubijene 11.03.1995. godine snajperskim hicima u glavu za vrijeme primirja. Najmlađa žrtva bila je tek upisana u prvi razred, a najstarija je ubijena dan prije nego što je trebalo da podigne svjedočanstvo o završenoj osnovnoj školi.

Tokom akademije pročitana su imena 111 poginule srpske djece na prostoru Sarajevsko-romanijske regije, a prikazan je i kratki dokumentarni film „Mirjana“ u kojem je prikazana stravična sudbina devetogodišnje Mirjane Dragičević koju su silovali i ubili mudžahedini - pripadnici tzv. Armije RBiH u selu Donja Bioča u opštini Ilijaš u decembru 1992. godine. U samom programu su učestvovali đaci ove škole i hor Muzičke akademije Istočno Sarajevo.

Može se smatrati da su „Dani sjećanja“ postigli svoj zadani cilj, a to je da se na najvišem institucionalnom nivou obilježi stradanje srpskog naroda, da se uspostave temelji kulturi sjećanja i pamćenja u Republici Srpskoj i šire te da se sjećanje i pamćenje na žrtve uspostavljaju, razvijaju i jačaju. Ove godine se program odvijao u više gradova i mjesta širom Republike Srpske i to u Banjoj Luci, Bijeljini, Zvorniku, Istočnom Sarajevu, te na Kozari i u Prebilovcima, što se takođe pokazalo opravdanim, s obzirom na posjećenost događaja u svim mjestima.

Posebno je važno da se ova manifestacija održava drugu godinu zaredom, što je u skladu sa ciljem da ona postane i ostane tradicionalna i to na način da se uz različite sadržaje i oblike organizuje svake godine u što većem broju gradova Republike Srpske.

2.22. Publicistika, izložbe i promocije

Pored promocije monografije „Naša ispovijest - Žene žrtve rata iz Republike Srpske 1992-1995“ u Parizu, te knjiga: „Namjernom silom na Republiku Srpsku“, „Pravosudna neistina“, „Bitka za Srebrenicu - rat za civilizaciju“, „Republika Srpska u Odbrambeno-otadžbinskom ratu“ i „Šta su skrivile? - Stradanje beba u Kliničko-bolničkom centru Banja Luka, u maju i junu 1992.“, Centar je tokom izvještajnog perioda organizovao još nekoliko aktivnosti kako bi promovisao svoj rad.

Povodom obilježavanja pada Vozuće, u Srpcu je 09.09.2018. godine promovisana knjiga „Stradanje Srpčana na ozrensko-vozućkom ratištu“. Knjiga je nastala iz potrebe da se dokumentuje stradanje boraca Prve srbačke lake pješadijske brigade prilikom pada Vozuće 10.09.1995. godine. Poseban značaj publikacija ima ukoliko se u obzir uzme da sadrži izjave direktnih sudionika događaja, te na neki način predstavlja i svjedočenje o nemilim dešavanjima kako za borce srbačke brigade tako i za srpski narod u cjelini. Centar je u potpunosti realizovao sve aktivnosti oko nastanka ove publikacije (osmišljavanje, pisanje, prelom, intervjui i ostalo), a uz Centar saizdavači su Opština Srbac i Boračka organizacija opštine Srbac.

Povodom obilježavanja međunarodnog dana sjećanja na Holokaust u saradnji sa Jevrejskim kulturnim centrom „Arie Livne“ je 29.01.2018. godine održana tribina pod nazivom „Traganje za istorijom - Holokaust u kontekstu Drugog svjetskog rata“ u multimedijalnoj sali ovog centra.

Tokom izvještajnog perioda aktivno je učestvovano i u pripremi dokumentarnog filma o stradalom dječaku Slobodanu Stojanoviću. Ove aktivnosti su se ogledale u intenzivnoj saradnji između Centra, autorke filma Snježane Brezo i Radio televizije Republike Srpske u cilju realizacije projekta. Takođe, aktivno je učestvovano u pravljenju koncepta, sadržaja i forme filma, te formulisanju konačnog naziva. U ovom projektu Centar je učestvovao kao koproducent i stručna institucija. Konačno, film pod nazivom „Suze anđela“ premijerno je

prikazan u julu 2018. godine u Bratuncu u okviru obilježavanja stradanja Srba u srednjem Podrinju.

Održana je i promocija knjige izraelskog historičara Gideona Grajfa „Jasenovac – Aušvic Balkana“. Promocija je održana 03.02.2019. godine u Banskom dvoru u Banjoj Luci, povodom obilježavanja Međunarodnog dana sjećanja na žrtve Holokausta i 77 godina od stradanja Srba u banjalučkim selima Drakulić, Šargovac i Motike u genocidu počinjenom nad Srbima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Ovo je bila jedna u nizu aktivnosti Centra, u skladu sa proširenim nadležnostima koje se odnose na istraživanje stradanja Srba i drugih naroda u 20. vijeku. U ovoj Monografiji prvi put su izvedene komparativne analize Aušvica i Jasenovca, gdje je dokazano da Jasenovac nije bio radni logor, nego logor smrti. Grajf je istakao da su „nacisti i ustaše bukvalno istrebljivali ljude na tim mjestima, zaboravljajući na bilo kakav moralni kodeks“. U njima, kako je naglasio, „nije bilo ni trunke obične ljudske saosjećajnosti“.

U saradnji sa Vojnofilmskim centrom „Zastava film“, beogradskim Zavodom za zaštitu spomenika kulture i Kulturnim centrom Banski dvor, Centar je 25.02.2019. godine organizovao izložbu fotografija „Ratni foto-reporter Rista Marjanović“ i projekciju dokumentarnog filma „Rado ide Srbin u vojnike“, s ciljem očuvanja i izgradnje kulture sjećanja i pamćenja. Rista Marjanović je nastojao da kamerom uvijekoveći borbu za opstanak i herojstvo srpskih vojnika u Prvom svjetskom ratu. Njegova ostavština se s pravom može smatrati nacionalnim blagom Srba s obje strane Drine.

U saradnji sa Studentskom organizacijom Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, Centar je 24.04.2019. godine organizovao otvaranje izložbe fotografija pod nazivom „Agresija u 78 slika“, nastalih u vrijeme NATO agresije na tadašnju SR Jugoslaviju. Izložbu je priredio beogradski Kulturni centar „Čukarica“, a na fotografijama su se mogli vidjeti stradali civili, srušeni mostovi, stanovi, kuće, infrastruktura, bombardovana zgrada Radio televizije Srbije, izbjegličke kolone, sahrane stradalih i drugo. Autor izložbe je foto-reporter beogradskih „Večernjih novosti“ Zoran Jovanović.

Još jedno izdanje Centra promovisano je 11.05.2019. godine u Kulturnom centru Banski dvor u Banjoj Luci. Monografija Drugog krajiškog korpusa Vojske Republike Srpske govori o borbenim dejstvima ovog korpusa, a osnovni motiv rada na monografiji bio je da se kaže istina o ovoj formaciji. Sadržaj obuhvata period od formiranja Korpusa do završnih operacija i gubitka zone odgovornosti u jesen 1995. godine, kada je uslijedio napad daleko brojnijeg neprijatelja. Gotovo 2.000 pripadnika ovog Korpusa, stradalo je u proteklom ratu.

Centar je učestvovao i u organizaciji izložbe „Da se ne zaboravi“ koja ilustruje ratni put Prvog bataljona Vojne policije Prvog krajiškog korpusa Vojske Republike Srpske, čiji je autor sin jednog od pripadnika Prvog bataljona Đorđe Malić. Izložba je otvorena 23.05.2019. godine u Zavičajnom muzeju u Gradišci.

U organizaciji Centra i Srbskog sabranja „Baštioničar“ organizovana je projekcija dokumentarno-igranog filma „Ratne priče sa Košara“ koji govori o kopnenoj ofanzivi koju je pokušala teroristička OVK u aprilu 1999. godine. Film je rađen u produkciji Radio televizije Srbije i Ministarstva odbrane Srbije - Vojno filmskog centra „Zastava film“. Projekcija je održana 11.06.2019. godine u prepunoj Koncertnoj dvorani u Banskom dvoru u Banjoj Luci. Projekciji su prisustvovali i neki od učesnika bitke na Košarama, autor filma Slađana Zarić, kao i ministar odbrane Srbije.

3. ODNOSI SA PRAVOSUDNIM INSTITUCIJAMA, SARADNJA SA ADVOKATSKIM TIMOVIMA I NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

Kada je riječ o odnosima sa pravosudnim institucijama, saradnji sa advokatskim timovima i nevladinim organizacijama, Centar je obavljao poslove koji se odnose na: analiziranje događaja relevantnih za predmet istraživanja, ostvarivanje neposredne saradnje sa pravosudnim institucijama, advokatskim timovima odbrane i nevladinim organizacijama, evidentiranje sudskih postupaka u predmetima ratnih zločina, praćenje i analiziranje sudskih procesa pred domaćim i međunarodnim institucijama po pitanju procesuiranja ratnih zločina, formiranje i vođenje baza podataka vezanih za rad Centra, kao i druge poslove u skladu sa zakonom.

3.1. Baze podataka krivičnih predmeta, optuženih i osuđenih lica za ratne zločine pred MKSJ/MMKS, Sudom BiH i entitetskim pravosuđem

Centar je sopstvenim resursima projektovao i izradio bazu podataka radi evidentiranja i praćenja sudskih procesa pred Sudom BiH. Konkretno, uspostavljena je elektronska evidencija podataka s mogućnošću unošenja, obrade i ažuriranja informacija i podataka koji se odnose na lica optužena pred Sudom BiH u predmetima ratnih zločina. Takođe, omogućeno je i evidentiranje podataka koji se tiču svih faza sudskog postupka. Pored navedenog, u okviru baze podataka izrađen je pregled lica koja su protiv odluka i pojedinih sudskih radnji Suda BiH podnijeli apelaciju pred Ustavnim sudom BiH.

Osim toga, u bazama Centra nalaze se i dostupne prvostepene (210), drugostepene (199) i trećestepene (devet) presude Suda BiH, procesna sudska rješenja (37), kao i odluke Ustavnog suda BiH donesene po apelacijama osuđenih lica (217), te optužnice Tužilaštva BiH (101). Takođe, Centar raspolaže i sa svim presudama i optužnicama MKSJ. Pored navedenog, Centar raspolaže i sa znatnim brojem optužnica pred okružnim i kantonalnim tužilaštvima, izvještaja sa suđenja, transkripata sa suđenja i Suda BiH, MKSJ i sudova u regionu, prevashodno Srbiji, te je ukupan broj ove vrste dokumentacije preko 2.000 dokumenata.

Evidentiraju se i podaci koji se odnose na rad entitetskih tužilaštava i sudova, te je do sada u bazu izvršen unos 1.826 tužilačkih i 1.231 sudskih predmeta sa osnovnim podacima o: nazivu entitetskog tužilaštva i suda, tužilačkoj/sudskoj oznaci predmeta, pokretanju istrage, statusu slučaja i osumnjičenim licima.

Takođe, Centar je uspostavio i evidenciju o broju lica koja se nalaze na izdržavanju kazne zatvora zbog počinjenih krivičnih djela ratnog zločina. Posredstvom Ministarstva pravde Republike Srpske prikupljeni su i uneseni podaci u bazu podataka i to: generalijski podaci osuđenog lica, naziv suda koji je donio presudu, pravna kvalifikacija krivičnog djela ratnog zločina, visina izrečena kazne, mjesto i vrijeme izvršenja krivičnog djela, kazneno popravni zavod u kojem lice izdržava kaznu, vrijeme boravka u pritvoru i datum početka izdržavanja i isteka kazne. Zaključno sa 08.05.2019. godine, 118 osuđenih lica nalazi se na izdržavanju zatvorske kazne u kazneno-popravnim ustanovama u Republici Srpskoj zbog počinjenih krivičnih djela genocid, zločin protiv čovječnosti i ratnog zločina i to: u Foči 92, Banjoj Luci 19, Doboju tri, Bijeljini tri i Istočnom Sarajevu jedno lice.

Tokom prethodnog perioda osmišljena je baza svjedoka u sudskim procesima za krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. Započet je unos imena svjedoka u pravosudnim postupcima pred Sudom BiH i ovaj posao je već završen za postojeće presude. Konkretno, u bazu su uneseni podaci iz 418 presuda, sa preko 7.000 imena svjedoka i vještaka. Nakon završetka ove aktivnosti nastaviće se sa kontinuiranim ažuriranjem i dopunama, a u skladu sa narednim pravosudnim postupcima koji će biti okončani. Takođe, započeto je i sa popunjavanjem baze svjedoka i pred MKSJ, a u skladu s dostupnim podacima formiraće se i baza svjedoka koji su svjedočili pred okružnim/kantonalnim sudovima, odnosno sudovima u regionu.

Sve uspostavljene evidencije se redovno ažuriraju stalnim praćenjem pravosudnih procesa pred domaćim sudovima i MMKS, te Centar kontinuirano raspolaže podacima o broju i stanju krivičnih predmeta za optužena i osuđena lica, kao i podatke o broju lica koja se nalaze na izdržavanju kazne zatvora.

3.2. Saradnja sa nevladinim organizacijama u i izvan Republike Srpske

Kada je riječ o saradnji sa nevladinim organizacijama, Centar je tokom izvještajnog perioda odgovorio na sve pristigle zahtjeve i to na način da su dostavljeni traženi podaci ili pružena druga vrsta pomoći.

Kao i prethodnih godina nastavljena je kontinuirana saradnja sa Republičkom organizacijom porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila Republike Srpske, Boračkom organizacijom Republike Srpske, Savezom logoraša Republike Srpske i Udruženjem žena žrtava rata Republike Srpske. Ova saradnja ogleda se u skoro svakodnevnoj komunikaciji na svim zajedničkim pitanjima, te kroz saradnju u razmjeni informacija i dokumentacije.

U više navrata pružana je stručna i konsultativna pomoć žrtvama, porodicama i udruženjima žrtava u smislu procesuiranja ratnih zločina pred pravosudnim institucijama.

Odgovoreno je i na 27 zahtjeva fizičkih lica koja su se ticala ustupanja dokumentacije vezane za njihovo ili stradanje članova njihovih porodica u proteklom ratu.

Pružena je pomoć i porodicama osuđenih lica iz Republike Srpske koji kaznu zatvora izdržavaju u KPZ Zenica, a u cilju iznalaženja rješenja za njihov premještaj u kazneno-popravne ustanove na teritoriji Republike Srpske. Kada su u pitanju osuđena lica potrebno je naglasiti da su se osuđena lica u više navrata obraćala Centru u smislu pronalaženja modaliteta oko ponavljanja postupaka, a direktor Centra je posjetio osuđena lica u KPZ Foča.

Osim toga, nastavljena je i korespondencija sa entitetskim sudovima i tužilaštvima u Bosni i Hercegovini, radi pružanja podrške relevantnim nevladinim organizacijama i porodicama žrtava u ostvarivanju kontakata sa pravosudnim institucijama.

Potrebno je naglasiti da se saradnja Centra sa nevladinim organizacijama u Republici Srpskoj ne odvija samo u smislu odgovora na njihove zahtjeve nego je riječ o kontinuiranoj saradnji na pitanjima iz nadležnosti Centra, a koja se odnose na problematiku istraživanja ratnih zločina i traženja nestalih lica. Ova saradnja se posebno odvija kroz održavanje stalnih sastanaka sa članovima udruženja iz cijele Republike Srpske, a u cilju razmjene dokumentacije i pružanja stručne pomoći ovim udruženjima i njihovim članovima.

3.3. Podrška i prikupljanje dokazne dokumentacije i saradnja Centra sa pravosudnim institucijama, policijskim agencijama i advokatskim timovima

Tokom izvještajnog perioda Centar je zaprimio više zahtjeva pravosudnih institucija, policijskih agencija i advokatskih timova koji se bave procesuiranjem ratnih zločina.

Centar uspješno saraduje sa advokatima i timovima odbrane koji zastupaju optužene pred pravosudnim institucijama, dostavljajući svu raspoloživu dokumentaciju koju posjeduje za potrebe odbrane optuženih. Konkretno, Centru su se tokom izvještajnog perioda u 11 navrata obratili advokati koji zastupaju optužene.

Centar je postupajući po zahtjevima advokatskih timova odbrane lica optuženih pred MKSJ ostvario posebno intenzivnu saradnju sa timovima odbrane u predmetima protiv Ratka Mladića i Radovana Karadžića. Po ovim zahtjevima dostavljena je dokumentacija, ekspertize, studije i drugi dokazni materijali koji su korišćeni prilikom pisanja završnog podneska i žalbe.

Takođe, zaprimljeno je i 75 zahtjeva domaćih pravosudnih institucija i organa koji se bave istraživanjem ratnih zločina. Konkretno, odgovoreno je na zahtjeve sljedećih institucija: Tužilaštvo BiH (24 zahtjeva), Okružno tužilaštvo Doboј (tri zahtjeva), Okružno tužilaštvo Banja Luka (jedan zahtjev), Okružno tužilaštvo Prijedor (jedan zahtjev), Okružno tužilaštvo Trebinje (jedan zahtjev), Kantonalno tužilaštvo Kantona 10 – Livno (jedan zahtjev), Kantonalno tužilaštvo Srednjobosanskog kantona – Travnik (dva zahtjeva), Kantonalno tužilaštvo Zeničkog kantona (dva zahtjeva), Kantonalno tužilaštvo Unsko-sanskog kantona - Bihać (jedan zahtjev), Kantonalno tužilaštvo Posavskog kantona - Orašje (jedan zahtjev), SIPA (sedam zahtjeva), Institut za nestala lica BiH (četiri zahtjeva), MUP RS (12 zahtjeva), Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske (15 zahtjeva).

Na sve zahtjeve je blagovremeno odgovoreno uz dostavljanje raspoložive dokumentacije u posjedu Centra.

U okviru svojih nadležnosti, a u cilju pronalaženja i procesuiranja počinioca krivičnih djela ratnog zločina, te sprovođenja sudskih procesa, Centar vrši svakodnevnu saradnju, prepisku i razmjenu informacija i dokaznih materijala sa MUP-om RS, SIPA-om i pojedinim postupajućim tužiocima Tužilaštva BiH, odnosno entitetskih i kantonalnih tužilaštava u Bosni i Hercegovini.

Pored ranije uspostavljene saradnje sa MUP-om RS, tokom proteklog perioda uspostavljeni su kontakti i saradnja sa određenim brojem postupajućih tužilaca Tužilaštva BiH, na pitanjima procesuiranja ratnih zločina počinjenih nad srpskim narodom. Ovo je posebno značajno i to iz razloga što su se ranijih godina tužioci rijetko obraćali Centru za pomoć oko procesuiranja ratnih zločina te je uspostavljanjem ove saradnje Centar postao, na neki način, servis kojem se obraćaju nadležne institucije. Centar je odgovorio na više zahtjeva ovih institucija, što je i vidljivo iz prethodno nabrojanog.

Takođe, mora se naglasiti da prikupljena i dostavljena dokumentacija, po jednom zahtjevu, često prevazilazi i nekoliko stotina dokumenata, sa par hiljada stranica, koji su od krucijalne važnosti za procesuiranje zločina nad srpskim narodom, a koje bi istražiocima i tužiocima bez pomoći Centra jako teško pribavili ili bi im za pribavljanje istih trebalo neuporedivo više vremena i napora.

Dokumentacija koju Centar dostavlja prethodno se klasifikuje, obrađuje, analizira i sprema za upotrebu, te kao takva može poslužiti postupajućim organima odmah po dobijanju. Potrebno je reći i to da se na ove zahtjeve odgovara po hitnom postupku i da se dokumentacija dostavlja podnosiocu zahtjeva u roku od svega nekoliko dana.

Izuzetno je značajno da se ovi kontakti i saradnja nastave, jer su već dali konkretne rezultate, kako u podizanju optužnica, tako i u samim sudskim procesima, a poseban značaj razmjene informacija i dokumenata imaju za istražne radnje.

Po obimu ustupljene dokumentacije, video i foto materijala Centar je posebno angažovao vlastite kapacitete u predmetu koji se odnosi na počinjene zločine od strane pripadnika Petog korpusa tzv. Armije RBiH i Xrvatske vojske, a sve ovo bi trebalo doprinijeti konačnom procesuiranju ovih zločina. Treba istaći da je Centar takođe dostavio relevantnu dokumentaciju u predmetu protiv generala tzv. Armije BiH Ramiza Drečkovića koji se tereti za zločine nad srpskim civilima, a što je za rezultat imalo podizanje i potvrđivanje optužnice od strane Suda BiH. Takođe, na osnovu dokumentacije koju je Centar dostavio postupajućim tužiocima podignute su i optužnice u predmetima „Čemerno“ i „Bradina“.

Takođe, sve češće Centru se sa zahtjevima za dostavljanje relevantne dokumentacije obraćaju i kantonalna tužilaštva povodom procesuiranja ratnih zločina počinjenih nad Srbima na područjima njihove mjesne nadležnosti.

Treba naglasiti da je Centar tokom prethodnog perioda uspostavio kontakt i saradnju sa Tužilaštvom za ratne zločine Republike Srbije.

4. OSTALE AKTIVNOSTI

Centar je tokom 2018. i 2019. godine učestvovao u izradi nekoliko mišljenja i informacija iz svoje nadležnosti. Ovdje je neophodno napomenuti samo neke od njih koje se ističu svojim obimom i značajom: za Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite više informacija o stradanju srpskog naroda, a povodom različitih datuma obilježavanja stradanja, na zahtjev Ministarstva pravde Centar je dao mišljenja na Informacije o radu Tužilaštva BiH za 2017. i 2018. godinu, kao i mišljenje na amandmane na Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda, te odgovore o realizaciji zaključaka Narodne Skupštine Republike Srpske i drugo.

Centar je, u okviru svojih nadležnosti, učestvovao u izradi Izvještaja Savjetu bezbjednosti Ujedinjenih nacija.

Treba naglasiti da je Centar tokom izvještajnog perioda imao i povećan obim korespondencije sa Ministarstvom za ekonomske odnose i regionalnu saradnju. Obaveze Centra ogledale su se u dostavljanju mišljenja, podataka i informacija iz oblasti koje se tiču procesuiranja ratnih zločina i traženja nestalih lica. Konkretno, Centar je aktivno učestvovao u procesima koji se odnose na: aktivnosti sprovođenja Akcionog plana za realizaciju preporuka Evropske komisije iz izvještaja o Bosni i Hercegovini, učešće u radu Odbora za stabilizaciju i pridruživanje između Evropske unije i Bosne i Hercegovine, prijedloge akcija u okviru programa Višedržavna IPA 2 za 2020. godinu, Mišljenje Evropske komisije o zahtjevu BiH za članstvo, te u radnim grupama i izradi odgovora na pitanja iz Upitnika Evropske komisije za pristupanje Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji.

Posebno je značajno i to što je Centar učestvovao u izradi prijedloga dopuna Zakona o krivičnom postupku BiH, a u smislu pronalaženja mogućnosti za efikasniju reviziju i obnavljanje krivičnog postupka osuđenim licima za ratne zločine, sa posebnim osvrtom na lažna svjedočenja. Svoje konkretne prijedloge Centar je uputio Parlamentarnoj skupštini BiH.

Polazeći od činjenice da je veliki broj današnjih sudija i tužioca Suda i Tužilaštva BiH za vrijeme oružanih sukoba u BiH u periodu 1992-1995. godine obavljao najviše pravosudne funkcije, te da su neki od njih bili pripadnici Armije Republike BiH, opravdano se postavlja pitanje njihove profesionalne nepristranosti i moralnih kvaliteta.

S tim u vezi, Centar je izvršio analizu te nakon toga izradio informaciju o aktivnim sudijama i tužiocima Suda i Tužilaštva BiH koji su pravosudne funkcije vršili za vrijeme rata.

Opravdanost ovakve analize polazi od činjenice da su lica srpske nacionalnosti tokom rata diskriminisana od strane vršilaca najviših pravosudnih funkcija na teritoriji pod kontrolom tzv. Armije RBiH i Hrvatskog vijeća odbrane. Diskriminacija se posebno ogledala kroz lažno optuživanje, iznuđivanje iskaza, „montirane procese“, lažno svjedočenje, „drakonske kazne“ i slično, a neki od najviših nosilaca pravosudnih funkcija čak su i lično učestvovali u psihičkom i fizičkom zlostavljanju zarobljenih Srba. Ovakvi postupci su najočitije bili izraženi u Sarajevu i Zenici, gdje su Srbima presuđivali okružni vojni sudovi.

Mnogi od ovih ratnih sudija i tužioca i danas su aktivni i nastavljaju sa procesuiranjem Srba dosuđujući im „drakonske kazne“, odnosno oslobađajući zločince koji su izvršili zločine nad Srbima.

Imajući u vidu da VSTS BiH, u skladu sa članom 3. stav 1. Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu Bosne i Hercegovine ima zadatak da osigura nezavisno, nepristrasno i profesionalno pravosuđe, Centar je u oktobru 2017. godine VSTS-u BiH dostavio pomenutu analizu sa preko hiljadu stranica materijalnih dokaza i video materijala koji inkriminišu devet sudija Suda BiH i šest tužilaca Tužilaštva BiH.

Centar je od VSTS-a BiH tražio da razmotri informaciju i materijalne dokaze, kao i da poduzme sve mjere i radnje kako bi se pravosuđe vratilo u okvire zakonitosti, pravde i pravičnosti, što i jeste njegova funkcija, odnosno da obezbijedi profesionalan i nepristrasan rad pravosudnih institucija na nivou Bosne i Hercegovine.

Nakon toga, VSTS BiH je donio zaključke da se preispita ratna prošlost sudija i tužilaca Suda i Tužilaštva BiH i informaciju prosljedio Kancelariji disciplinskog tužioca VSTS-a BiH. U aprilu 2018. godine Centar je dobio obavještenje od Kancelarije disciplinskog tužioca VSTS-a BiH u kojem se, između ostalog, navodi da ova kancelarija nema ingerencije da vrši istragu navoda koji se odnose na povredu dužnosti sudija i tužilaca prije nego što ih je VSTS BiH imenovao.

Nakon toga, sredinom 2018. godine Centar je izvršio analizu Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu BiH i izrađeni su konkretni prijedlozi za izmjenu ovog zakona kako bi se riješio problem ratnih sudija i tužilaca koji sude u predmetima ratnih zločina, te su ovi prijedlozi upućeni Parlamentarnoj skupštini BiH.

Krajem maja 2017. godine Centar je potpisao Sporazum o saradnji sa Studentskim savezom Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, te u aprilu 2019. godine sa Studentskom organizacijom Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci. Ovim sporazumima je predviđena saradnja radi kontinuiranog praktičnog obrazovanja studenata, u skladu sa programskim ciljevima ovih studentskih organizacija i nadležnostima Centra. Cilj

potpisivanja ovih sporazuma je da se studenti upoznaju sa aktivnostima i radom Centra na pitanjima procesuiranja ratnih zločina i traženju nestalih lica.

Nakon što je više grupa studenata ranijih godina obavljalo stručnu praksu u Centru, tokom januara 2019. godine 20 studenata Pravnog fakulteta je u uspješno završilo stručnu praksu u Centru, a tokom maja ovu praksu je obavilo i 20 studenata Fakulteta političkih nauka.

Ova saradnja je već pokazala svoju praktičnu primjenu, imajući u vidu da je određeni broj studenata iskazao želju da se bavi tematikom istraživanja Odbrambeno-otadžbinskog rata kroz seminarske, odnosno druge stručne radove. S druge strane, Centar je dobio priliku da prezentuje svoj rad budućim akademskim građanima. Takođe, ovakav način saradnje sa visokoškolskim ustanovama doprinosi jačanju kulture sjećanja i pamćenja.

5. TUŽILAŠTVA U REPUBLICI SRPSKOJ, FEDERACIJI BiH i BRČKO DISTRIKTU BiH

Stupanjem na snagu Zakona o krivičnom postupku BiH i Krivičnog zakona BiH, započeli su sa radom Sud i Tužilaštvo BiH. Donošenjem ovih zakona i formiranjem novih pravosudnih institucija u Bosni i Hercegovini utvrđena je nadležnost Tužilaštva i Suda BiH u predmetima ratnih zločina. U praksi to znači da su Tužilaštvo i Sud BiH nadležni za sve nove prijave u predmetima ratnih zločina, a da drugi sudovi i tužilaštva u Bosni i Hercegovini (okružni, kantonalni i distrikta Brčko) mogu postupati u predmetima ratnih zločina samo po odluci tih institucija o ustupanju predmeta. Takođe, sve nezavršene predmete (osim optužnica koje su stupile na pravnu snagu) entitetska tužilaštva bila su dužna dostaviti na ocjenu Tužilaštvu BiH, koje je nakon toga, u skladu sa sopstvenim kriterijima o osjetljivosti predmeta, odlučivalo da li će predmet preuzeti to tužilaštvo ili će biti vraćen entitetskom tužilaštvu. Dakle, broj i struktura predmeta ratnih zločina na kojima su radila tužilaštva u Republici Srpskoj, Federaciji BiH i Brčko distriktu, zavisila je od odluka Tužilaštva ili Suda BiH.

Prema raspoloživim podacima, zaključno sa 31.12.2018. godine, pred okružnim tužilaštvima u Republici Srpskoj nalazi se ukupno 83 KTRZ predmeta ratnog zločina. Takođe, u radu je i još 254 KTRZ predmeta ratnih zločina¹. Ovi podaci prikazani su u tabeli 1.

Tabela 1. Broj KT predmeta ratnog zločina u radu pred okružnim tužilaštvima u Republici Srpskoj

OKRUŽNO TUŽILAŠTVO	BROJ KTRZ PREDMETA	BROJ KTRZ PREDMETA
Banja Luka	9	83
Bijeljina	10	16
Doboj	26	73
Istočno Sarajevo	28	10
Trebinje	10	22

¹ Podaci iz Izvještaja VSTS-a „Projekat unapređenje rada na predmetima ratnih zločina u BiH za period 01.01.-31.12.2018. godine“.

Prijedor	-	50
UKUPNO	83	254

Kada je riječ o radu na predmetima ratnih zločina pred kantonalnim tužilaštvima u Federaciji BiH, zaključno sa 31.12.2018. godine, pred ovim tužilaštvima se ukupno nalazilo 121 KTRZ predmeta ratnog zločina. Takođe, u radu je i još 241 KTRZ predmeta ratnih zločina².

Pregled ovih podataka dat je u tabeli 2.

Tabela 2. Broj KT predmeta ratnog zločina u radu pred kantonalnim tužilaštvima u Federaciji BiH

KANTONALNO TUŽILAŠTVO	BROJ KTRZ PREDMETA	BROJ KTRZ PREDMETA
Unsko-sanskog kantona - Bihać	41	55
Kantona H - Livno	1	11
Hercegovačko-neretvanskog kantona - Mostar	37	37
Posavskog kantona - Orašje	9	41
Kantona Sarajevo - Sarajevo	10	40
Srednjobosanskog kantona - Travnik	16	30
Tuzlanskog kantona -Tuzla	1	13
Zeničko-dobojskog kantona - Zenica	6	14
UKUPNO	121	241

U Tužilaštvu Brčko distrikta BiH kao neriješeno se vodi još četiri KTRZ predmeta ratnih zločina, odnosno 31 KTRZ predmeta³.

6. PRAVOSUDNE INSTITUCIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Kada su u pitanju pravosudne institucije na nivou Bosne i Hercegovine, opštepoznato je da Sud, Tužilaštvo i Visoki sudski i tužilački savjet BiH nisu kategorije propisane Ustavom Bosne i Hercegovine. Njih je svojim odlukama nametnuo OHR, odnosno visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu. U daljem tekstu biće riječi o načinu osnivanja ovih institucija, njihovim nadležnostima, te rezultatima dosadašnjeg rada.

² Isto.

³ Isto.

6.1. Sud Bosne i Hercegovine

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvojila je 03.07.2002. godine Zakon o Sudu Bosne i Hercegovine⁴ („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 16/02), koji je svojom odlukom nametnuo visoki predstavnik za BiH Wolfgang Petrič 12.11.2000. godine (Odluka broj 50/00 objavljena u „Službenom glasniku Bosne i Hercegovine“, broj 29/00). Sud je sa radom počeo 08.05.2002. godine kada je odlukom visokog predstavnika za BiH imenovano prvih sedam sudija.

U okviru krivičnog odjeljenja Suda BiH formiran je Odsjek I za ratne zločine koji je sa radom započeo 2005. godine.

Ideja o uspostavljanju vijeća za ratne zločine potiče od zajedničkih zaključaka koje su u februaru 2003. godine usvojili predstavnici Kancelarije visokog predstavnika (OHR) i MKSJ, a koji su smatrali da bi specijalizovano vijeće pri Sudu BiH bilo najbolji mehanizam za procesuiranje najosjetljivijih predmeta ratnih zločina, uključujući i one koje proslijedi MKSJ. Ove preporuke su usvojene kroz nekoliko zakona koje je tokom 2004. godine donijela Parlamentarna skupština BiH, a koji su rezultirali formiranjem Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH. Tokom 2003. godine usvojen je Krivični zakon Bosne i Hercegovine⁵ kojim su propisana krivična djela iz stvarne nadležnosti Suda BiH (krivična djela genocid, zločin protiv čovječnosti i ratni zločini).

Polazeći od toga da Ustav Bosne i Hercegovine ne poznaje kategoriju Suda BiH, apsurdna je činjenica da visoki predstavnik u svojoj odluci posebno naglašava da je Sud BiH osnovan kako bi se obezbijedila sudska zaštita u stvarima koje su u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine i na nivou države osigurala zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda garantovanih Ustavom Bosne i Hercegovine, iako je očigledno da je isti neustavna kategorija.

Sud BiH, uz pomoć Tužilaštva BiH, od svog osnivanja do danas, redovno zloupotrebljava Zakon o Sudu BiH s ciljem proširenja svoje krivične nadležnosti.

Analizirajući nadležnost Suda BiH, dolazimo do pravnih, a prvenstveno ustavnopravnih i zakonskih anomalija. Naime, član 7. (*krivična nadležnost*), Zakona o Sudu BiH, propisuje:

„(1) Sud je nadležan za krivična djela utvrđena KZ BiH i drugim zakonima BiH.

(2) Sud je dalje nadležan za krivična djela utvrđena zakonima Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko distrikta BiH kada ta krivična djela:

a) ugrožavaju suverenitet, teritorijalni integritet, političku nezavisnost, nacionalnu bezbjednost i međunarodni subjektivitet BiH;

b) mogu imati ozbiljne reperkusije ili štetne posljedice na privredu BiH, ili mogu izazvati druge štetne posljedice za BiH, ili mogu izazvati ozbiljnu ekonomsku štetu ili druge štetne posljedice izvan teritorije datog entiteta ili Brčko distrikta BiH.“

⁴ Zakon o Sudu Bosne i Hercegovine je ispravljan, mijenjan i dopunjavan 11 puta („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 4/04, 9/04, 35/04, 61/04, 32/07, 74/09 i 97/09), a takođe ustavnopravna komisija Parlamentarne skupštine BiH utvrdila je i prečišćeni tekst („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 49/09).

⁵ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15 i 35/18.

Ovakvim zakonskim rješenjima, te prvenstveno delegiranom diskrecionom ocjenom, Sud BiH u svakom momentu, pod izgovorom ugrožavanja Bosne i Hercegovine, ima mogućnost da utiče na rad entitetskog pravosuđa.

Poseban problem predstavlja i to da odluke kojima se preuzimaju predmeti iz nadležnosti entitetskih sudova najčešće nisu ni obrazložene, što je u suprotnosti sa članom 6. (1) Evropske konvencije o ljudskim pravima koja nalaže sudovima da daju obrazloženje svojih odluka.

U pogledu nadležnosti, član 7. stav 3. tačka d) propisuje:

„Sud BiH rješava sukob nadležnosti između sudova entiteta, između sudova iz entiteta, između sudova entiteta i Suda Brčko distrikta BiH, te između Suda i bilo kojeg drugog suda (...)“.

Nadalje, član 22. Zakona o Sudu BiH, po pitanju sukoba nadležnosti propisuje sljedeće stavove:

„(1) U slučajevima sukoba upravne nadležnosti između Suda BiH i drugog suda u BiH, entiteta i Distrikta Brčko, nadležnost ima ovaj Sud.

(2) U slučajevima iz člana 14. stav (1) ovog zakona (odnosi se na krivičnu nadležnost, prim. aut.), Sud može preuzeti i prenijeti postupak od svakog drugog suda na području BiH. Ova odluka je konačna i obavezujuća.“

Dakle, iz prethodnog navoda jasno je da je u pitanju neustavna uzurpacija nadležnosti, jer slijedom navedenog proizilazi da Sud BiH odlučuje u sporu o sukobu nadležnosti njega i nekog drugog suda u Bosni i Hercegovini kada je i on sam subjekat spora. Ovakvi postupci su imanentni vrhovnim i ustavnim sudovima, a ne nekom horizontalno postavljenom sudu kao što je Sud BiH.

6.2. Tužilaštvo Bosne i Hercegovine

Tužilaštvo BiH je takođe organ koji nije propisan Ustavom Bosne i Hercegovine.

Zakon o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine⁶ („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 42/03), kojim je faktički i uspostavljeno, nametnuo je svojom odlukom od 06.08.2002. godine (Odluka broj 14/02 objavljena u „Službenom glasniku Bosne i Hercegovine“, broj 24/02) visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu PEDI EŠDAUN.

Tužilaštvo je počelo sa radom izborom prva četiri domaća tužioca 16.01.2003. godine. Prvog međunarodnog tužioca u Posebnom odjelu za organizovani, privredni kriminal i korupciju imenovao je visoki predstavnik u martu 2003. godine. Rad Tužilaštva (kao i Suda) BiH ostaće upamćen po prisustvu stranih tužilaca (i sudija) što je nezabilježeno u pravosudnoj praksi drugih zemalja. Od nastanka Tužilaštva (i Suda) BiH imenovano je preko 70 stranih tužilaca (i sudija) iz zemalja Zapadne Evrope i SAD.

Najavom zatvaranja MKSJ 2003. godine, Tužilaštvo i Sud BiH trebali su preuzeti ovlašćenja za procesuiranje ratnih zločina, kao i predmete ratnih zločina iz MKSJ u Hagu. S

⁶ Zakon o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine je ispravljan, mijenjan i dopunjavan sedam puta („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 3/03, 37/03, 42/03, 9/04, 35/04, 61/04 i 97/09), a takođe ustavno-pravna komisija Parlamentarne skupštine BiH utvrdila je i prečišćeni tekst („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 49/09).

tim ciljem je 2004. godine izrađen paket zakona, koji je usvojen u Parlamentarnoj skupštini BiH u decembru 2004. godine. Tokom januara 2005. godine uspostavljeno je u sklopu Tužilaštva BiH Odjeljenje za ratne zločine koje se bavi procesuiranjem počinioca ratnih zločina u periodu ratnih sukoba od 1992. do 1995. godine. U sklopu aktivnosti posebnog odjeljenja za ratne zločine, Kolegijum tužilaca Tužilaštva BiH donio je Pravilnik o pregledu predmeta ratnih zločina čiji sastavni dio je Orijentacioni kriterijum za ocjenjivanje osjetljivih predmeta „Jedinice za pravila puta“. Svrha pomenutog dokumenta je da se odrede smjernice o tome koji su to predmeti koji, zbog svoje težine ili zbog statusa počinioca, moraju biti procesuirani od strane Tužilaštva BiH, a koji predmeti se moraju ustupati stvarno i mjesno nadležnim entitetskim tužilaštvima na dalje postupanje. Dosadašnja praksa ukazuje da pomenuta regulativa nije služila da Tužilaštvo BiH prosljedi predmet entitetskim tužilaštvima, već je takvim odredbama u nedogled odgađano podnošenje optužnica protiv „statusno osjetljivih lica“.

Predmeti koje je po službenoj dužnosti preuzelo Odjeljenje za ratne zločine Tužilaštva BiH od kantonalnih/okružnih tužilaštava u Bosni i Hercegovini su oni koji se tiču najtežih zločina kao što je genocid, masovna ubistva, masovna silovanja, protjerivanja na sistematskoj osnovi i slična najteža djela ratnog zločina, kao i oni u kojima je osumnjičeni bivši ili sadašnji nosilac policijske, vojne ili civilne/političke vlasti, gdje su potencijalni svjedoci u posebno osjetljivom položaju i slično. Ti predmeti dobijaju oznaku „vrlo osjetljiv“ i ukoliko optužnica nije stupila na pravnu snagu pri nekom od kantonalnih/okružnih sudova u Bosni i Hercegovini prije stupanja na snagu Zakona o krivičnom postupku BiH⁷ (mart 2003. godine), procesuiranje tih predmeta preuzima Tužilaštvo BiH. Ostali predmeti dobijaju oznaku „osjetljiv“ i vraćaju se stvarno i mjesno nadležnim tužilaštvima na dalje postupanje.

Posebno odjeljenje za ratne zločine Tužilaštva BiH radi na četiri vrste predmeta:

1. Predmeti koje MKSJ ustupa domaćem pravosuđu. To su predmeti u kojima je MKSJ potvrdio optužnicu, ali nije započeo suđenje, te je sudsko vijeće MKSJ donijelo konačnu odluku da se predmet ustupi domaćem pravosuđu na dalje postupanje;

2. Predmeti koje je pregledala jedinica za Pravila puta MKSJ. To su predmeti u kojima su domaće institucije iz Bosne i Hercegovine sprovele istragu, a zatim ih prosljedili jedinici za Pravila puta da bi dobili njihovo mišljenje i utvrdili da li su prikupili dovoljno dokaza koji ukazuju da postoje osnovi sumnje da bi lice moglo biti stavljeno u pritvor;

3. Predmeti iz Tužilaštva MKSJ u kojima je MKSJ sproveo istragu, ali nije podigao optužnicu i

4. Svi predmeti koji su započeti nakon isteka mandata jedinice Pravila puta u oktobru 2004. godine.

Izveštaj o radu Tužilaštvo BiH podnosi Parlamentarnoj skupštini BiH čije usvajanje ili neusvajanje ne povlači nikakve posljedice na njegov dalji rad. U radu Tužilaštva BiH, zaključno sa 31.12.2018. godine, bilo je 489 neriješenih KTRZ predmeta ratnih zločina, te još 527 predmeta sa oznakom KTNRZ kod kojih su izvršioци nepoznati⁸.

⁷ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 36/03,26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13 i 65/18.

⁸ Podaci iz Izveštaja VSTS-a „Projekat unapređenje rada na predmetima ratnih zločina u BiH za period 01.01.-31.12.2018. godine“.

6.3. Visoki sudski i tužilački savjet Bosne i Hercegovine

Kao i prethodno pomenute dvije pravosudne institucije i Visoki sudski i tužilački savjet Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: VSTS BiH), takođe predstavlja instituciju koja nije propisana Ustavom Bosne i Hercegovine.

Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom savjetu Bosne i Hercegovine nametnuo je 23.05.2002. godine visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu Wolfgang Petrič te je donio uputstvo nadležnim entitetskim organima da otpočinu pregovore o prenošenju nadležnosti u oblasti pravosuđa na državni nivo i to kroz formiranje VSTS-a BiH. Ovaj zakon usvojen je u junu 2004. godine od strane Parlamentarne skupštine BiH⁹ i ubrzo je VSTS BiH počeo sa radom.

VSTS BiH ima nadležnost nad svim pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini, iako je pravosuđe u nadležnosti entiteta. Kod ovog tijela objedinjena je funkcija izbora i praćenja rada i sudija i tužilaca. Budući da je tužilac stranka u postupku, ovakav koncept je neodrživ.

Sastav i nadležnost VSTS-a BiH omogućava da sudije i tužioci biraju jedni druge, pri čemu su izvršna i zakonodavna vlast potpuno zaobiđene u ovom procesu. U prilog ovakvom konceptu ne ide činjenica da su sudovi nezavisni i samostalni, a tužilaštva su nezavisna, ali ne i samostalna, jer je u većini zemalja tužilaštvo državni organ.

Takođe, struktura VSTS-a BiH je postavljena na način da ne može obezbijediti nacionalni legitimitet i autentično predstavljanje konstitutivnih naroda.

Paradoksalna je i činjenica da se izvještaji o radu VSTS-a BiH primaju k znanju u entitetskim parlamentima, a u Parlamentarnoj skupštini BiH se usvajaju ili ne usvajaju, bez ikakvog uticaja na dalji rad VSTS-a BiH.

Strukturalno, VSTS BiH čine sljedeći članovi: jedan član koji je sudija Suda BiH, kojeg biraju sudije tog suda; jedan član koji je tužilac Tužilaštva BiH, kojeg biraju tužioci tog tužilaštva; jedan član koji je sudija Vrhovnog suda Federacije BiH, kojeg biraju sudije tog suda; jedan član koji je tužilac Federalnog tužilaštva Federacije BiH, kojeg biraju tužioci tog tužilaštva; jedan član koji je sudija Vrhovnog suda Republike Srpske, kojeg biraju sudije tog suda; jedan član koji je tužilac Republičkog tužilaštva Republike Srpske, kojeg biraju tužioci tog tužilaštva; jedan član koji je sudija kantonalnog ili opštinskog suda iz Federacije BiH, kojeg biraju sudije kantonalnih i opštinskih sudova iz Federacije; jedan član koji je tužilac kantonalnog tužilaštva iz Federacije BiH, kojeg biraju kantonalni tužioci iz Federacije BiH; jedan član koji je sudija okružnog ili osnovnog suda iz Republike Srpske, kojeg biraju sudije okružnih i osnovnih sudova Republike Srpske; jedan član koji je tužilac Okružnog tužilaštva iz Republike Srpske, kojeg biraju okružni tužioci Republike Srpske; jedan član koji je sudija ili tužilac, kojeg bira Pravosudna komisija Brčko distrikta BiH; jedan član koji je advokat, kojeg bira Advokatska komora Federacije BiH; jedan član koji je advokat, kojeg bira Advokatska komora Republike Srpske; jedan član, kojeg bira Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH, a koji ne obavlja pravosudnu funkciju i nije iz reda poslanika Parlamentarne skupštine BiH i jedan član, kojeg bira Savjet ministara BiH na prijedlog ministra pravde BiH, a koji ne obavlja pravosudnu funkciju i nije član Savjeta ministara BiH.

⁹ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 25/04, 93/05, 48/07 i 15/08.

Navedena struktura jasno odražava većinu sudija i tužilaca i prikazuje minornost drugih subjekata u sastavu VSTS-a BiH.

7. PRAKSA PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA BOSNE I HERCEGOVINE U PROCESUIRANJU KRIVIČNIH DJELA RATNOG ZLOČINA

Svi ratni zločini moraju biti procesuirani, a izvršioци kažnjeni bez obzira na nacionalnost izvršioca i žrtava. Nažalost, kako pokazuju statistički podaci, pravosuđe Bosne i Hercegovine je najblaže rečeno indiferentno kada se radi o procesuiranju ratnih zločina počinjenih nad Srbima.

Naime, i dalje se nastavlja sa praksom da se u najvećem broju optužnice podižu protiv Srba koji se terete za najteža krivična djela. Tako se za krivično djelo genocid isključivo terete samo Srbi, a na teret im se stavlja i najveći broj optužnica za krivično djelo zločin protiv čovječnosti, koje je po međunarodnom pravu drugo najteže krivično djelo.

Kada se ovom pridoda i činjenica da se Srbima izriču drakonske kazne, odnosno minorne kazne za zločine počinjene nad srpskim narodom, s pravom se može konstatovati da su pravosudne institucije Bosne i Hercegovine diskriminatorne u odnosu na srpski narod.

7.1. Potvrđene optužnice Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH

Od svog osnivanja, Sud BiH je potvrdio optužnice protiv 786 lica¹⁰. Najveći broj optužnica potvrđen je u toku 2014. i 2015. godine. Kada je u pitanju nacionalna pripadnost optuženih lica, preko 55% potvrđenih optužnica odnosi se na lica srpske nacionalnosti, a ukoliko se posmatra nacionalna pripadnost žrtava vidljivo je da su optužnice dominantno potvrđivane za zločine počinjene nad bošnjačkim, odnosno nesrpskim stanovništvom.

Iako je Evropski sud za ljudska prava u Strazburu donio odluku¹¹ kojom se zabranjuje retroaktivna primjena krivičnog zakona na izvršioce krivičnih djela u ratnom periodu, Sud BiH nastavio je sa praksom potvrđivanja optužnica po za izvršioce strožijem zakonu.

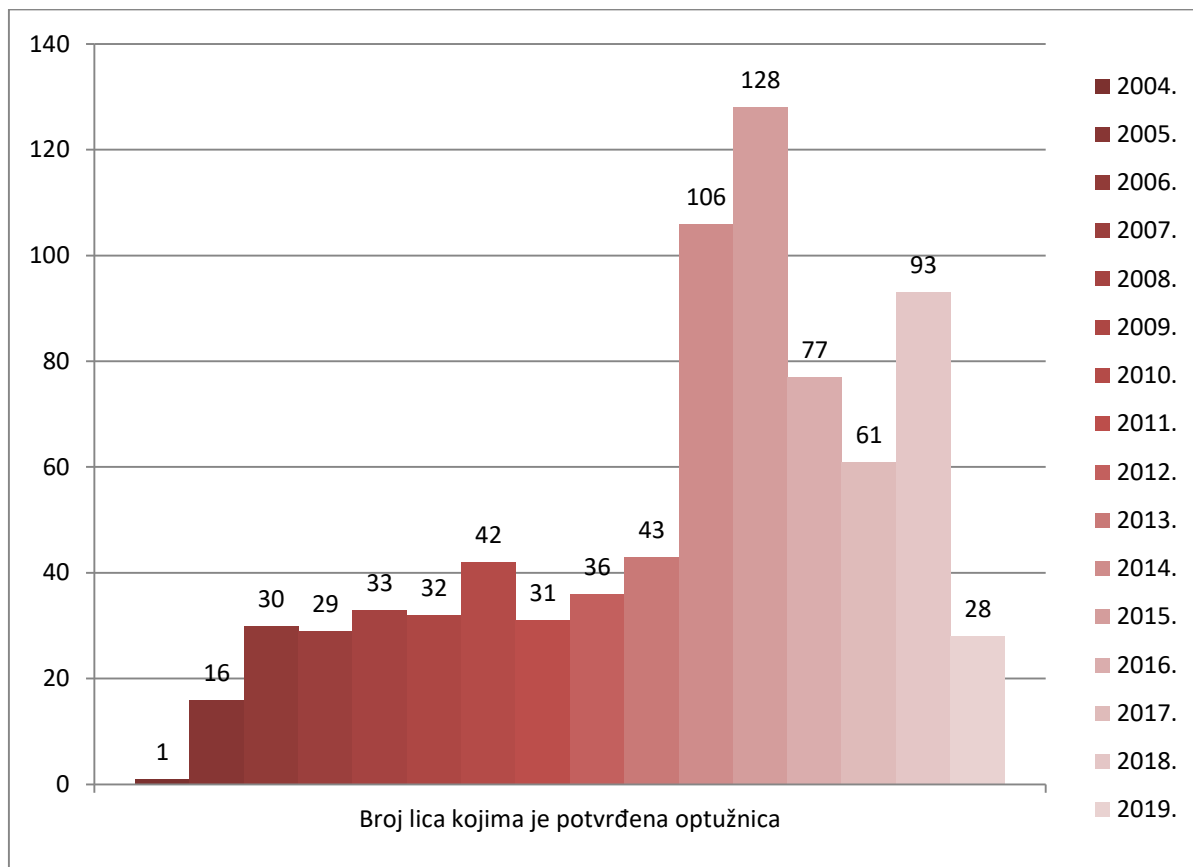
7.1.1. Potvrđene optužnice Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH prema godinama potvrđivanja

Već je rečeno da su optužnice protiv najvećeg broja lica potvrđivane tokom 2014, odnosno 2015. godine, te je u toku ove dvije godine Sud BiH potvrdio optužnice protiv čak 234 lica. Poređenja radi, za prethodnih devet godina (prije 2014. godine) optužnice su potvrđene protiv 293 lica.

¹⁰ Ukupan broj lica kojima je potvrđena optužnica pred Sudom BiH je 762, jer je 22 lica optuženo u po dva različita predmeta, a jedno lice u tri predmeta.

¹¹ Odluka Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu od 18.07.2013. godine u predmetu „Maktouf i Damjanović protiv Bosne i Hercegovine“.

Broj optuženih lica po godinama u kojim su im potvrđivane optužnice prikazan je u grafikonu 21¹².

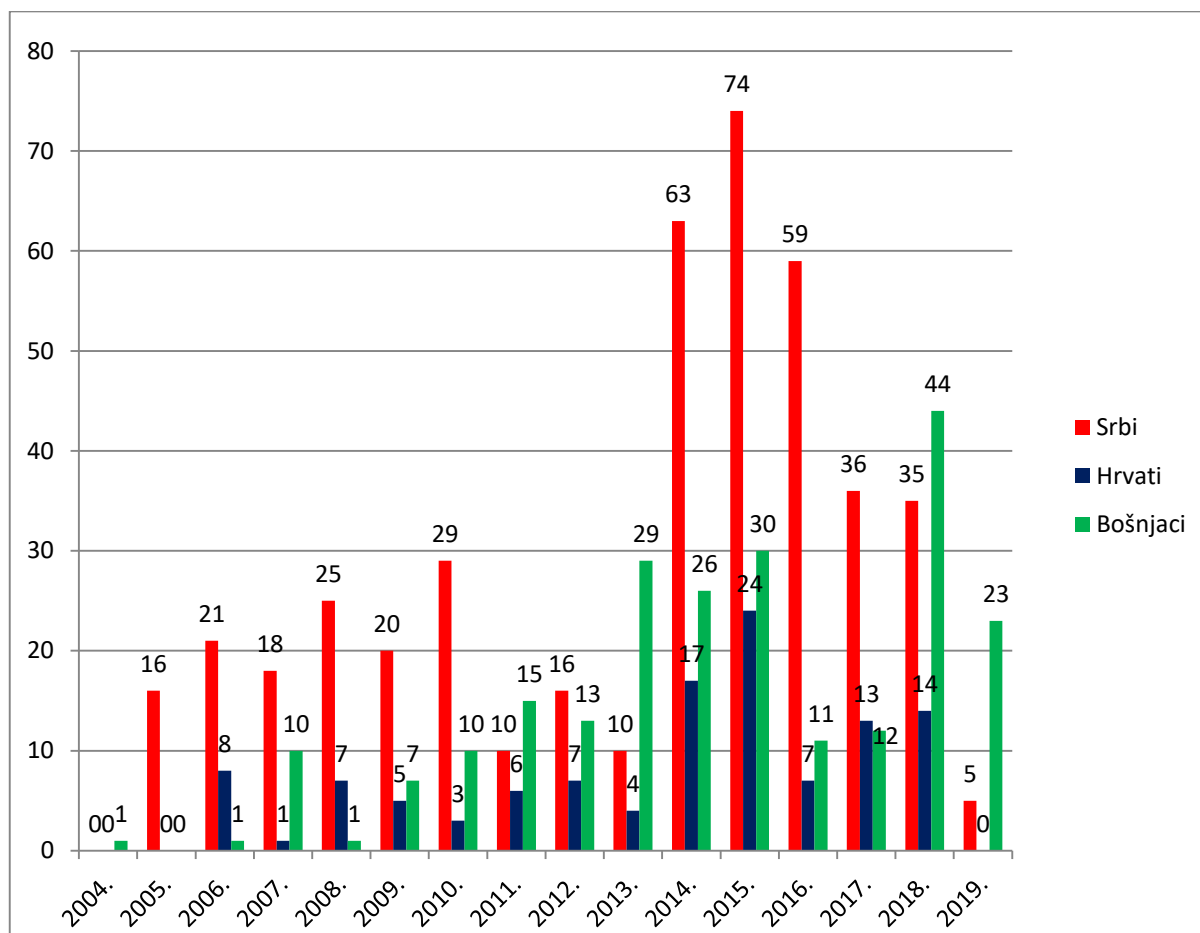


Grafikon 21. Broj optuženih lica po godinama potvrđivanja optužnice

Ukoliko izuzmemo 2004. i 2005. godinu, kao godine kada je Sud BiH tek započeo sa radom, broj lica kojima je potvrđivana optužnica ujednačen je sve do 2014, odnosno 2015. godine. Tokom te dvije godine dolazi do naglog povećanja broja lica kojima je potvrđena optužnica. Imajući u vidu da je tokom ovih godina broj lica kojima je potvrđena optužnica čak i do tri puta veći u odnosu na prethodne godine, s pravom se može postaviti pitanje kvaliteta optužnica. Posebno upečatljivo je i to da je tokom 2015. godine prosječno svaki treći dan protiv jednog lica potvrđena optužnica. Ono što je posebno indikativno je nacionalna pripadnost optuženih lica.

¹² Podaci za 2019. godinu odnose se na period od 01.01.-31.08.

Nacionalna pripadnost optuženih lica po godinama potvrđivanja optužnice prikazan je u grafikonu 22¹³.



Grafikon 22. Broj optuženih lica po godinama potvrđivanja optužnice, prema nacionalnoj pripadnosti optuženih

Iz prethodnog grafikona je vidljivo da, ukoliko izuzmемо 2004. godinu (kada je bila potvrđena samo jedna optužnica), u većini godina Sud BiH je najveći broj optužnica potvrđivao protiv lica srpske nacionalnosti; izuzetak su samo 2011, 2013. i 2018. godina i za sada 2019. godina kada je optužnica potvrđena za neznatno više lica bošnjačke nacionalnosti.

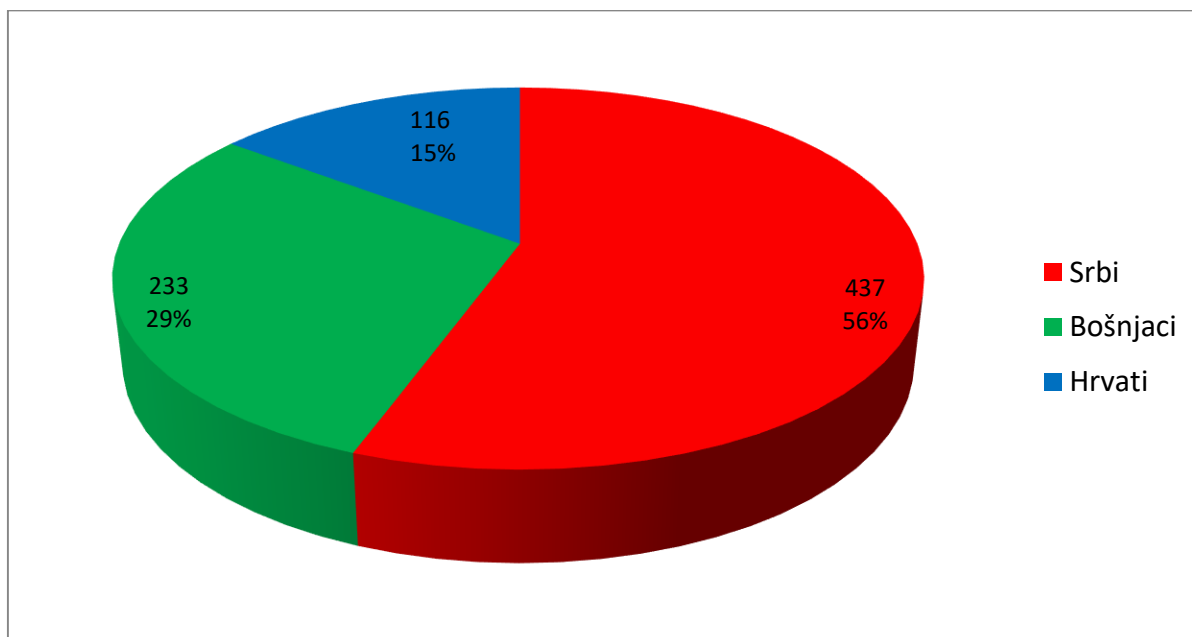
Tokom većeg broja godina optužnice protiv Srba su potvrđivane čak i u duplo većem broju nego za ostala dva konstitutivna naroda zajedno.

¹³ Isto.

7.1.2. Potvrđene optužnice Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH prema nacionalnosti optuženih lica

Sud BiH je tokom svog dosadašnjeg rada potvrdio optužnice protiv 786¹⁴ lica.

Broj lica kojima je potvrđena optužnica, prema nacionalnoj pripadnosti optuženih prikazan je u grafikonu 23.



Grafikon 23. Broj lica kojima je potvrđena optužnica prema nacionalnosti optuženih

Analizirajući nacionalnu pripadnost lica kojima se na teret stavljaju krivična djela ratnog zločina, odnosno kojima je od strane Suda BiH potvrđena optužnica, vidljivo je da preko polovine optuženih čine lica srpske nacionalnosti. Optužnica je potvrđena protiv 437¹⁵ lica srpske nacionalnosti, što je 56% od broja svih potvrđenih optužnica pred Sudom BiH. Broj optuženih Srba nesrazmjerno je visok u odnosu na broj optuženih iz ostala dva konstitutivna naroda, imajući u vidu da je optužnica potvrđena protiv 233¹⁶ Bošnjaka (29%) i 116 Hrvata (15%).

7.1.3. Potvrđene optužnice Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH prema nacionalnosti žrtava

Analizirajući rad Suda BiH na predmetima ratnih zločina, posebno treba istaći da su procesuirani zločini počinjeni nad žrtvama svih konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini,

¹⁴ Isto kao pod 10.

¹⁵ Tri lica nisu srpske nacionalnosti, ali su procesuirani kao pripadnici VRS za zločine nad nesrpskim, odnosno bošnjačkim stanovništvom (Ivanković, Boškić i Kos), te će se i kroz sve ostale statistike evidentirati kao Srbi.

¹⁶ Dva lica nisu bošnjačke nacionalnosti, ali su procesuirani kao pripadnici tzv. Armije RBiH za zločine nad Hrvatima, odnosno Srbima (Maktouf i Vintila), te će se i kroz sve ostale statistike evidentirati kao Bošnjaci.

ali neproporcionalno, tj. u najvećem broju procesuiraju se zločini počinjeni nad žrtvama bošnjačke nacionalnosti.

Nacionalna pripadnost lica kojima je potvrđena optužnica u odnosu na nacionalnost žrtava prikazan je u tabeli 3.

Tabela 3. Lica kojima je potvrđena optužnica prema nacionalnoj pripadnosti optuženih i žrtava

Izvršioi krivičnih djela	Podignute optužnice za krivična djela protiv						UKUPNO
	Srba	Bošnjaka	Hrvata	Nesrpskog stanovništva	Srba i Hrvata	Bošnjaka i Srba	
Srbi	-	285	11	141	-	-	437
Bošnjaci	159	3	49	-	11	11	233
Hrvati	46	69	1	-	-	-	116
UKUPNO	205 (26,1%)	357 (45,4%)	61 (7,8%)	141 (17,9%)	11 (1,4%)	11 (1,4%)	786

Analizom tabele uočava se podatak da se najveći broj lica procesuiraju za zločine počinjene nad Bošnjacima i to 357 lica, odnosno 45,4%. Za ratne zločine počinjene nad Bošnjacima, najčešće je potvrđivana optužnica protiv lica srpske nacionalnosti (285 Srba optuženo je za zločine počinjene nad Bošnjacima). U predmetima gdje se kao žrtve pojavljuju Srbi ili Hrvati najčešće se optužuju Bošnjaci (159 lica za zločine nad Srbima i 49 za zločine nad Hrvatima). Licima hrvatske nacionalnosti optužnica je najčešće potvrđivana za zločine nad Bošnjacima i to protiv 69 lica, a za zločine nad Srbima protiv 46 lica. Za 141 lice srpske nacionalnosti optužnica je potvrđena za zločine počinjene nad nesrpskim stanovništvom. Ovdje je potrebno naglasiti da nacionalni sastav žrtava nesrpskog stanovništva uglavnom čine Bošnjaci. Kao primjer za to mogu poslužiti i presude Suda BiH u predmetima: *S1 1 K003472 12 Kžk - Babić Zoran i dr. H-Kr-08/549-2 - Đurić Gordan, H-Kr-08/549-1 - Ivanković Damir, S1 1 K 013165 13 Krž - Knežević Radoslav, S1 1 K013227 13 Krž - Zečević Saša, S1 1 K 009135 12 Krž - Četić Ljubiša i S1 1 K003365 12 Krž - Čivčić Petar i dr*, koje se odnose na ratni zločin počinjen na „Korićanskim stijenama“¹⁷ gdje su smrtno stradale žrtve, koje su poimenično navedene u presudama, bila lica bošnjačke nacionalnosti, ali su presude donesene i kazne izrečene za zločin nad nesrpskim stanovništvom. Takođe, i u drugim predmetima koji su se vodili za zločine počinjene nad nesrpskim stanovništvom, kao žrtve se najčešće pojavljuju Bošnjaci, a lica hrvatske nacionalnosti su tek izolovane žrtve.

Ukoliko u obzir uzmemo činjenicu da sastav nesrpskog stanovništva uglavnom čine Bošnjaci dolazimo do zaključka da je za zločine počinjene nad Bošnjacima potvrđena optužnica protiv 498 lica što čini skoro dvije trećine od ukupnog broja lica kojima je Sud BiH potvrdio optužnicu.¹⁸ To znači da je za zločine nad Bošnjacima optužnica potvrđena protiv 426 lica srpske nacionalnosti.

¹⁷ U predmetima koji se odnose na „Korićanske stijene“ procesuirano je 13 lica srpske nacionalnosti, od kojih je deset osuđeno na 183 godine zatvora.

¹⁸ Protiv još 11 lica bošnjačke nacionalnosti potvrđena je optužnica za zločine nad Bošnjacima i Srbima, ali ova lica nisu uračunata u ukupan broj jer se radi o međusobnim zločinima Bošnjaka.

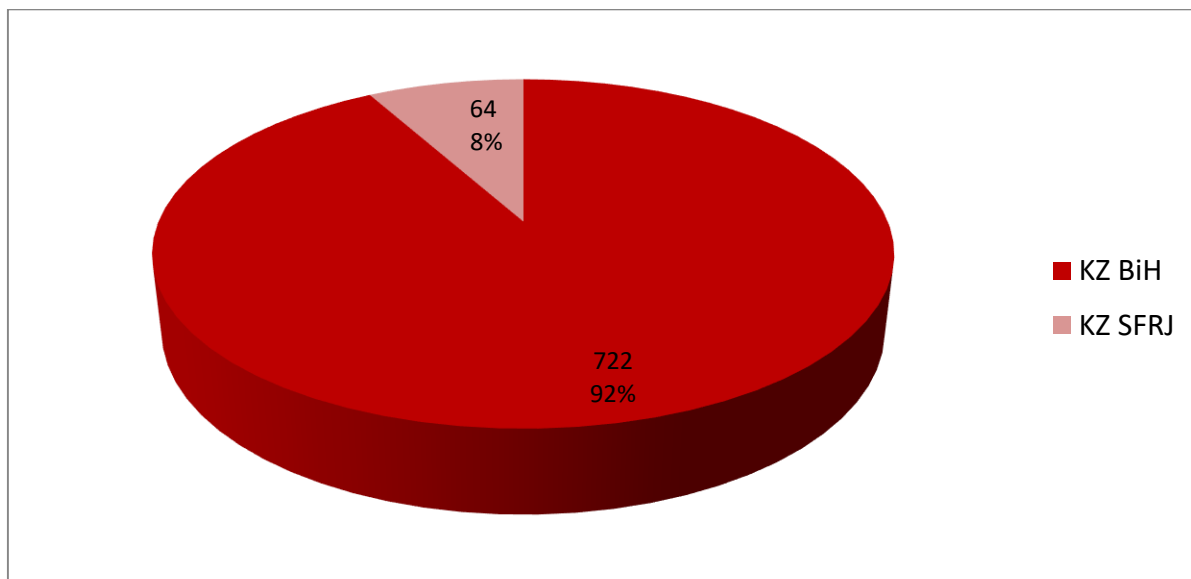
7.1.4. Potvrđene optužnice Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH prema kvalifikaciji krivičnog djela

Prilikom potvrđivanja optužnica za krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenim međunarodnim pravom Sud BiH je primjenjivao Krivični zakon SFRJ („Službeni list SFRJ“, broj 44/76) i Krivični zakon Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 i 40/15).

Krivična djela za koja je Sud BiH potvrđivao optužnice su: genocid, zločin protiv čovječnosti (nije postojao u KZ SFRJ), ratni zločin protiv civilnog stanovništva, ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika, ratni zločin protiv zarobljenika, protivpravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja, povrede zakona ili običaja rata, neopravdano odgađanje povratka ratnih zarobljenika i uništavanje kulturnih, istorijskih i religijskih spomenika.

Analizirajući krivični zakon koji je primjenjivan, evidentno je da se optužnice dominantno potvrđuju po Krivičnom zakonu BiH.

Broj lica u odnosu na zakon koji je primjenjivan prilikom potvrđivanja optužnice prikazan je u grafikonu 24.



Grafikon 24. Broj optuženih lica u odnosu na primijenjeni krivični zakon prilikom potvrđivanja optužnice

Iz grafikona je vidljivo da je prilikom potvrđivanja optužnice KZ BiH primijenjen protiv čak 722 lica (92%), dok je protiv samo 64 lica (8%) optužnica potvrđena po važećem zakonu u vremenu izvršavanja krivičnog djela, odnosno po KZ SFRJ. Neophodno je istaći i to da je protiv 382 lica optužnica potvrđena za krivično djelo zločin protiv čovječnosti koje nije ni bilo propisano u KZ SFRJ.

7.1.5. Genocid

Krivično djelo genocid propisano je u oba krivična zakona. Međutim, Tužilaštvo BiH je prilikom podizanja optužnica za ovo krivično djelo protiv svih lica primijenio KZ BiH.

Posebna razlika između KZ SFRJ i KZ BiH, a koja je vezana za ovo krivično djelo odnosi se na odredbe koje propisuju minimalni i maksimalni raspon kazne. Prema KZ SFRJ minimalna kazna koja se može izreći za ovo krivično djelo iznosi pet godina, a po KZ BiH propisana je minimalna kazna u trajanju od deset godina. Kada je u pitanju maksimalna kazna koja se može izreći, Krivičnim zakonom SFRJ propisana je smrtna kazna. Imajući u vidu da je ova kazna ukinuta, njen ekvivalent postaje kazna zatvora u trajanju od 20 godina (član 38. stav 2. KZ SFRJ). Na drugoj strani, KZ BiH propisuje maksimalnu kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 45 godina (član 42b. stav 1. KZ BiH).

Iz svega prethodno navedenog, nameće se zaključak da je KZ SFRJ blaži zakon za počinioce, te je njegova primjena obaveza suda, što je i potvrđeno presudom Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu.

Za ovo krivično djelo do sada su potvrđene optužnice protiv 46 lica. Sva lica kojima se na teret stavlja ovo krivično djelo su Srbi i svi su optuženi za zločine nad licima bošnjačke nacionalnosti.

Sud BiH je do sada za ovo krivično djelo pravosnažno osudio 13 lica, na kaznu od 236 godina zatvora, dok je za njih 12 izrekao oslobađajuću presudu. Skoro sva lica su osuđena primjenom KZ BiH prilikom izricanja presude, a KZ SFRJ je primijenjen tek nakon odluka Ustavnog suda BiH kojima su uvažene apelacije osuđenih lica, te su nakon toga presude preinačene u pogledu primjene zakona i visine izrečene kazne.

Takođe, za šest lica¹⁹ koja su se optužnicom teretila za krivično djelo genocid, Sud BiH je prilikom izricanja presude preinačio kvalifikaciju krivičnog djela i osudio ih za krivično djelo zločin protiv čovječnosti. Ovim postupkom je za neka od ovih lica izrekao veću kaznu nego što je to bilo moguće po KZ SFRJ, imajući u vidu da krivično djelo zločin protiv čovječnosti nije bilo propisano ovim zakonom.

7.1.6. Zločin protiv čovječnosti

Krivično djelo zločin protiv čovječnosti nije bilo propisano u KZ SFRJ. Specifičnost ovog krivičnog djela predstavlja i maksimalna kazna koja se može izreći, a ona je dugotrajni zatvor koji se po KZ BiH može izreći u trajanju od 45 godina. Samim tim, u odnosu na kaznu koja se može izreći za ovo krivično djelo, ono postaje teže čak i od genocida, jer se prilikom izricanja kazne za genocid mora primjenjivati KZ SFRJ koji je propisivao maksimalnu kaznu od 20 godina.

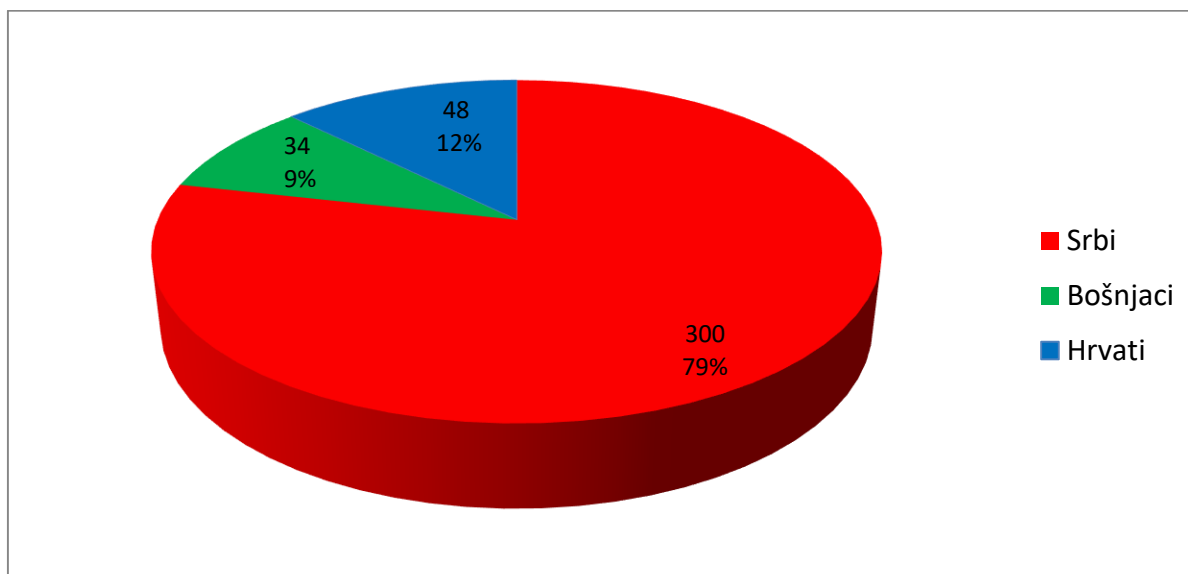
¹⁹ Lica kojima je u presudi preinačena kvalifikacija krivičnog djela su: Kos Franc (kazna 35 god), Kojić Stanko (kazna 32 god), Golijan Vlastimir (kazna 15 god), Goronja Zoran (kazna 30 god), Kuvelja Božidar (kazna 20 god) i Todorović Vaso (kazna nakon sporazuma 6 god).

Protiv 382 lica potvrđena je optužnica za zločin protiv čovječnosti, od čega je na teret 346 lica ono stavljeno kao jedino krivično djelo, a protiv 36 optuženih lica ono se nalazi u vezi sa drugim krivičnim djelima.

Čak za 48% od ukupno optuženih lica optužnica je potvrđena za zločin protiv čovječnosti.

Kada je u pitanju nacionalnost lica kojima se na teret stavlja ovo krivično djelo najveći broj potvrđenih optužnica odnosi se na lica srpske nacionalnosti.

Broj lica kojima je potvrđena optužnica za ovo krivično djelo, prema nacionalnosti izvršioca prikazan je u grafikonu 25.



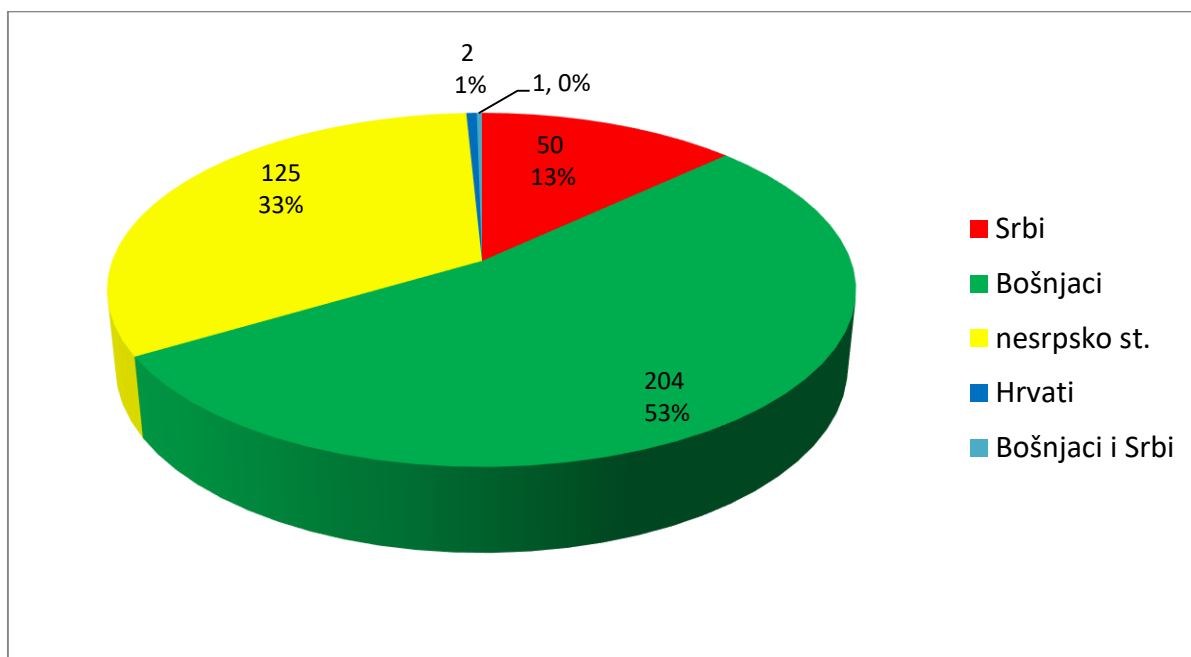
Grafikon 25. Broj lica kojima je potvrđena optužnica za krivično djelo zločin protiv čovječnosti prema nacionalnosti optuženih lica

Iz prethodnog grafikona je vidljivo da je za ovo krivično djelo optužnica potvrđena protiv 300 lica srpske nacionalnosti (79%), te protiv 48 Hrvata (12%) i 34 Bošnjaka (9%).

Zločin protiv čovječnosti je najčešća kvalifikacija krivičnog djela koja se Srbima stavlja na teret te je od ukupnog broja optuženih Srba, za zločin protiv čovječnosti optuženo njih čak 68%. Na drugoj strani, za ovo krivično djelo potvrđena je optužnica protiv 41% svih inkriminiranih lica hrvatske nacionalnosti, dok je protiv samo 14% ukupno optuženih lica bošnjačke nacionalnosti optužnica potvrđivana za ovo krivično djelo.

Posmatrajući nacionalnu pripadnost žrtava ovog krivičnog djela vidljivo je da je najvećem broju lica optužnica potvrđivana za zločine počinjene nad Bošnjacima.

Broja lica kojima je potvrđena optužnica za zločin protiv čovječnosti prema nacionalnosti žrtava ovog krivičnog djela prikazan je u grafikonu 26.



Grafikon 26. Broj lica kojima je potvrđena optužnica za krivično djelo zločin protiv čovječnosti prema nacionalnosti žrtava

Kao što je već rečeno, najčešće potvrđivane optužnice su za zločine počinjene nad bošnjačkim žrtvama i to čak protiv 204 lica, za zločine nad nesrpskim stanovništvom protiv 125 lica, za zločine nad Srbima protiv 50 lica, za zločine nad Hrvatima protiv dva lica, te protiv jednog lica za zločine nad Bošnjacima i Srbima.

Kada su u pitanju presude za ovo krivično djelo, Sud BiH je 99 lica osudio na kaznu zatvora u trajanju od 1.448 godina. Izrečena kazna za ovo krivično djelo predstavlja 55% ukupno izrečene kazne od strane Suda BiH. Do sada je pravosnažno osuđeno 88 Srba na kaznu zatvora u trajanju od 1.312 godina, te 10 Hrvata na 130 godine i jedan Bošnjak (pripadnik HVO-a) na šest godina.

Pregled ovih statističkih podataka prikazan je u tabeli 4.

Tabela 4. Pregled broja pravosnažno osuđenih lica za krivično djelo zločin protiv čovječnosti prema nacionalnoj pripadnosti optuženih

Nacionalnost	Pravosnažno osuđena lica	Izrečena kazna zatvora u godinama
Srbi	88	1.312
Hrvati	10	130
Bošnjaci	1	6
Ukupno	99	1.411

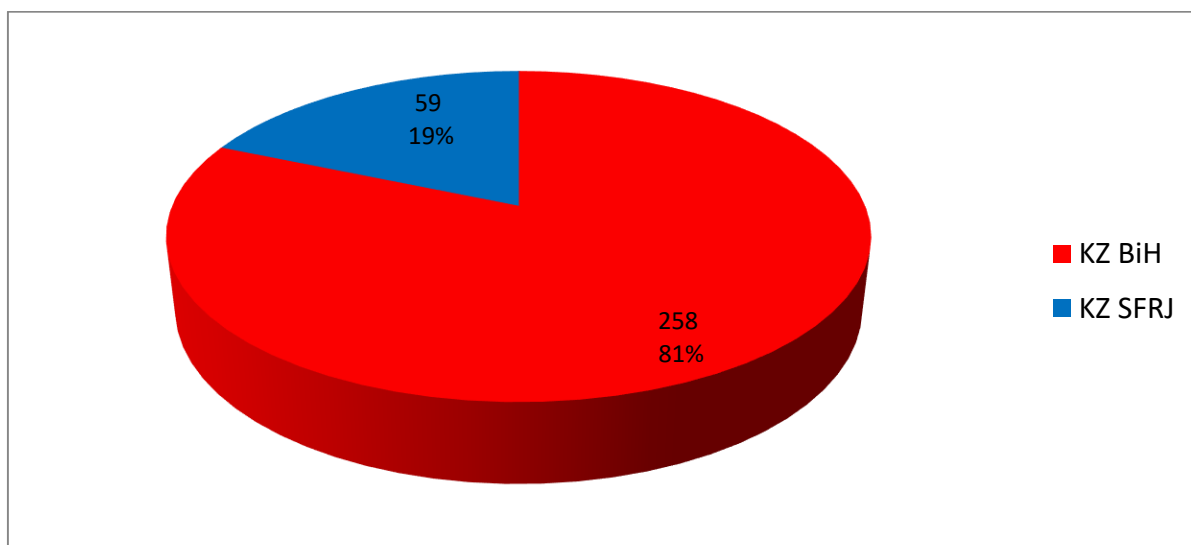
Za počinjene zločine nad Bošnjacima osuđeno je 51 lice i to 44 Srbin na 576 godina i sedam Hrvata na 112 godina zatvora. Za zločine nad nesrpskim stanovništvom osuđena su 44 lica srpske nacionalnosti na kaznu zatvora u trajanju od 736 godina. Na drugoj strani, za

zločine počinjene nad Srbima osuđena su četiri lica i to tri Hrvata na 18 godina i jedan Bošnjak na šest godina.

7.1.7. Ratni zločin protiv civilnog stanovništva

Krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva propisano je u oba krivična zakona. Minimalna kazna za ovo krivično djelo propisana KZ SFRJ je blaža i iznosi pet godina, dok je u KZ BiH propisana minimalna kazna u trajanju od deset godina. Za ovo krivično djelo potvrđene su optužnice protiv 317 lica, od čega protiv 245 kojima se na teret stavlja kao jedino, te protiv još 72 lica u vezi sa drugim krivičnim djelima. Za ovo krivično djelo optužnice su najčešće potvrđivane po KZ BiH.

Broj lica kojima je potvrđena optužnica za ovo krivično djelo (kao jedino i u vezi sa drugim krivičnim djelima) prema krivičnom zakonu koji je primjenjivan prilikom potvrđivanja optužnice prikazan je u grafikonu 27.



Grafikon 27. Broj lica kojima je potvrđena optužnica za ratni zločin protiv civilnog stanovništva (kao jedinog i u vezi sa drugim krivičnim djelima) prema krivičnom zakonu po kojem su potvrđene optužnice

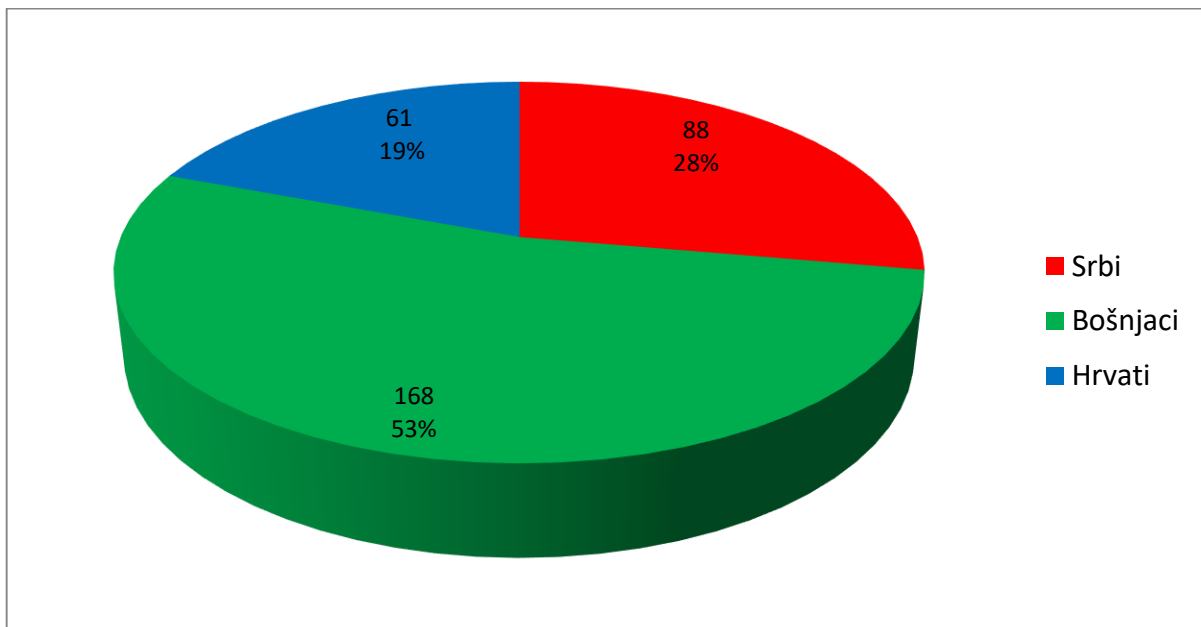
Protiv 258 lica optužnica je potvrđena primjenjujući KZ BiH, dok je protiv 59 lica primijenjen važeći zakon u trenutku izvršavanja krivičnog djela. Ukoliko posmatramo ratni zločin protiv civilnog stanovništva kao jedino inkriminišuće krivično djelo koje je optuženim stavljeno na teret, protiv 193 lica je potvrđena optužnica po KZ BiH, dok je protiv 52 lica primijenjen KZ SFRJ.

Sve ovo prikazano je u tabeli 5.

Tabela 5. Broj lica kojima je potvrđena optužnica za ratni zločin protiv civilnog stanovništva

RATNI ZLOČIN PROTIV CIVILNOG STANOVNIŠTVA		
Krivični zakon	KZ BiH	KZ SFRJ
Kao jedino krivično djelo	193	52
U vezi sa drugim krivičnim djelom	65	7
UKUPNO	258	59

Broj lica kojima je potvrđena optužnica za ovo krivično djelo, prema nacionalnosti izvršioca prikazan je u grafikonu 28.

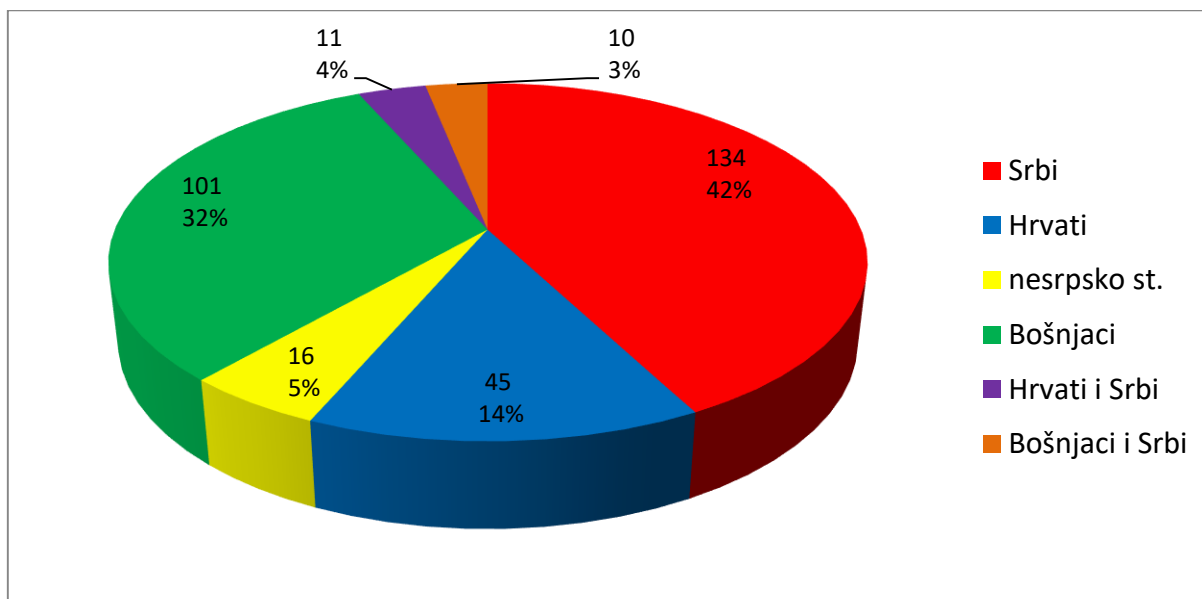


Grafikon 28. Broj lica kojima je potvrđena optužnica za ratni zločin protiv civilnog stanovništva (kao jedinog i u vezi sa drugim krivičnim djelima) prema nacionalnosti izvršioca

Posmatrajući prethodni grafikon vidljivo je da se ovo krivično djelo najčešće stavlja na teret licima bošnjačke nacionalnosti te su optužnice potvrđene protiv 168 Bošnjaka, 88 Srba i 61 Hrvata.

Ratni zločin protiv civilnog stanovništva je krivično djelo za koje je Sud BiH najčešće potvrđivao optužnice protiv lica bošnjačke nacionalnosti. Čak 72% od ukupnog broja svih optuženih lica bošnjačke nacionalnosti optuženo je za ovo krivično djelo. Imajući u vidu ukupan broj optuženih Bošnjaka pred Sudom BiH (233) evidentno je da je za samo 65 lica bošnjačke nacionalnosti potvrđena optužnica za drugo krivično djelo ratnog zločina, a da nije u vezi sa zločinom protiv civilnog stanovništva.

Broj lica kojima je potvrđena optužnica u odnosu na nacionalnost žrtava prikazan je u grafikonu 29.



Grafikon 29. Broj lica kojima je potvrđena optužnica za ratni zločin protiv civilnog stanovništva (samostalno i u vezi sa drugim krivičnim djelima) prema nacionalnosti žrtava

Žrtve ovog krivičnog djela najčešće su Srbi, a tu treba imati u vidu činjenicu se Srbima na teret stavljaju teže kvalifikacije krivičnih djela (genocid i zločin protiv čovječnosti) dok se Hrvati a posebno Bošnjaci optužuju za po kvalifikaciji lakša krivična djela (ratni zločin protiv civilnog stanovništva, ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika).

7.1.8. Ostala krivična djela ratnog zločina za koja je Sud BiH potvrđivao optužnice

Pored prethodno nabrojanih krivičnih djela ratnog zločina, za koja su najčešće potvrđivane optužnice, treba napomenuti da je Sud BiH potvrđivao optužnice i za ostala krivična djela ratnog zločina i to za: ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika, ratni zločin povreda zakona i običaja rata, odgađanje povratka ratnih zarobljenika, ratni zločin protivpravnog ubijanja i ranjavanja neprijatelja i uništavanje kulturnih, vjerskih i istorijskih spomenika, ali u znatnom manjem broju, te stoga ova krivična djela nisu detaljnije razmatrana.

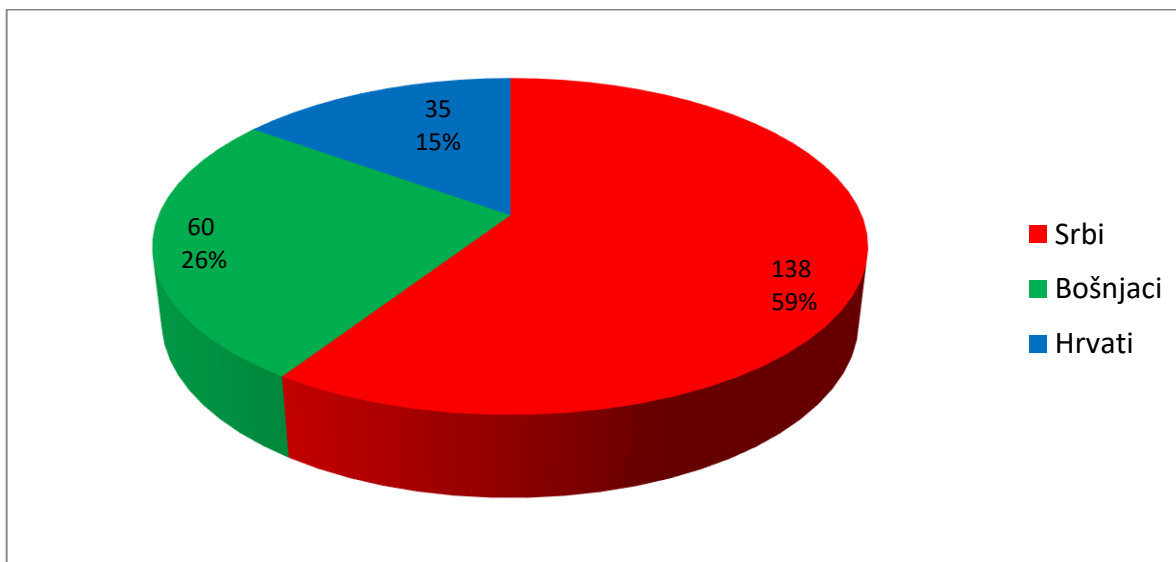
7.2. Pravosudni postupci Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH

Zaključno sa avgustom 2019. godine, pred Sudom BiH postupak je pravosnažno okončan protiv 372 lica.

Najviše postupaka okončano je protiv lica srpske nacionalnosti i to za njih 228 ili 61%. Kada su u pitanju druga dva konstitutivna naroda, postupak je pravosnažno okončan protiv 91 Bošnjaka ili 25%, odnosno protiv 53 Hrvata ili 14%.

Protiv 233 lica postupak je pravosnažno okončan donošenjem osuđujuće presude. Kada se u obzir uzme samo broj lica za koje je postupak okončan, 63% lica je pravosnažno osuđeno, 111 lica su pravosnažno oslobođena (30%), a postupak protiv 28 lica je obustavljen zbog smrti optuženih (7%).

Broj pravosnažno osuđenih lica prema nacionalnoj pripadnosti, prikazan je u grafikonu 30.

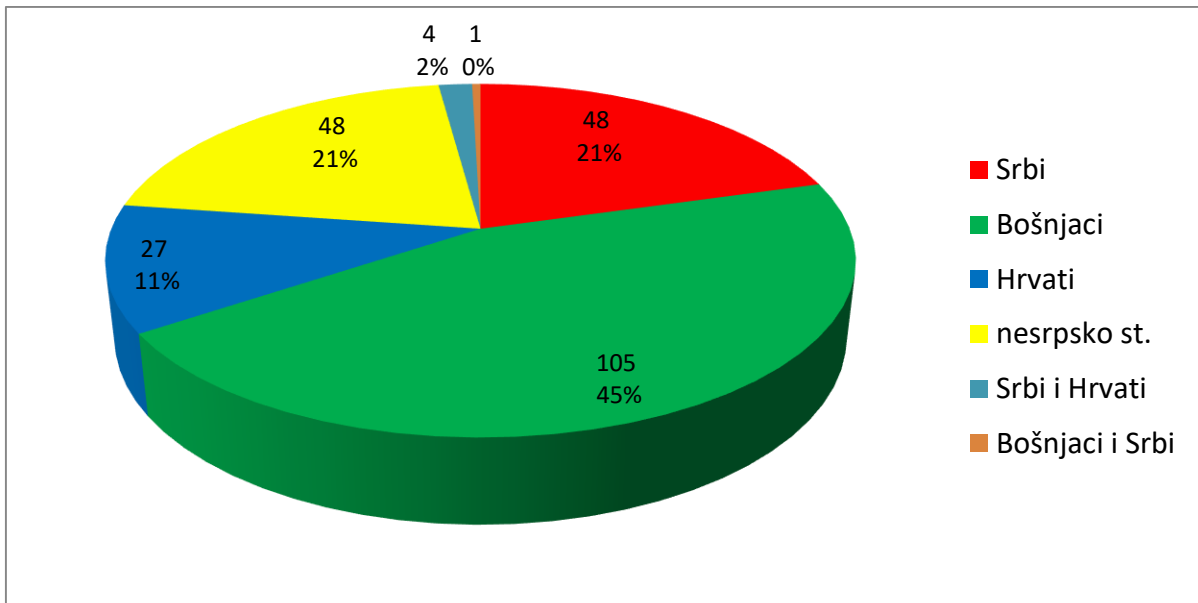


Grafikon 30. Broj lica kojima su postupci pravosnažno okončani donošenjem osuđujuće presude prema nacionalnosti osuđenih

Analiza prethodnog grafikona jasno pokazuje da je najveći broj lica srpske nacionalnosti osuđeno za krivična djela ratnog zločina. Za čak 138 lica srpske nacionalnosti donesena je osuđujuća presuda, a to čini skoro 60% od ukupnog broja osuđenih lica. Na drugoj strani, osuđeno je 60 lica bošnjačke i 35 lica hrvatske nacionalnosti.

Radi potpunog uvida posebno interesantna je i analiza koja se odnosi na nacionalnu pripadnost žrtava stradalih u zločinima za koje su donesene osuđujuće presude kako bi se došlo do saznanja za zločine nad kojim narodom su najčešće izricane kazne.

Broj osuđenih lica u odnosu na nacionalnost žrtava predstavljen je u grafikonu 31.



Grafikon 31. Broj osuđenih lica u odnosu na nacionalnost žrtava

Najviše lica osuđeno je za zločine počinjene nad Bošnjacima, njih čak 105 ili 45%. Broj lica koji su osuđeni za zločine nad ostala dva naroda nesrazmjerno je mali u odnosu na broj lica koja su osuđena za zločine nad žrtvama bošnjačke nacionalnosti. To je posebno izraženo ako se u obzir uzme i činjenica da je još 48 lica (21%) osuđeno za zločine nad nesrpskim stanovništvom. Već ranije je rečeno da je za zločine nad nesrpskim stanovništvom suđeno samo Srbima, a da sastav nesrpskog stanovništva čine uglavnom Bošnjaci. Kada se analizira ova činjenica, evidentno je da je 66% osuđujućih presuda izrečeno za zločine počinjene nad licima bošnjačke nacionalnosti.

Pored presuda u kojima je izrečena kazna, Sud BiH je za 111 lica donio oslobađajuću presudu. Pravosnažno je oslobođeno 72 Srba, 24 Bošnjaka i 15 Hrvata. Veći broj oslobođenih lica srpske nacionalnosti proizilazi i iz toga da je najveći broj optužnica potvrđen protiv Srba, te da je u jednom predmetu često optuženo više lica, što za rezultat ima to da neka lica iz istog predmeta budu osuđena, a druga oslobođena.

Takođe, okončanim se smatraju i postupci koji su obustavljeni zbog smrti optuženog lica. Do sada su na ovakav način okončani postupci koji su vođeni protiv 28 lica i to za 18 Srba, sedam Bošnjaka i tri Hrvata. Osim toga, predmeti ratnih zločina koji se vode protiv 55 lica preneseni su na entitetske sudove. Činjenica koju je značajno istaći je i ta da, iako su optužnice potvrđivane najčešće protiv Srba, u najvećem broju se na entitetski nivo prenose predmeti u kojima su optužena lica bošnjačke nacionalnosti. Sud BiH je do sada u nadležnost entitetskih sudova prenio predmete protiv 18 Srba, 27 Bošnjaka i 10 Hrvata.²⁰

Trenutno je pred Sudom BiH u toku prvostepeni postupak protiv 304 lica. Najveći broj prvostepenih postupaka vodi se protiv lica srpske nacionalnosti i to protiv njih 168, te protiv 90 Bošnjaka i 46 Hrvata. Samim tim očekuje se da će se nakon okončanja ovih postupaka broj osuđujućih presuda i izrečenih kazni na štetu Srba povećati. Takođe, imajući u vidu da se

²⁰ Uračunate su samo prenesene potvrđene optužnice od strane Suda BiH, a ne i optužnice koje su prosljeđene na entitetski nivo prije potvrđivanja.

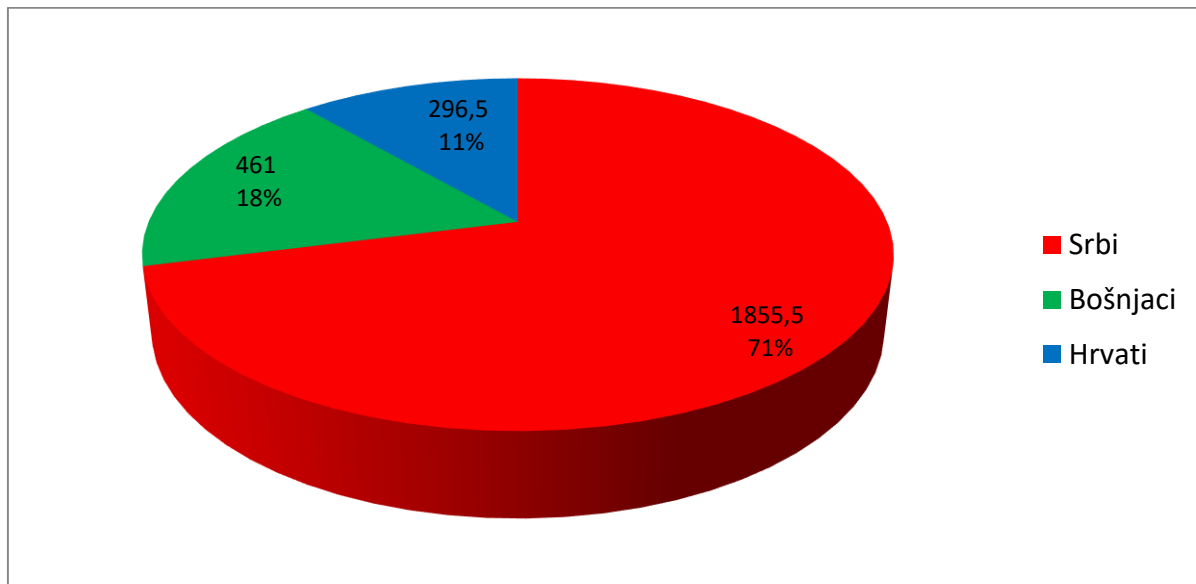
trenutno procesuiraju relativno mali broj optuženih iz druga dva naroda za zločine počinjene nad Srbima, jasno je i to da će broj osuđujućih presuda za zločine nad Srbima biti minoran.

Kada su u pitanju postupci koji se vode pred Apelacionim vijećem Suda BiH, drugostepeni postupak trenutno je u toku protiv 55 lica. Ovi postupci vode se protiv 23 Srbina, 25 Bošnjaka i sedam Hrvata.

7.3. Kazne izrečene od strane Odsjeka I za ratne zločine pri Sudu BiH

Već je rečeno da je Sud BiH u svojim presudama izrekao kaznu za 233 lica. Izrečene su kazne zatvora u trajanju od 2.613 godina. Najviša pravosnažno izrečena kazna je u trajanju od 42 godine zatvora za krivično djelo zločin protiv čovječnosti.²¹ Najniža pravosnažno izrečena kazna je u trajanju od jedne godine i to za počinjeni ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

Visina kazne koju je Sud BiH do sada izrekao prema nacionalnosti osuđenih prikazana je u grafikonu 32.



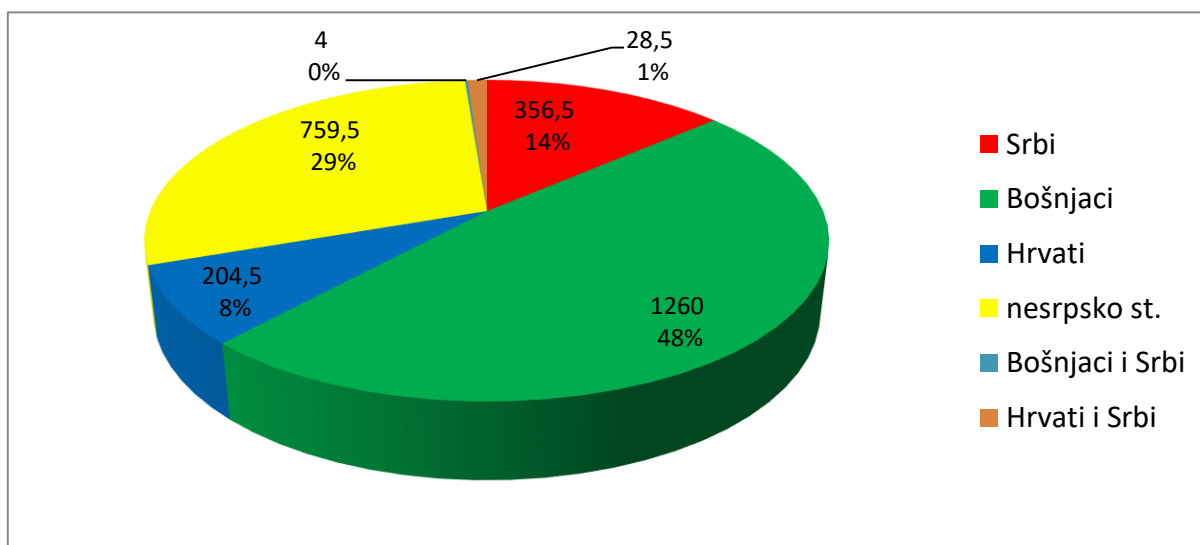
Grafikon 32. Izrečene kazne u godinama prema nacionalnosti osuđenih lica

Iz prethodnog grafikona je vidljivo da Sud BiH izriče drakonske kazne Srbima, imajući u vidu da je čak 1.855 godina i šest mjeseci kazni izrečeno licima srpske nacionalnosti. Ovaj broj nije srazmjeran sa brojem osuđenih lica, jer kako je već prethodno rečeno 138 lica srpske nacionalnosti je pravosnažno osuđeno, što za posljedicu ima to da se Srbi u prosjeku osuđuju na 13,4 godina zatvora, dok na drugoj strani 60 pravosnažno osuđenih Bošnjaka je u prosjeku dobilo 7,7 godina zatvora, a 35 lica hrvatske nacionalnosti su u prosjeku dobijali 8,5 godina kazne zatvora. Iz svega ovoga nameće se zaključak da se Srbima u prosjeku izriču značajno teže kazne nego pripadnicima ostala dva naroda. Poređenja radi, prosječna kazna koju Sud BiH izriče osuđenim licima za ratne zločine iznosi 11,2 godina.

²¹ Drugostepena presuda protiv Veselina Vlahovića u predmetu S1 1K 004659 13 Krž od 05.02.2014. godine za zločine nad nesrpskim stanovništvom na području Sarajeva, prvostepenom presudom od 29.03.2013. godine optuženi je bio osuđen na maksimalnu kaznu od 45 godina.

Još poraznija statistika na štetu srpskog naroda uočava se analizom nacionalne pripadnosti žrtava u predmetima ratnih zločina u kojima su izricane kazne.

Ovaj pregled prikazan je u grafikonu 33.



Grafikon 33. Izrečene kazne u godinama prema nacionalnosti žrtava

Najveće kazne izrečene su za zločine počinjene nad Bošnjacima, čak 48% od svih dosuđenih kazni. Imajući u vidu da nesrpsko stanovništvo uglavnom čine Bošnjaci, ovaj broj je još i veći i iznosi 77% ukupno izrečenih kazni od strane Suda BiH. Za zločine nad Srbima izrečeno je tek 356,5 godina kazne zatvora, što čini 14% od ukupno izrečenih kazni. Takođe, nesrazmjerna je visina kazni za srpske u odnosu na bošnjačke žrtve, imajući u vidu da je prosječna kazna za zločine nad Srbima 7,4 godine, dok se za zločine nad Bošnjacima izriče prosječna kazna u visini od 12 te 15,8 godina za žrtve nesrpske nacionalnosti.

Ovakav nesrazmjern broj procesuiranja zločina nad žrtvama samo jednog naroda u odnosu na druga dva naroda dovodi u pitanje čak i procjenu MKSJ o broju stradalih lica u ratu u Bosni i Hercegovini. MKSJ je procijenio da je u ratu u Bosni i Hercegovini stradalo oko 68.000 Bošnjaka, 23.000 Srba, 9.000 Hrvata i 5.000 ostalih. Imajući u vidu da je veliki broj lica srpske nacionalnosti već procesuiran pred MKSJ i da su osuđeni na drakonske kazne, te da su za zločine nad Srbima pred MKSJ izrečene tek simbolične kazne (Srbima dosuđeno 758 godina zatvora i šest doživotnih robija, a za zločine nad Srbima 45 godina zatvora), kazne koje su izrečene za zločine nad Srbima morale su biti znatno veće. Tačnije, ukoliko se baziramo samo na broj stradalih koji je procijenio MKSJ, zanemarujući čak i presude u Hagu, barem 22% ukupno izrečenih kazni moralo je biti izrečeno za zločine počinjene nad Srbima. U suprotnom, opravdano se može postaviti pitanje ko je odgovoran za stradanje srpskih žrtava.

Preglednosti radi, kompletan statistički prikaz izrečenih kazni od strane Suda BiH, uzimajući u obzir nacionalnost žrtava i izvršioca, prikazan je u tabeli 6.

Tabela 6. Visina pravosnažno izrečenih kazni Suda BiH u godinama za ratne zločine prema nacionalnosti žrtava i izvršioca

Izvršioi krivičnih djela	Pravosnažno izrečene kazne u godinama za krivična djela ratnog zločina protiv						
	Srba	Bošnjaka	Hrvata	Nesrps.	Bošnjaka i Srba	Srba i Hrv.	UKUPNO
Srbi	-	1056	40	759,5	-	-	1855,5
Bošnjaci	258	12	158,5	-	4	28,5	461
Hrvati	98,5	192	6	-	-	-	296,5
UKUPNO	356,5 (14%)	1260 (48%)	204,5 (8%)	759,5 (29%)	4 (0,2%)	28,5 (1%)	2613,5

8. MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU U HAGU (MKSJ)

Međunarodni krivični sud za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na teritoriji bivše Jugoslavije ili Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju u Hagu (MKSJ) je *ad hoc* sud, poznat i kao Haški tribunal.

Osnovan je rezolucijom 827 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 25.05.1993. godine. Savjet bezbjednosti je tada usvojio i Statut MKSJ, koji uz Pravilnik o postupku i dokazima predstavlja osnovni pravni akt za rad MKSJ.

Stvarna nadležnost suda je da sudi za genocid, zločine protiv čovječnosti, povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine i dopunskih protokola, kršenje zakona i običaja ratovanja. Ovaj sud može da sudi jedino pojedincima, ali ne i organizacijama ili vladama.

MKSJ, za razliku od Nirnberškog i Tokijskog, nema nadležnost da sudi za zločin protiv mira, odnosno za zločin agresije. Nadležnost MKSJ isključivo je ograničena na krivično gonjenje lica koja su počinila teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava po osnovu individualne krivične odgovornosti.

Teritorijalna nadležnost MKSJ odnosi se na područje bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), za vremenski period od 01.01.1991. godine.

Prema odredbama Statuta, MKSJ i nacionalni sudovi imaju uporednu nadležnost da sude za zločine počinjene na teritoriji Jugoslavije. MKSJ može da ponovi postupak pravosnažno okončan pred domaćim sudom i to: ako je taj postupak bio vođen za krivično djelo koje nije bilo kvalifikovano kao ratni zločin, ukoliko postupanje nacionalnog suda nije bilo nepristrasno i nezavisno, ako je postupak bio usmjeren na zaštitu okrivljenog i ako postupak nije vođen profesionalno.

S obzirom na to da su svi postupci pred MKSJ okončani treba istaći da je izlaznom strategijom o radu predviđeno zatvaranje MKSJ i formiranje Mehanizma za međunarodne krivične sudove (u daljem tekstu: MMKS) koji bi trebao okončati preostale žalbene postupke.

Naime, deset godina nakon osnivanja MKSJ, odnosno 2003. godine, sudije MKSJ su inicirale osmišljavanje plana koji je postao poznat kao „Strategija okončanja rada MKSJ“. Cilj te strategije bio je osigurati da MKSJ uspješno i pravovremeno okonča svoju misiju, u saradnji sa pravosudnim sistemima u bivšoj Jugoslaviji. Korak u strategiji okončanja rada MKSJ bilo je uspostavljanje MMKS kao jednog novog *ad hoc* suda kojeg je Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija osnovao rezolucijom 1966 iz 2010. godine.

Glavni zadaci povjereni MMKS su:

- nastavak obavljanja osnovnih funkcija MKSJ i
- održavanje nasljeđa MKSJ.

Osnovne funkcije MMKS, u skladu sa mandatom koji mu je povjeren, su:

- žalbeni postupci: MMKS je odgovoran za provođenje i završetak svih žalbenih postupaka za koje je najava žalbe podnijeta nakon početka rada nadležnog ogranka MMKS;
- postupci preispitivanja: MMKS može da preispituje presude koje su izrekli MKSJ i MMKS;
- ponovljena suđenja: MMKS takođe može voditi ponovljena suđenja u predmetima koji su vođeni pred MKSJ, odnosno pred MMKS;
- suđenja za nepoštovanje suda i lažno svjedočenje: MMKS može voditi istrage, suđenja i žalbene postupke u predmetima nepoštovanja suda i lažnog svjedočenja počinjenog tokom postupaka vođenih pred MKSJ i MMKS;
- zaštita žrtava i svjedoka: MMKS nastavlja da obezbjeđuje da svjedoci uživaju zaštitu i podršku kako u tekućim postupcima pred MMKS, tako i u okončanim predmetima vođenim pred MKSJ i MMKS;
- nadzor nad izvršenjem kazne: lica koja osude MKSJ i MMKS šalju se na izdržavanje zatvorske kazne u jednu od zemalja koje su potpisale Sporazum o izvršenju kazni, a te kazne se izvršavaju pod nadzorom MMKS;
- pomoć pravosudnim i nacionalnim sistemima: MMKS odgovara na zahtjeve za pomoć koje upute nacionalne vlasti i strane u postupcima pred nacionalnim sudovima u vezi sa istragama, krivičnim gonjenjem i suđenjima na nacionalnom nivou za zločine počinjene na području bivše Jugoslavije i
- održavanje građe i upravljanje arhivom: MMKS je odgovoran za očuvanje građe i rukovođenje arhivima MKSJ i MMKS.

8.1. Rad MKSJ

Zaključno sa avgustom 2019. godine, pred MKSJ je optuženo 127 lica za počinjena djela ratnog zločina koja su teritorijalno povezana sa prostorom Bosne i Hercegovine u periodu od 1991. do 1995. godine. Od toga broja, 90 optuženih su Srbi (70,8%), 28 Hrvati (22,1%) i devet Bošnjaci (7,1%). Od ukupnog broja optuženih, za njih 114 postupak je okončan, dok se protiv tri lica još vodi postupak pred MMKS (dva lica su u prvostepenom, a jedno u drugostepenom postupku). MKSJ je Sudu Bosne i Hercegovine proslijedio pet predmeta za ukupno 10 optuženih lica (devet Srba i jedan Hrvat).

Od pomenutog broja lica protiv kojih je okončan postupak (114), 74 lica je osuđeno na kazne zatvora, devet lica je oslobođeno, 13 optuženika je umrlo i za 18 optuženih lica su optužnice povučene (uz preporuku da se ovi slučajevi vode pred domaćim pravosuđem).

Licima koja su pravosnažno osuđena (74) pred MKSJ za zločine počinjene na teritoriji Bosne i Hercegovine ukupno je izrečeno šest doživotnih kazni i 1076,5 godina zatvora.

Statistički pregled dosadašnjeg rada MKSJ u Hagu za teritoriju Bosne i Hercegovine prikazan je u tabeli 7.

Tabela 7. Statistički pregled dosadašnjeg rada MKSJ za teritoriju BiH

NACIONALNOST	A (E+Ž+Ž+I) Broj lica kojima je potvrđena optužnica	B Visina pravosnažne kazne	B1 Visina nepravosnažne kazne	V Sporazum o krivici	G Pravosnažno oslobođeno	D Pravosnažno osuđeno	Đ Postupak obustavljen zbog smrti ili oduštan	E (V+G+D+Đ) Pravosnažno okončani	Ž Prvost.postupak u toku	Z Drugost. Postupak u toku	I Preneseni na drugi sud
SRBI	90 (70,8%)	758 (70,4%) + 6 Doživ.	1 Doživ.	16	2	35	25	78	2	1	9
BOŠNJACI	9 (7,1%)	41,5 (3,8%)	-	-	3	5	1	9	-	-	-
HRVATI	28 (22,1%)	277 (25,7%)	-	2	4	16	5	27	-	-	1
UKUPNO	127	1076,5 + 6 Doživ.	1 Doživ.	18	9	56	31	114	2	1	10

Informacije radi, cjelokupni dosadašnji rad MKSJ za područje bivše SFRJ prikazan je u tabeli 8.

Tabela 8. Statistički pregled dosadašnjeg rada MKSJ za teritoriju bivše SFRJ

NACIONALNOST	A (E+Z+Ž+I) Broj lica kojima je potvrđena optužnica	B Visina pravosnažne kazne	B1 Visina nepravosnažne kazne	V Sporazum o krivici	G Pravosnažno oslobođeno	D Pravosnažno osuđeno	Đ Postupak obustavljen zbog smrti ili oduštan	E (V+G+D+Đ) Pravosnažno okončani	Ž Prvost.postupak u toku	Z Drugost.postupak u toku	I Preneseni na drugi sud
SRBI	109 (67,7%)	967,5 (73,5%) + 6 Doživ.	1 Doživ.	18	3	46	29	96	2	1	10
BOŠNJACI	9 (5,6%)	41,5 (3,2%)	-	-	3	5	1	9	-	-	-
HRVATI	34 (21,1%)	277 (21%)	-	2	7	16	6	31	-	-	3
MAKEDONCI	2 (1,2%)	12 (0,9%)	-	-	1	1	-	2	-	-	-
ALBANCI	7 (4,4%)	19 (1,4%)	-	-	4	2	1	7	-	-	-
UKUPNO	161	1.317 + 6 Doživ.	1 Doživ.	20	18	70	37	145	2	1	13

8.1.1. Procesuiranje za genocid

Za genocid i učešće u izvršenju genocida Tužilaštvo MKSJ nije nikada optužilo nijedno lice nesrpske nacionalnosti. Optuženo je 23 lica srpske nacionalnosti za genocid i učešće u izvršenju genocida. Primjera radi, optužnice su podignute protiv: Radislava Krstića, Vujadina Popovića i dr. oficira i članova Glavnog štaba Vojske Republike Srpske u predmetu „Srebrenica“, zatim protiv Radoslava Brđanina, bivšeg predsjednika Autonomne regije Krajina i generala Momira Talića u predmetu „Bosanska Krajina“, u kojoj se prema navodima optužnice "genocid naročito istakao u opštinama Bosanski Novi, Ključ, Kotor Varoš, Prijedor i Sanski Most", zatim protiv bivšeg predsjednika i potpredsjednika Kriznog štaba opštine Prijedor, Milomira Stakića i Milana Kovačevića u predmetu „Prijedor“, zatim protiv Gorana Jelisića, bivšeg pripadnika lokalne policije u Brčkom u predmetu „Brčko“, bivšeg člana proširenog Predsjedništva Republike Srpske Biljane Plavšić i bivšeg predsjednika Narodne

Skupštine Republike Srpske Momčila Krajišnika, u kojoj se prema činjeničnim navodima optužnice „*genocid najekstremnije manifestovao u opštinama Bosanski Novi, Ključ, Brčko, Kotor Varoš, Prijedor i Sanski Most*“ i dr.

Kada je riječ o ovom najtežem djelu protiv čovječnosti i humanitarnog prava, svakako treba navesti i bivšeg predsjednika Republike Srbije Slobodana Miloševića, koji je od strane Tribunala takođe bio optužen za genocid u nekoliko opština Bosne i Hercegovine (Bijeljina, Bosanski Novi, Brčko, Ključ, Kotor Varoš, Prijedor, Sanski Most i Srebrenica). Takođe, za genocid su optuženi i bivši predsjednik Republike Srpske Radovan Karadžić i general Ratko Mladić.

Sud je do sada izrekao šest pravosnažnih presuda i to: Radovanu Karadžiću, Zdravku Tolimiru, Ljubiši Beari i Vujadinu Popoviću za genocid, te Dragi Nikoliću i Radislavu Krstiću za pomaganje i podržavanje genocida.

Presudom Pretresnog vijeća za zločin genocida u Srebrenici na doživotnu kaznu zatvora nepravosnažno je osuđen general Ratko Mladić te je u toku žalbeni postupak.

8.1.2. Odnos MKSJ prema počinjenim ratnim zločinima nad Srbima

Za zločine počinjene na prostoru Bosne i Hercegovine Tužilaštvo MKSJ je optužilo 90 Srba. Mnogi od njih osuđeni su za najteža krivična djela kršenja humanitarnog i ratnog prava, od kojih je najteže genocid i zločin protiv čovječnosti. Osuđivani su nosioci političkih, javnih i vojnih funkcija svih rangova od najnižih do najviših i to, kako za individualnu, tako i za komandnu odgovornost, te su im se na teret stavljale kvalifikacije učešća u udruženim zločinačkim poduhvatima nad Bošnjacima i Hrvatima. Na drugoj strani, MKSJ je optužio samo devet Bošnjaka i 28 Hrvata.

Kada je riječ o Bošnjacima i njihovim zločinima nad srpskim stanovništvom u Bosni i Hercegovini, MKSJ je podigao optužnice u samo tri slučaja:

- Predmet protiv Rasima Delića po osnovu krivične odgovornosti nadređenog Odredu „El Mudžahid“ u sastavu Trećeg korpusa tzv. Armije RBiH (tri godine zatvora);
- Predmet protiv upravnika i stražara logora „Čelebići“ u opštini Konjic (tri lica osuđena, od kojih jedan Hrvat i, a jedno oslobođeno);
- Predmet protiv Nasera Orića po osnovu krivične odgovornosti za zločine u nekoliko sela opština Srebrenica i Bratunac (oslobođen).

Ako se iz ovoga izuzme suđenje bivšim generalima tzv. Armije RBiH i visokim oficirima Drugog i Trećeg korpusa ove armije, kojima se sudilo zbog zločina nad Hrvatima u Srednjoj Bosni (Kakanj, Zenica i Travnik), a samo manjim dijelom zbog zločina nad Srbima, svi ostali predmeti pred MKSJ u kojima su optuženi bili Bošnjaci ili Hrvati odnosili su se samo na sukobe između tzv. Armije RBiH i HVO-a, u kojima su žrtve bili Bošnjaci, odnosno Hrvati.

Iz svega navedenog, slijedi da je odnos MKSJ prema srpskim žrtvama u najmanju ruku neravnotežan te posmatrajući po nacionalnoj strukturi osuđenih lica vidimo da je Srbima izrečeno šest doživotnih kazni i 758 godina zatvora, Hrvatima 277 godina zatvora i Bošnjacima 41,5 godina zatvora.

Od ukupnog broja okončanih postupaka samo devet lica je bilo optuženo za zločine počinjene nad srpskim narodom (od kojih tri za zločine počinjene nad Hrvatima i Srbima zajedno), dok su se ostali postupci odnosili na predmete u kojima su žrtve bila lica hrvatske i bošnjačke nacionalnosti. S tim u vezi, posebno treba naglasiti da je od ukupno 318,5 godina zatvora dosuđenih Hrvatima i Bošnjacima samo 50,5 godina kazne zatvora izrečeno za zločine nad Srbima, što čini 4,7% od ukupno izrečenih kazni zatvora (ne računajući i doživotne kazne zatvora).

Ovakav odnos MKSJ prema srpskim žrtvama vidljiv je i iz tabela 9 i 10:

Tabela 9. Podignute optužnice MKSJ prema nacionalnoj strukturi žrtava

Izvršioци krivičnih djela	Podignute optužnice za krivična djela protiv					
	Srba	Bošnjaka	Hrvata	Bošnjaka i Hrvata	Hrvata i Srba	Ukupno
Srbi	-	29	0	61	-	90
Bošnjaci	5	-	1	-	3	9
Hrvati	1	27	-	-	-	28
Ukupno	6	56	1	61	3	127

Tabela 10. Izrečene pravosnažne kazne MKSJ prema nacionalnoj strukturi žrtava

Izvršioци krivičnih djela	Izrečene pravosnažne kazne za zločine protiv					
	Srba	Bošnjaka	Hrvata	Bošnjaka i Hrvata	Hrvata i Srba	Ukupno
Srbi	-	351 god. i 4 doživotne		407 god. i 2 doživotne	-	758 god. i 6 doživotnih
Bošnjaci	36 god.	-	0	-	5,5 god.	41,5 god.
Hrvati	9 god.	268 god.	-	-	-	277 god.
Ukupno	45 god.	619 god. i 4 doživotne	0	407 god. i 2 doživotne	5,5 god.	1076,5 god i 6 doživotnih

8.1.3. Rad MKSJ/MMKS u izvještajnom periodu

U toku izvještajnog perioda pred MKSJ donesena je jedna nepravosnažna i jedna pravosnažna presuda. Nepravosnažna presuda donesena je u predmetu *Mladić* i to 22.11.2017. godine, a pravosnažna 29.11.2017. godine u predmetu *Prlić i dr.*

Kada je riječ o predmetu *Mladić*, bivši komandant Glavnog štaba Vojske Republike Srpske Ratko Mladić proglašen je krivim za genocid, zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona ili običaja ratovanja i izrečena mu je doživotna kazna zatvora.

U predmetu *Prlić i dr.* Žalbeno vijeće MKSJ je donijelo pravosnažnu presudu kojom je gotovo u cjelini potvrđena prvostepena presuda kojom je šest visokih političkih i vojnih funkcionera bosanskih Hrvata osuđeno za zločine protiv čovječnosti, kršenje zakona ili običaja ratovanja i teške povrede Ženevskih konvencija nad Bošnjacima i potvrđena im je kazna u ukupnom iznosu od 111 godina zatvora.

Zaključno sa 31.12.2017. godine, MKSJ je zvanično prestao sa radom, a preostali predmeti biće okončani pred MMKS.

Kada je riječ o predmetima pred MMKS, Žalbeno vijeće MMKS je 11.04.2018. godine izreklo pravosnažnu presudu protiv Vojislava Šešelja kojom je djelomično ukinuta prvostepena oslobađajuća presuda, te je optuženi oglašen krivim za zločine protiv čovječnosti nad Hrvatima u Vojvodini i izrečena mu je kazna od 10 godina zatvora. Pravosnažnom presudom potvrđen je dio oslobađajuće presude za navodne zločine na području Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

Takođe, u predmetu protiv Radovana Karadžića Žalbeno vijeće MMKS je 20.03.2019. godine izreklo presudu kojom je bivši predsjednik Republike Srpske proglašen krivim za genocid, zločine protiv čovječnosti i kršenja zakona ili običaja ratovanja i izrečena mu je doživotna kazna zatvora.

Trenutno je u toku jedan predmet u žalbenom postupku i to predmet *Mladić*, te jedan predmet koji se nalazi u pretresnom postupku i to predmet *Stanišić i Simatović*, jer je presudom Žalbenog vijeća MKSJ u ovom predmetu iz decembra 2015. godine poništena oslobađajuća presuda Pretresnog vijeća i naloženo ponovljeno suđenje po svim tačkama optužnice pred MMKS.

Zaključno sa avgustom 2019. godine na odsluženju kazne nalazi se 20 lica, od čega 17 lica srpske i tri hrvatske nacionalnosti. Lica srpske nacionalnosti kazne izdržavaju u sljedećim državama:

- Njemačka - četiri lica i to: Popović Vujadin i Galić Stanislav (doživotne kazne), Kunarac Dragoljub (kazna od 28 godina) i Đorđević Vlastimir (kazna od 18 godina);

- Poljska - četiri lica: Krstić Radislav (kazna od 35 godina), Lukić Sreten (kazna od 20 godina), Stanišić Mićo (kazna od 22 godine) i Župljanin Stojan (kazna od 22 godine);

- Estonija - tri lica: Lukić Milan (doživotna kazna), Martić Milan (kazna od 35 godina), Milošević Dragomir (kazna od 29 godina);

- Finska - dva lica: Miletić Radivoje (kazna od 18 godina) i Pavković Nebojša (kazna od 22 godine);

- Danska - jedno lice: Brđanin Radoslav (kazna od 30 godina);

- Italija - jedno lice: Jelisić Goran (kazna od 40 godina);

- Norveška - jedno lice: Lukić Sredoje (kazna od 27 godina) i

- Francuska - jedno lice: Stakić Milomir (kazna od 40 godina).

Kao što je već rečeno kaznu izdržavaju tri lica hrvatske nacionalnosti i to Miroslav Bralo koji izdržava kaznu u Švedskoj (kazna od 20 godina), Prlić Jadranko u Velikoj Britaniji (kazna od 25 godina) i Bruno Stojić u Austriji (kazna od 20 godina).

U pritvorskoj jedinici se, zaključno sa avgustom 2019. godine, nalazila dva pravosnažno osuđena lica koja čekaju na upućivanje u zemlju u koju će izdržavati kaznu i to jedno lice srpske nacionalnosti (Radovan Karadžić) te jedno lice hrvatske nacionalnosti (Milivoj Petković).

U pritvoru u Sheveningenu su se nalazila i tri lica protiv kojih se još vodi proces pred MMKS (Ratko Mladić, Jovica Stanišić i Franko Simatović).

8.2. Postupanje po zahtjevima MKSJ/MMKS

Prije svega, neophodno je istaći da se u ranijem periodu najveći broj zahtjeva, od strane MKSJ, odnosio na predmete koji su se nalazili u fazi istrage ili u postupku pred Pretresnim vijećem MKSJ.

S obzirom na to da je, kako je već prethodno pomenuto, u prvostepenom postupku ostao tek predmet koji se vodi pred MMKS u ponovljenom suđenju protiv Stanišića i Simatovića, a imajući u vidu da nema novih optužnica, niti predmeta koji se nalaze u pretpretresnoj fazi postupka, drastično je smanjen i broj zahtjeva od strane MKSJ/MMKS prema institucijama Republike Srpske.

Tokom izvještajnog perioda Centru i MUP-u RS je dostavljeno 15 pisanih zahtjeva na postupanje i to prema pravilu 39 Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ, odnosno pravilu 36 Pravilnika o postupku i dokazima MMKS, a koji su se odnosili na provjere adresa prebivališta i kontakt telefona lica sa kojima su istražioci MKSJ u ranijem periodu obavili razgovore.

MUP RS u novembru 2018. godine zaprimio je zahtjev branioca generala Ratka Mladića za odobrenje kratkog uslovnog otpusta. Rješavajući po zahtjevu odbrane Vlada Republike Srpske donijela je Odluku o davanju garancije za privremeni boravak generala Mladića u Republici Srpskoj. Takođe, zaprimljen je i zahtjev branioca Stojana Župljanina za privremeni boravak na slobodi, a Vlada Republike Srpske postupajući po ovom zahtjevu je donijela Odluku o davanju garancija za privremeni boravak u Republici Srpskoj. Međutim, u oba slučaja privremeni boravak ovim licima nije odobren.

U izvještajnom periodu nije bilo obavezujućih naloga sudskog vijeća za svjedočenje (*subpoena ad testificandum*), a u vezi sa postupcima koji se vode pred MKSJ/MMKS.

Sve obaveze i nalozi koje su institucijama Republike Srpske dostavljene od strane MKSJ/MMKS izvršeni su u rokovima predviđenim propisima koji uređuju saradnju institucija Republike Srpske sa MKSJ/MMKS.

8.3. Saradnja sa advokatskim timovima odbrane lica optuženih pred MKSJ/MMKS

U skladu sa članom 6. Zakona o saradnji Republike Srpske sa Međunarodnim krivičnim sudom u Hagu sa svim zahtjevima odbrane optuženih lica za prikupljanje dokaza postupa se na identičan način kao i sa zahtjevima MKSJ/MMKS, a u skladu sa Pravilnikom o postupku i dokazima MKSJ/MMKS.

Kada je u pitanju Centar, saradnja je posebno intenzivna sa timovima odbrane u predmetima protiv Ratka Mladića i Radovana Karadžića. Po zahtjevima ovih timova odbrane dostavljena je dokumentacija, ekspertize, studije i drugi dokazni materijali koji su korišćeni i ulagani u sudske spise, a čije je dokazna vrijednost uglavnom verifikovana od strane suda. Posebno se to odnosi na saradnju sa timom odbrane generala Mladića kojem je pružena pomoć u obezbjeđivanju potrebnih podataka za aktuelni proces i to konkretno radi

ustupanja arhivske građe i dokumentacije neophodne u cilju pripreme odbrane u skladu sa načelima i procedurama MKSJ/MMKS, a sve u skladu sa zahtjevima za obezbjeđenje potrebne podrške svjedocima odbrane.

Cijeneći navedeno, može se konstatovati da je najveća praktična operacionalizacija istraživanja koja Centar provodi konkretno i praktično afirmisana kroz ova dva predmeta. U cilju što efikasnije saradnje, Centar je održao desetine radnih sastanaka sa advokatskim timovima odbrane na području Republike Srpske, Srbije i u Hagu.

Saradnja sa timovima odbrane lica optuženih pred MKSJ/MMKS nastaviće se i u narednom periodu, a u domenu nadležnosti Centra po pitanju saradnje sa MKSJ/MMKS i u skladu sa novopristiglim zahtjevima.

8.4. Status Arhiva MKSJ

MKSJ je zvanično prestao sa radom 31.12.2017. godine. Kao jedno od najvećih otvorenih pitanja nakon prestanka rada ove institucije nameće se rješavanje statusa arhiva i arhivske građe koje je MKSJ prikupio u svom radu.

MKSJ je i ranije obavljao konsultacije sa predstavnicima zemalja u regionu oko nasljeđa ovog suda, koje bi trebalo biti ustupljeno nasljednicima kada sud prestane sa radom.

S tim ciljem se od polovine 2016. godine organizuje niz javnih skupova u vezi s nasljeđem MKSJ, što se nastavilo i tokom 2017. godine. S tim u vezi, jedna od najvažnijih konferencija o nasljeđu MKSJ održana je u Sarajevu 22-24.06.2017. godine, ali na ovu konferenciju nisu pozvani predstavnici zvaničnih institucija Republike Srpske.

Nasljeđe MKSJ u širem kontekstu zamišljeno je kao „ono što će MKSJ predati nasljednicima i drugima nakon gašenja suda“, a sastoji se, između ostalog, od:

- zaključaka MKSJ sadržanih u njegovim presudama;
- doprinosa razvoju međunarodnog prava;
- spisa i arhiva MKSJ i
- njegovog doprinosa vladavini prava u bivšoj Jugoslaviji i napretku međunarodne pravde.

Prema procjenama koje dolaze iz MKSJ, u njegovim arhivama nalazi se između 15 i 20 miliona stranica arhivske građe, kao i oko 13 hiljada artefakata (metaka, oružja, dijelova odjeće i dr.).

Vlada Republike Srpske je ovu problematiku prvi put razmatrala na sjednici održanoj 26.07.2007. godine i donijela sljedeći zaključak:

„Vlada Republike Srpske upoznala se sa Informacijom Republičkog sekretarijata za odnose sa MKSJ u Hagu i istraživanje ratnih zločina o potrebi aktivnog uključivanja ove institucije u proceduru dobrovoljno ustupljene, kao i oduzete arhivsko-dokazne i materijalne građe institucija Republike Srpske, korišćene u postupcima pred Međunarodnim tribunalom u Hagu. Vlada je mišljenja da se u ovom slučaju radi o arhivsko-dokumentacionoj građi, koja je vlasništvo institucija Republike Srpske i da se ona treba isključivo njima i vratiti.“

Takođe, Narodna skupština Republike Srpske je na sjednici održanoj 27.06.2013. godine usvojila Deklaraciju o uzrocima, karakteru i posljedicama tragičnog oružanog sukoba u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 92/13) u kojoj se, između ostalog, u tački 10. precizira stav Narodne skupštine Republike Srpske o ovom pitanju:

„Narodna skupština Republike Srpske zahtijeva vraćanje Republici Srpskoj dokumentacije koja je odnesena i predana Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju, a u vezi sa predmetima koji su protiv građana Republike Srpske vođeni i pravosnažno okončani pred ovim i sudovima u Bosni i Hercegovini.“

Istovremeno, pojedine institucije u Federaciji Bosne i Hercegovine i dalje zahtijevaju da se kompletna arhiva MKSJ, po prestanku njegovog rada, arhivira u Sarajevu.

Postupajući u skladu sa zaključcima Vlade Republike Srpske i stavom Narodne skupštine Republike Srpske o ovom pitanju, a nakon što je Centar dobio informacije o mogućem ustupanju arhivske građe MKSJ određenim subjektima u Bosni i Hercegovini, Centar je u toku 2016. godine započeo određene aktivnosti kako bi ova građa iz Republike Srpske bila vraćena njenim institucijama. Te aktivnosti su podrazumijevale upućivanje nekoliko dopisa i održavanje sastanaka sa rukovodiocima MKSJ/MMKS, oficijom za vezu sa MKSJ iz reda srpskog naroda, te predstavnicima Kancelarije programa *Outreach* u Sarajevu.

Centar je 11.01.2017. godine putem Ministarstva pravde Republike Srpske uputio na usvajanje Vladi Republike Srpske Informaciju o uspostavljanju informacionih centara od strane MKSJ u kojoj su navedene dotadašnje aktivnosti Centra. Na osnovu toga, Vlada Republike Srpske je 26.01.2017. godine donijela Zaključak da jedan od informacionih centara MKSJ treba uspostaviti u okviru Centra i zadužila Ministarstvo pravde i Centar da sa predstavnicima MKSJ i MMKS preduzmu aktivnosti u cilju zaključivanja Sporazuma o uspostavljanju Informacionog centra.

U cilju realizacije ovog zaključka, Centar je 13.02.2017. godine uputio dopis oficiru za vezu sa MKSJ iz reda srpskog naroda u kojem je upoznat sa Zaključkom Vlade Republike Srpske, te je zatraženo da on organizuje sastanak sa relevantnim predstavnicima MKSJ i MMKS, a dva dana nakon toga Centar je uputio i direktan zahtjev za održavanje sastanka predsjednicima MKSJ i MMKS, te sekretaru MKSJ. S obzirom na to da nije bilo odgovora na ove zahtjeve, 27.03.2017. godine upućena je urgencija oficiru za vezu sa MKSJ iz reda srpskog naroda, odnosno 19.04.2017. godine predsjednicima MKSJ i MMKS, te sekretaru MKSJ. Na kraju, 03.07.2017. godine Centar je ponovo uputio dopis predsjedniku MKSJ Karmelu Agijusu u kojem ga je još jednom pozvao na održavanje sastanka i konsultacija o mogućnostima uspostavljanja Informacionog centra u Banjoj Luci.

S obzirom na to da iz MKSJ nikada nije stigao ni jedan odgovor na ove dopise, Centar je 24.08.2017. godine predložio Vladi Republike Srpske da se iz postojećih kapaciteta Centra, a uz podršku Ministarstva pravde i Vlade i uz saradnju grada Banja Luka, uspostavi informacioni centar sa relevantnom dokumentacijom i bazama podataka, a što bi bilo dostupno naučnoj i drugoj zainteresovanoj javnosti kako za istraživanja tako i za upoznavanja sa relevantnim činjenicama o dešavanjima u proteklom ratu. Vlada Republike Srpske je ovaj prijedlog prihvatila, te je svojim zaključkom od 07.09.2017. godine zadužila Ministarstvo pravde i Centar da na području grada Banja Luka uspostave informacioni centar.

U cilju realizacije ovog zaključka Centar je uspostavio kontakt sa rukovodstvom

Gradske uprave grada Banja Luka, prije svega u cilju obezbjeđenja adekvatnog prostora budućeg informacionog centra.

Tokom 2018. godine Centar je nastavio provoditi aktivnosti na rješavanju ovog pitanja. Najprije je 13.03.2018. godine upućen dopis predsjedniku MMKS Teodoru Meronu u kojem su ponovo iznijete namjere Centra oko osnivanja informacionog centra, te je naglašeno da na ranije dopise Centar nije dobio odgovor. Konačno, Teodor Meron je poslao odgovor 29.03.2018. godine u kojem je naveo da je interes Centra za osnivanje informacionog centra ohrabrujući, te je izrazio spremnost da MMKS pomogne u smislu omogućavanja pristupa digitalnim kopijama javnih dokumenata koja se nalaze u Arhivu MMKS.

Nakon brojnih molbi za održavanjem sastanka sa predstavnicima MMKS, predstavnici Centra su 23.05.2018. godine u Istočnom Sarajevu održali sastanak sa šefom Kabineta i glavnim pravnim savjetnikom predsjednika MMKS gospođom Gabrijelom Mekintajer na kojem je razgovarano o mogućnostima da MMKS pomogne i podrži osnivanje informacionog centra u Banjoj Luci. Nakon ovog sastanka, predsjednik MMKS Teodor Meron je poslao Centru pismo u kojem je navedeno da je on zadužio registrara MMKS da pripremi nacrt Memoranduma o razumijevanju između MMKS i Centra, a kojim bi bile regulisane međusobne obaveze oko osnivanja budućeg informacionog centra u Banjoj Luci. Centar je 07.11.2018. godine uputio još jedan dopis predsjedniku MMKS Teodoru Meronu u kojem je tražena informacija u kojoj fazi se nalazi izrada pomenutog memoranduma, odnosno kada će se moći realizovati dogovorene aktivnosti.

Uprkos naporima Centra da uspostavi saradnju sa MMKS, iako je prošlo više od godinu dana od sastanka sa predstavnicima MMKS, Centar ni do danas nije dobio nikakav odgovor, odnosno dokumenta sa suđenja koja nemaju oznaku tajnosti.

Imajući u vidu da je arhiva MKSJ/MMKS veoma važna za Republiku Srpsku te da je stav da svi dokumenti koji pripadaju Republici Srpskoj budu vraćeni, institucije Republike Srpske i dalje će postupati u skladu sa Zaključkom Vlade Republike Srpske.

9. DRŽAVNA STRATEGIJA ZA RAD NA PREDMETIMA RATNIH ZLOČINA

Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine je u septembru 2007. godine formiralo Radnu grupu za izradu Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina i rješavanje pitanja vezanih za ratne zločine. Nakon toga, Savjet ministara BiH je na 71. sjednici, održanoj 29.12.2008. godine, usvojio Državnu strategiju za rad na predmetima ratnih zločina (u daljem tekstu: Strategija).

Cilj Strategije bio je da se na sveobuhvatan način riješe pitanja kršenja međunarodnog humanitarnog prava u ratu u Bosni i Hercegovini, te da se okonča veliki broj neriješenih predmeta ratnih zločina. Strategijom je bilo predviđeno rješavanje najsloženijih i najprioritetnijih predmeta ratnih zločina u roku od sedam godina (do kraja decembra 2015. godine), a ostalih predmeta ratnih zločina u roku od 15 godina (do kraja decembra 2023. godine), te odgovarajuća raspodjela predmeta između pravosuđa na nivou Bosne i Hercegovini, entiteta i Brčko distrikta BiH, u cilju što efikasnijeg procesuiranja predmeta ratnih zločina u postavljenim rokovima.

S ciljem praćenja i vršenja nadzora nad provođenjem Strategije i realizacije postavljenih ciljeva Savjet ministara BiH je 2009. godine je donio odluku o formiranju Nadzornog tijela za praćenje provođenja Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina (u daljem tekstu: Nadzorno tijelo). Nadzorno tijelo je od osnivanja održalo preko 70 sastanaka i usvojilo oko 300 zaključaka u vezi različitih aspekata implementacije Strategije i dostavilo ih relevantnim institucijama. Međutim, kako nadležne institucije u velikom broju slučajeva nisu realizovale zaključke Nadzornog tijela, javila se potreba za unaprijeđenjem mehanizama nadzora i kontrole nad provođenjem Strategije. S obzirom na to da svi ciljevi predviđeni Strategijom nisu ostvareni u zacrtanim rokovima, te imajući u vidu broj predmeta ratnih zločina u radu u tužilaštvima u Bosni i Hercegovini, javila se potreba za izmjenama i dopunama Strategije (revidiranom Strategijom).

Shodno navedenom, Savjet ministara BiH je na 98. sjednici, održanoj 12.04.2017. godine, donio Odluku o formiranju Radne grupe za izradu izmjena i dopuna Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina (u daljem tekstu: Radna grupa). Radnoj grupi nametnuta je obaveza da izradi i Savjetu ministara BiH dostavi Prijedlog izmjena i dopuna Strategije do kraja maja 2017. godine. U Radnu grupu imenovani su predstavnici: Ministarstva pravde BiH, Ministarstva bezbjednosti BiH, VSTS-a BiH, Nadzornog tijela, Federalnog ministarstva pravde, Ministarstva pravde Republike Srpske i Pravosudne komisije Brčko distrikta BiH. Članom 3. navedene odluke predviđeno je da stručnu pomoć Radnoj grupi pružaju predstavnici Suda BiH, Tužilaštva BiH, udruženja sudija Federacije BiH i Republike Srpske, kao i udruženja tužilaca Federacije BiH i Republike Srpske.

Za predstavnika ispred Republike Srpske, odnosno Ministarstva pravde Republike Srpske, imenovan je direktor Centra.

Imajući u vidu da prijedlog revidirane Strategije nije predložen u predviđenom roku, Savjet ministara BiH je na 118. sjednici, održanoj 19.10.2017. godine, donio Odluku o izmjeni Odluke o formiranju Radne grupe za izradu izmjena i dopuna Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina, kojom se produžava rok za izradu izmjena i dopuna Strategije za dodatnih 60 dana od dana objavljivanja u „Službenom glasniku BiH“ (ova odluka je objavljena u „Službenom glasniku BiH“, broj 83/17 od 17.11.2017. godine).

Radna grupa je održala ukupno 11 radnih sastanaka, te je jednoglasno prihvatila tekst revidirane Strategije koji je nakon toga upućen u dalju proceduru. Predstavnik Republike Srpske je tokom rada Radne grupe iznio određeni broj prijedloga koji bi išli u pravcu poboljšanja rada na procesuiranju ratnih zločina, od kojih je veći broj i uvršten u tekst revidirane Strategije.

Revidiranom Strategijom postavljeni su sljedeći ciljevi i rezultati koji se očekuju:

1. Procesuirati najsloženije i najprioritetnije predmete ratnih zločina pred Sudom BiH i Tužilaštvom BiH, a ostale predmete pred pravosudnim organima entiteta i Brčko distrikta BiH, sve do kraja 2023. godine;

2. Redovno ažuriranje evidencija o svim predmetima ratnih zločina koji se nalaze pred pravosuđem na nivou BiH;

3. Osigurati efikasno upravljanje predmetima ratnih zločina, odnosno njihovo raspoređivanje između pravosuđa na nivou Bosne i Hercegovine i pravosuđa entiteta i Brčko distrikta BiH, koje će omogućiti procesuiranje u zadatom vremenskom periodu;

4. Prioritetno procesuirati najodgovornije počinioce pred Sudom BiH uz pomoć usaglašenih kriterijuma za selekciju i prioritizaciju predmeta;

5. Nastaviti sa ujednačavanjem sudske prakse u predmetima ratnih zločina kako bi se osigurala pravna sigurnost i jednakost građana pred zakonom;

6. Dodatno ojačati kapacitete pravosuđa i policije u čitavoj Bosni i Hercegovini za rad na predmetima ratnih zločina;

7. Poboljšati ostvarenu saradnju sa zemljama u regionu po pitanju predmeta ratnih zločina u cilju napretka u cijelom regionu;

8. Nastaviti obezbjeđivati i unapređivati zaštitu, podršku i isti tretman svih žrtava i svjedoka u postupcima pred svim sudovima u Bosni i Hercegovini;

9. Ojačati uspostavljeni sistem kontrole i nadzora nad provođenjem mjera iz izmjena i dopuna Strategije.

Dakle, kao najznačajniji ciljevi koje predviđa revidirana Strategija mogu se smatrati:

- procesuiranje najsloženijih predmeta ratnih zločina pred Sudom BiH do kraja 2023. godine, dok bi se svi drugi predmeti procesuirali pred entitetskim i pravosuđem Brčko distrikta BiH u istom roku, uz napomenu da su definisani novi kriteriji za ocjenu složenosti predmeta koji bi trebali garantovati da će u radu Tužilaštva BiH ostati oko 300 najsloženijih predmeta;

- procesuiranje svih predmeta koji ostanu u radu Tužilaštva BiH će se vršiti po utvrđenoj listi prioriteta i to prema planovima rješavanja predmeta po godinama za Tužilaštvo BiH koji će se redovno ažurirati, uz napomenu da će predmeti protiv lica koja su obavljala visoke političke, vojne ili policijske pozicije imati prioritet u procesuiranju u odnosu na druge predmete koji ostanu u Tužilaštvu BiH;

- dodatno jačanje uloge Nadzornog tijela u praćenju provođenja revidirane Strategije na način da se predviđa uspostavljanje cjelovitog mehanizma izvještavanja Nadzornog tijela od strane nadležnih subjekata po pitanju realizacije mjera za koje su zaduženi, te su ovi subjekti obavezni redovno i periodično obavještavati Nadzorno tijelo o preduzetim aktivnostima i stepenu realizacije pojedinih ciljeva i mjera, kao i zaključaka, uputstava i preporuka Nadzornog tijela i

- utvrđivanje sistema odgovornosti za nesprovođenje strateških ciljeva i strateških mjera, a jedna od mjera kojom će se osigurati odgovornost nadležnih subjekata jeste donošenje obavezujućeg uputstva za tužioce koji rade na predmetima ratnih zločina kojim će se predvidjeti obaveza provođenja izmjena i dopuna Strategije (revidirane Strategije) te zaključaka, uputstava i preporuka Nadzornog tijela. Takođe, predviđeno je da VSTS BiH usvoji smjernice glavnim tužiocima Tužilaštva BiH, Tužilaštva Brčko distrikta BiH, Federalnog tužilaštva i Republičkog javnog tužilaštva RS o donošenju ovog uputstva za tužioce koji rade na predmetima ratnih zločina kojim će se predvidjeti obaveza provođenja mjera i rokova iz Strategije kao i odluka Nadzornog tijela.

Iz svega navedenog proizilazi da revidirana Strategija predstavlja dobru polaznu osnovu kako bi se uspješno okončali predmeti ratnih zločina u realnom vremenskom roku ukoliko, prije svega nosioci pravosudnih funkcija na nivou Bosne i Hercegovine, praktično sprovedu rješenja predviđena revidiranom Strategijom.

Treba naglasiti da je prijedlog revidirane Strategije razmatran i na sjednici Tima za koordinaciju aktivnosti istraživanja ratnih zločina i traženja nestalih lica koja je održana

07.02.2018. godine, te da su pozitivno mišljenje na tekst revidirane Strategije dali i predstavnici udruženja od javnog interesa koja su proistekla iz Odbrambeno-otadžbinskog rata (Boračka organizacija Republike Srpske, Republička organizacija porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila Republike Srpske, Savez logoraša Republike Srpske, Savez organizacija i udruženja ratnih vojnih invalida Republike Srpske i Udruženje žena žrtava rata Republike Srpske).

Takođe, Vlada Republike Srpske je u martu 2018. godine razmatrala Informaciju o revidiranoj Strategiji te je dato pozitivno mišljenje na predloženi tekst, uz napomenu da realizacija Strategije zavisi isključivo od nosilaca pravosudnih funkcija na nivou Bosne i Hercegovine.

Međutim, Savjet ministara BiH još nije razmatrao ovaj dokument, jer je nekoliko puta povlačen sa dnevnog reda, uz obrazloženje da je potrebna njegova dorada.

10. SLOŽENI PREDMETI RATNIH ZLOČINA NAD SRBIMA KOJI NISU PROCESUIRANI

Posebno se ističu predmeti krivičnih djela ratnog zločina počinjenih nad Srbima koji se mogu kvalifikovati kao složeni i prioritetni, a čije procesuiranje u zadatim rokovima, izvjesno je, u najvećem broju slučajeva neće biti okončano, te je upitno da li će počinioci ovih krivičnih djela ikada biti procesuirani. Kao neki od najočitijih primjera mogu se navesti:

- Masovni zločini nad građanima srpske nacionalnosti u Sarajevu

Odmah na početku sukoba u Bosni i Hercegovini u aprilu i maju 1992. godine počela su masovna hapšenja, mučenja i ubistva pripadnika srpskog naroda u Sarajevu što je trajalo sve do završetka ratnih dejstava.

Prema zvaničnim informacijama MUP-a RS, u deset sarajevskih opština, koje su tokom rata bile pod kontrolom tzv. Armije RBiH, evidentirano je 3.299 žrtava srpske nacionalnosti, dok SIPA raspolaže podacima o najmanje 2.700 žrtava.

Uprkos tome, Tužilaštvo BiH u potpunosti ignoriše ove činjenice i ne preduzima nikakve korake u cilju istrage ovih zločina.

Osim toga, veliki broj tijela žrtava ratnog zločina je sakriven, a zatim i premještan sa primarnih lokacija u sekundarne grobnice.

- „Dobrovoljačka ulica“

Bošnjačke snage su 02. i 03.05.1992. godine izvršili masakr u Dobrovoljačkoj ulici nad konvojem JNA koji se mirno povlačio iz Sarajeva. Tokom 2005. godine Centar javne bezbjednosti Istočno Sarajevo podnio je krivičnu prijavu protiv 15 lica osumnjičenih za ovu zasjedu.

U novembru 2007. godine Tužilaštvo BiH je konačno izdalo naredbu za sprovođenje istrage, međutim nije nastavljen rad na ovim optužnicama, iako izvori unutar Tužilaštva BiH ukazuju da su istražioci pronašli dodatne dokaze o počinjenim ratnim zločinima.

U januaru 2012. godine, Džud Romano, strani tužilac koji je imenovan odlukom visokog predstavnika, odlučio je da obustavi ovu istragu. Iako su porodice žrtava i MUP RS

blagovremeno podnijeli prigovore na ovu odluku, Tužilaštvo BiH nije donijelo svoju odluku po pitanju prigovora. Iako prema Zakonu o krivičnom postupku BiH nije definisan rok za rješavanje po prigovoru, u ovom slučaju je prekršeno pravno načelo postupanja u razumnom roku.

Zbog ovakvog postupanja Tužilaštva BiH porodice žrtava podnijele su apelaciju Ustavnom sudu BiH, te je Ustavni sud BiH 17.01.2018. godine donio odluku kojom je utvrđena povreda prava na zabranu podvrgavanja nehumanom postupku, te je naloženo Tužilaštvu BiH da bez daljnjih odgađanja preduzme mjere s ciljem odlučivanja o pritužbama porodica protiv naredbe o obustavi istrage iz 2012. godine, te da u roku od tri mjeseca obavijeste Ustavni sud BiH o preduzetim mjerama.

Ipak, Tužilaštvo BiH nije ispoštovalo ni odluku Ustavnog suda BiH, zbog čega je podnesena i krivična prijava protiv vršioca dužnosti glavnog tužioca.

Konačno, 20.11.2018. godine Tužilaštvo BiH je donijelo odluku kojom se van snage stavlja ranija naredba o obustavi istrage, te se naređuje ponovno otvaranje istrage protiv pet lica.

Trenutno je predmet u fazi istrage, a Centar je postupajućem tužiocu ustupio obimnu dokumentaciju u ovom predmetu.

- „Tuzlanska kolona“

Iako je tužilac MKSJ ocijenio da pet osumnjičenih u predmetu „Tuzlanska kolona“ može nositi oznaku „A“ (što znači da prema međunarodnim standardima ima dovoljno dokaza za postojanje osnovane sumnje za kršenje humanitarnog prava), te je uz to i Centar javne bezbjednosti Bijeljina podnio Tužilaštvu BiH 2005. godine novi dopunjeni izvještaj, Tužilaštvo BiH je tek 2009. godine podiglo optužnicu.

Međutim, ova optužnica se odnosila samo na izolovano krivično djelo koje je počinio jedan pripadnik policije, protiv jednog lica. Sud BiH je momentalno ustupio predmet Kantonalnom sudu u Tuzli koji je oslobodio optuženog. U maju 2009. godine Tužilaštvo BiH je obustavilo istragu protiv ratnog gradonačelnika Tuzle i drugih osumnjičenih za ovaj masakr. I u ovom slučaju prigovor nije riješen, čime je prekršeno načelo postupanja u razumnom roku.

- Slučaj „Jošanica“

Muslimanske snage su 19.12.1992. godine u mjestu Jošanica, opština Foča, izvršile zločin u kojem je na najbrutalniji način pobijeno 56 lica srpske nacionalnosti, mahom civila. Među pobijenima bilo je djece i starih lica, što, kao i činjenica da je zločin izvršen na veliki pravoslavni praznik i slavu Nikoljdan, posebno svjedoči o svireposti zločina.

Za navedeni zločin do sada niko nije odgovarao.

O neprocesuiranju ratnih zločina nad Srbima ilustrativno govori i podatak o broju podnesenih krivičnih prijava i izvještaja od strane MUP-a RS, kada se ima u vidu broj predmeta koji su pred pravosudnim institucijama procesuirani za zločine počinjene nad Srbima.

Pregled podnesenih krivičnih prijava i izvještaja prikazan je u tabeli 11.

Tabela 11. Pregled podnesenih krivičnih prijava – izvještaja i dopuna ranijih krivičnih prijava i izvještaja o postupanju po naredbama i zahtjevima tužilaštava u vezi krivičnih djela ratnog zločina izvršenih od 1992. do 1995. godine u vrijeme tragičnih sukoba u Bosni i Hercegovini

PERIOD PODNOŠENJA KRIVIČNIH PRIJAVA – IZVJEŠTAJA ILI DOPUNA	BROJ PRIJAVA –IZVJEŠTAJA ILI DOPUNA	BROJ PRIJAVLJENIH LICA	BROJ ŽRTAVA
od 1992. godine do kraja 2004. godine, odnosno do formiranja Tima	561	4.903	10.000
Od formiranja Tima 2005. godine do avgusta 2019. godine	552+2.127	2.856	13.964
2005. godina	45	1.177	4.604
2006. godine	56	451	5.809
2007. godine	43	170	870
2008. godine	64	86	322
2009. godine	156	508	736
2010. godine	28 + 182	91	341
2011. godine	23 + 156	41	49
2012. godine	30 + 242	103	211
2013. godine	23 + 201	61	281
2014. godine	24 + 259	64	177
2015. godine	20+227	33	148
2016. godine	18+289	45	196
2017. godine	14+427	18	176
2018. godine	8+144	8	44
01.01 -31.07.2019. godine	5+110	10	44
UKUPNO	1.118²² + 2.238²³ = 3.356	7.769	24.008

11. MOGUĆNOST PRUŽANJA POMOĆI PORODICAMA LICA ZA KOJE SE PROVEDE PRAVOSUDNI PROCESI ZA RATNE ZLOČINE

Zakonski osnov za donošenje odluka kojima se pruža pomoć porodicama lica za koje se provode pravosudni procesi za ratne zločine pred MKSJ, odnosno MMKS je propisan članom 22. Zakona o saradnji institucija Republike Srpske sa Međunarodnim krivičnim sudom u Hagu („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 52/01) koji glasi: „*Vlada Republike Srpske, posebnim propisom će regulisati materijalno obezbjeđenje lica iz Republike Srpske, koja se nalaze u pritvoru po odluci Tribunala ili organa Republike Srpske u skladu sa ovim zakonom, kao i članovima njihovih porodica*“.

Vlada Republike Srpske je na 133. sjednici održanoj 13.07.2017. godine donijela Odluku o jednokratnom materijalnom obezbjeđenju lica iz Republike Srpske koja se nalaze u pritvoru pri Međunarodnom krivičnom sudu za ratne zločine u Hagu za 2017. godinu, kojom je ovim licima utvrđena jednokratna novčana pomoć u ukupnom iznosu od 20.000 KM, odnosno 10.000 KM po licu koje se nalazi u pritvoru. Postupajući po Odluci Vlade, Centar je donio

²² Krivične prijave ili Izvještaji.

²³ Izvještaji o postupanju po naredbama i zahtjevima tužilaštva.

Pravilnik o dodjeli pojedinačne finansijske pomoći licima koja se nalaze u pritvoru pri MKSJ za 2017. godinu i pojedinačne pravne akte u cilju realizacije Odluke Vlade u predviđenom periodu te je ova odluka u potpunosti realizovana.

Kada je riječ o 2018. godini, Vlada Republike Srpske je na 171. sjednici, održanoj 05.04.2018. godine, donijela Odluku o jednokratnom materijalnom obezbjeđenju lica iz Republike Srpske koja se nalaze u pritvoru pri Međunarodnom krivičnom sudu za ratne zločine u Hagu za 2018. godinu („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 33/18) kojom se reguliše način i postupak pružanja jednokratnog materijalnog obezbjeđenja. Ovom odlukom licima koja se nalaze u pritvoru MKSJ, odnosno MMKS utvrđena je jednokratna novčana pomoć u ukupnom iznosu od 20.000 KM, odnosno po 10.000 KM za svako lice koje se nalazi u pritvoru. Postupajući po Odluci Vlade, Centar je donio Pravilnik o dodjeli pojedinačne finansijske pomoći licima koja se nalaze u pritvoru pri MKSJ za 2018. godinu i pojedinačne pravne akte u cilju realizacije Odluke Vlade u predviđenom periodu, te je ova Odluka u potpunosti realizovana.

Ova aktivnost je realizovana i tokom 2019. godine. Vlada Republike Srpske je, na 13. sjednici, održanoj 21.03.2019. godine, donijela Odluku o jednokratnom materijalnom obezbjeđenju lica iz Republike Srpske koja se nalaze u pritvorskoj jedinici pri Međunarodnom krivičnom sudu za ratne zločine u Hagu za 2019. godinu. Ovom odlukom utvrđena je pomoć u ukupnom iznosu od 20.000 KM, odnosno po 5.000 KM za svako od lica koja se nalaze u pritvorskoj jedinici. Postupajući po Odluci Vlade vršilac dužnosti direktora Centra donio je, uz saglasnost ministra pravde, Pravilnik o dodjeli pojedinačne finansijske pomoći licima iz Republike Srpske koja se nalaze u pritvorskoj jedinici pri Međunarodnom krivičnom sudu za ratne zločine u Hagu za 2019. godinu te pojedinačne pravne akte kako bi pomenuta odluka Vlade bila realizovana. Kao i prethodnih godina, i ova odluka je u potpunosti realizovana u predviđenim rokovima.

12. TRAŽENJE NESTALIH LICA

Neposredno nakon završetka rata na spisku nestalih Republike Srpske nalazilo se 5.280 nestalih lica i to 2.515 vojnika, 2.735 civila i 30 djece.

S obzirom na to da su mnogi slučajevi nestanka prijavljivani i nekoliko godina nakon završetka rata broj prijavljenih nestalih lica u narednim godinama se povećao.

Zaključno sa avgustom 2019. godine, Centar je u bazi podataka nestalih lica evidentirao ukupno 5.528 nestalih lica. Do danas je identifikovano 3.874 nestalih lica, a još se traži 1.654 lica i to 1.015 civila (od čega devetoro djece i 316 žena), 626 vojnika i 13 pripadnika MUP-a RS. Neki od posmrtnih ostataka još su pohranjeni u spomen-kosturnicama kao „N.N.“ (neidentifikovana) tijela i to u: Banjoj Luci (303), Istočnom Sarajevu (275) i Nevesinju (61). Ukupno, radi se o posmrtnim ostacima 639 neidentifikovanih tijela.

U periodu od 1995. do 01.01.2008. godine, riješena je sudbina 3.454 nestala lica (1.602 vojnika i 1.852 civila) sa popisa Kancelarije/Komisije za nestala lica Republike Srpske (u prosjeku 265 slučajeva godišnje). Za najveći dio pronađenih i identifikovanih lica postoje kompletni forenzički (sudsko-medicinski i kriminalističko tehnički) nalazi obrada tijela sa foto dokumentacijom i crtežom lica mjesta gdje su tijela pronađena, bilo da se radi o masovnoj, zajedničkoj ili pojedinačnoj grobnici.

Svi obdukcioni nalazi vezani za forenzičku obradu tijela, zapisnici o identifikaciji, foto dokumentacija lica mjesta i crteži lica mjesta vezani za pronalazak tijela postoje u arhivi Centra, dok je po jedan primjerak dokumentacije nakon obavljenih ekshumacija i forenzičkih obrada tijela dostavljen nadležnom sudu, odnosno tužilaštvu. Oni služe kao materijalni dokazi o počinjenim zločinima, zbog čega je i važno da ova dokumentacija ostane u Centru.

12.1. Problemi u traženju nestalih lica

Institut za nestala lica Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Institut) počeo je sa radom 01.01.2008. godine. Institut je preuzeo nadležnosti bivše Kancelarije za nestala lica Republike Srpske i tada dolazi do zastoja u procesu traženja nestalih lica srpske nacionalnosti. Primjera radi, za prvih pet mjeseci rada, identifikovano je 600 Bošnjaka i osam Srba, a ovakvi poražavajući rezultati u procesu traženja nestalih postali su praksa i narednih godina.

Tokom 2008. godine identifikovano je ukupno 1.009 tijela, od čega 54 Srba, tokom 2009. godine identifikovano ukupno 1.207 tijela, od čega samo 29 Srba, u 2010. godini identifikovano je 859 lica, od čega samo 51 Srbin, dok je 2011. godine identifikovano svega 52 Srba, koji su se vodili kao nestali. U 2012. godini identifikovano je 63 nestalih Srba (u Bosni i Hercegovini 46, dok su ostali identifikovani u Hrvatskoj), dok je 2013. godine identifikovano 39 lica srpske nacionalnosti u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj (u Bosni i Hercegovini 27, dok su ostali identifikovani u Hrvatskoj), a koji se nalaze u bazi podataka nestalih lica Republike Srpske.

Do pomaka u procesu traženja nestalih nije došlo ni tokom posljednjih pet godina, te je u 2014. godini identifikovano 18 lica, naredne 2015. godine 31, zatim 2016. godine 23 lica, 2017. godine 21 lice, a tokom 2018. godine identifikovano je 11 lica srpske nacionalnosti. Broj nađenih Srba od strane Instituta još je i manji jer se u većini slučajeva radi o tijelima koja su ekshumirana prije početka rada Instituta i tijelima koja su ekshumirana na području Hrvatske, a vode se u bazi podataka nestalih lica Centra.

Od 2008. do avgusta 2019. godine identifikovano je ukupno 400 lica srpske nacionalnosti, od čega 291 u Bosni i Hercegovini, 100 u Hrvatskoj i devet u Srbiji.

Treba napomenuti da su za 1.329 nestala lica sa spiska nestalih članovi porodica dali krv za DNK analizu, čime su stvorene sve pretpostavke za spajanje i dobijanje pozitivnih DNK nalaza. Međutim, Laboratorija za DNK analizu Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP), izvjestila je da se krvni i koštani uzorci ne podudaraju, odnosno da tijela ne mogu biti identifikovana, što je za porodice nestalih neprihvatljivo.

Za 314 nestalih lica još nema dovoljno krvnih uzoraka, a članovi porodica 27 nestalih odbili su da daju krv.

Dodatni problem oko krvnih uzoraka i identifikacija nastao je i zbog toga što je Međunarodna komisija za nestala lica (ICMP), u decembru 2017. godine, svoju laboratoriju premjestila u Hag. Laboratorija je prema saopštenju iz Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP) postala funkcionalna u martu 2018. godine, a ovo je izazvalo potpuni četvoromjesečni zastoj u identifikaciji nestalih lica.

Premještanje je izvršeno suprotno zakonima, procedurama i ranije postignutim sporazumima. Za premještanje nije pribavljena ni saglasnost Savjeta ministara iako je on jedan od saosnivača Instituta. Mora se istaći i to da je za premještanje uzoraka bila neophodna i prethodna saglasnost porodica nestalih, jer su porodice uzorke dale na korišćenje Međunarodnoj komisiji za nestala lica (ICMP). Međutim, ovo je urađeno bez pribavljanja bilo kakve saglasnosti. Međunarodna komisija za nestala lica (ICMP) premjestila je laboratoriju prije svega kako bi dobila na važnosti i na međunarodnom planu postala najrelevantniji faktor u procesu traženja nestalih, ne vodeći računa pri tome da će se na ovaj način dodatno komplikovati, usporiti i poskupjeti proces identifikacija. Posebno je apsurdno da se uzorci premještaju u Holandiju, ako se zna da je Zavod za sudsku medicinu u Banjoj Luci u potpunosti osposobljen za ovu vrstu poslova, a premještanje uzoraka u Zavod bilo bi neuporedivo jednostavnije, brže i jeftinije. Pored navedenog, otvara se problem iznošenja 80.000 koštanih uzoraka iz Bosne i Hercegovine, odnosno bioloških i genetskih uzoraka nestalih, te zaštite podataka članova porodica nestalih.

12.2. Saradnja institucija Republike Srpske i Instituta

Iako su institucije Republike Srpske u prethodnom periodu, u više navrata, predlagale Institutu potpisivanje sporazuma koji sadrži samo tehnička pitanja, a sve sa ciljem bržeg i efikasnijeg procesa traženja nestalih lica, kao i pomoći porodicama nestalih lica, predloženi sporazum o saradnji Institut je odbio.

Treba napomenuti da i je i članom 23. stav 4. Zakona o nestalim licima Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 50/04) propisano da će se saradnja Instituta sa drugim nadležnim organima u Bosni i Hercegovini koji raspoložu podacima koji su od značaja za traženje nestalih lica regulisati putem posebnog sporazuma, a kojim bi se trebalo utvrditi način saradnje i sva ostala važna pitanja.

Osnivanjem Centra, u čijim nadležnostima su i poslovi na traženju nestalih lica, pokušao se ostvariti napredak barem u saradnji sa srpskim predstavnicima u Institutu. Prvi korak učinjen je postizanjem dogovora između nadležnih u Centru i srpskog člana Kolegijuma direktora Instituta koji podrazumijeva način i metodologiju saradnje između ove dvije institucije, a odnosi se na sljedeće:

- organizovanje sastanaka predstavnika Centra i Instituta po potrebi, a najmanje dva puta mjesečno, u Sarajevu, odnosno Banjoj Luci, s ciljem da se zajednički radi na operativnim poslovima u procesu traženja nestalih lica, odnosno analiziraju svi slučajevi pojedinačno;

- u prijedlog naredbe za ekshumaciju, kada je riječ o nestalim Srbima, uvrstiti i omogućiti prisustvo predstavnika MUP-a RS, Centra, kao i Zavoda za sudsku medicinu Republike Srpske;

- organizovanje sastanaka sa predstavnicima Tužilaštva BiH, s ciljem da se trajno definiše prisustvo nadležnih iz Republike Srpske na ekshumacijama;

- obavljanje dodatnih konsultacija prije najave ekshumacije, a sve ekshumirane posmrtno ostatke obdukovati i identifikovati u Zavodu za sudsku medicinu Republike Srpske;

- ekshumirane posmrtno ostatke, za koje se pretpostavlja da su lica srpske nacionalnosti, do identifikacije pohranjivati isključivo u spomen-kosturnice u Republici Srpskoj;

- analizu svih posmrtnih ostataka koji su do sada ekshumirani, s ciljem da se utvrde slučajeve koji nisu iz kategorije nestalog lica i

- nakon što Institut dobije izvještaj o identifikaciji posmrtnih ostataka srpskih boraca i civila, izvještaj dostaviti Centru i analizirati svaki slučaj pojedinačno, a sve ovo uraditi prije nego što se porodice nestalih pozovu na identifikaciju.

S obzirom na to da je riječ o zaključcima koje je teško realizovati bez učešća svih strana koje aktivno učestvuju u ovom procesu, prije svega Tužilaštva i Suda BiH, kao i nerazumijevanja i politizacije cijelog procesa koji dolazi od strane bošnjačkih predstavnika u Institutu, sprovođenje i realizacija ovih zaključaka nemoguća je zbog opstrukcije drugih učesnika u procesu.

Važno je napomenuti da se o svim spornim pitanjima, kada je riječ o srpskim žrtvama, odnosno pronalazaženju, ekshumaciji i identifikaciji njihovih posmrtnih ostataka, govorilo na sastancima radne grupe koja okuplja srpske predstavnike iz Instituta (Kolegijum direktora, Savjetodavni i Upravni odbor), Centra, kao i srpske predstavnike u organima vlasti na nivou Bosne i Hercegovine. Ovi sastanci se održavaju na inicijativu i u organizaciji Centra.

Održano je niz sastanaka u Banjoj Luci i Istočnom Sarajevu, što je ocijenjeno kao veliki napredak u zajedničkom kreiranju aktivnosti koje će doprinijeti bržem procesu traženja nestalih lica srpske nacionalnosti u proteklom ratu, a koje će, takođe, spriječiti manipulacije žrtvama, što uporno već dugi niz godina, radi bošnjačka komponenta u Institutu, u saradnji sa Međunarodnom komisijom za nestala lica (ICMP) i Tužilaštvom BiH.

Kada se sumira sve što je prethodno rečeno, može se zaključiti samo jedno, a to je da se svjesno ne potpisuju bilo kakvi sporazumi kako bi se Institut smatrao jedinom relevantnom institucijom i da bi se prijedlozi i sugestije Centra smatrale ništavnim i neprihvatljivim, prije svega kada je riječ o odnosu Tužilaštva BiH prema ovoj instituciji.

12.3. Sporazum o preuzimanju uloge suosnivača za Institut za nestala lica Bosne i Hercegovine

Odlukom Savjeta ministara Bosne i Hercegovine, broj 167/13 od 10.07.2013. godine, formirana je Radna grupa zadužena da predloži izmjene propisa koje se odnose na izmjene upravljačke strukture Instituta. Odlukom je definisano da Radnu grupu čine: predstavnik Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, predstavnik Ministarstva spoljnih poslova BiH, predstavnik Ministarstva pravde BiH, predstavnik Ministarstva finansija i trezora BiH, predstavnik Vlade Federacije BiH, predstavnik Vlade Republike Srpske i predstavnik Vlade Brčko distrikta BiH.

Zadatak Radne grupe bio je da predloži izmjene propisa u dijelu koji se odnosi na organizaciju upravljačke strukture Instituta i da utvrđeni prijedlog uputi Savjetu ministara BiH na usvajanje.

Pravni položaj Instituta, koji je regulisan Sporazumom, atipičan je i nepoznat za naš pravni sistem, te predstavlja instituciju koja je poznata anglosaksonskim pravnim modelima

iz čega se, između ostalog, vidi presudan uticaj Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP) na stvaranje Instituta.

Naime, prema našem pravnom sistemu, institut se pravno određuje kao javna ustanova i od upravljačke strukture obavezno ima upravni odbor i direktora koji je inokosni organ upravljanja.

Takođe, u Bosni i Hercegovini instituti imaju status naučne ustanove sa obaveznim brojem zaposlenih lica sa naučnim zvanjima doktora i magistra nauka. Izuzev upravljačke strukture – Upravnog i Nadzornog odbora, te Kolegijuma direktora (kolegijalnog organa upravljanja), Institut, nastao sporazumom međunarodnog subjekta i Savjeta ministara BiH, nema elemente instituta kao javne ustanove, već predstavlja *sui generis* organ.

Radna grupa održala je pet sastanaka, na kojima su vođene oprečne rasprave, a stavovi predstavnika Vlade Republike Srpske bili su dijametralno suprotni u odnosu na stavove predstavnika Vlade Federacije BiH.

U pogledu stava Vlade Republike Srpske, treba naglasiti da je on usaglašen sa predstavnicima nevladinih organizacija iz Republike Srpske koje se bave pitanjem nestalih lica i obuhvatio je nekoliko ključnih aspekata.

Prvo što je potrebno definisati kroz izmjene i dopune Sporazuma je da jedini osnivač Instituta bude Savjet ministara BiH, što samim tim podrazumijeva da u tom slučaju ne postoji Sporazum, jer se on zaključuje između dvije strane, a u konkretnom slučaju, Savjet ministara BiH preuzima potpunu odgovornost za rad Instituta. Njegova nova upravljačka struktura se, dakle, mora regulisati kroz domaći pravni akt koji bi, na prijedlog Savjeta ministara BiH, donijela Parlamentarna skupština BiH.

Drugo, takođe važno, jeste učešće institucija Republike Srpske u izboru članova Kolegijuma direktora, Upravnog i Nadzornog odbora i to na način da Vlada Republike Srpske direktno predlaže člana Kolegijuma direktora, dva člana Upravnog odbora i člana Nadzornog odbora ili na način da Vlada Republike Srpske predlaže članove konkursne komisije, zatim daje saglasnost na izbor članova u Kolegijum direktora, Upravni i Nadzorni odbor iz Republike Srpske, te uspostavljanje mehanizma za podnošenje prijedloga od strane Vlade Republike Srpske za njihovo razrješenje.

Pošto su upravljačke strukture Instituta kolektivno tijelo, najvažnije je postići dogovor o tome da je jedini način odlučivanja u tom tijelu konsenzus i to na sljedeći način:

- Kolegijum direktora (čine ga tri člana), sve odluke donosi konsenzusom;
- Upravni odbor (čini ga šest članova), kvorum za rad Upravnog odbora čini natpolovična većina od ukupnog broja članova, s tim da je prisutan najmanje po jedan član iz svakog konstitutivnog naroda. Upravni odbor sve odluke donosi konsenzusom;
- Nadzorni odbor (čine ga tri člana), sve odluke donosi konsenzusom i
- Savjetodavni odbor (čine ga predstavnici udruženja porodica), a sve odluke se donose konsenzusom.

U prijedlogu je naglašeno da Nadzorni odbor treba da dobije proširenu nadležnost, a to je da, pored nadzora nad finansijskim aspektom rada Instituta, vrši nadzor i nad zakonitošću u radu, kao i kontrolu zakonitosti donesenih podzakonskih akata Upravnog odbora i Kolegijuma direktora.

Takođe, ovdje je predviđeno da, kada članovima Kolegijuma direktora istekne mandat, do okončanja konkursne procedure, Upravni odbor imenuje vršioca dužnosti Kolegijuma direktora na prijedlog Vlade Republike Srpske za predstavnika iz reda srpskog naroda, te na prijedlog Vlade Federacije BiH za predstavnike iz reda bošnjačkog i hrvatskog naroda.

Potrebno je ojačati i ulogu Savjetodavnog odbora, s obzirom na to da ovo tijelo čine predstavnici porodica nestalih lica, čije se mišljenje u potpunosti treba uvažavati.

Ovakav stav predstavnika Vlade Republike Srpske proizašao je iz razloga što bi uspostavljanje ovakve upravljačke strukture Instituta značilo i veću uključenost institucija Republike Srpske u izbor članova upravljačke strukture iz Republike Srpske. To bi, na neki način, značilo i uspostavljanje kontrole nad radom srpskih predstavnika u smislu odgovornosti prema Vladi Republike Srpske i obavezi poštovanja zvaničnih stavova.

Stav Vlade Federacije BiH je bio koncipiran na način da treba ukinuti Upravni i Nadzorni odbor, jer se na taj način stvaraju preduslovi za značajne finansijske uštede, što je potpuno neprihvatljivo. Ako bi se uspostavio samo Kolegijum direktora, kao jedina upravljačka struktura, moglo bi doći do blokade rada Instituta ili u još gorem slučaju, uspostavljanju Instituta u interesu jednog, a na štetu drugog naroda.

Treba naglasiti i to da su na četvrtom sastanku Radne grupe bili približeni stavovi i postignut okvirni kompromis da Vlada Republike Srpske napravi ustupak u dijelu koji se odnosi na Nadzorni odbor, odnosno da se on ukine, a da Vlada Federacije BiH prihvati da ostane Upravni odbor. Međutim, na posljednjem, petom sastanku, predstavnik Vlade Federacije BiH je odustao od daljeg usaglašavanja stavova i vratio se prvobitnom prijedlogu.

Za Vladu Republike Srpske bilo bi prihvatljivo ukidanje Nadzornog odbora, s obzirom na njegovu nadležnost da razmatra i provjerava urednost i zakonitost vođenja računovodstvenih knjiga i slično, jer bi te poslove preuzela Služba za reviziju BiH, a nadzor nad zakonitošću rada Instituta i kontrolu zakonitosti donesenih podzakonskih akata bi obavljalo nadležno ministarstvo.

Međutim, s obzirom na važnost ovog pitanja, a na insistiranje institucija Republike Srpske, ponovo je pokrenuto pitanje izmjene Sporazuma kako bi se Institut konačno reformisao. Razlozi za to su prije svega što se i dalje ne poštuje konsenzus prilikom odlučivanja u upravljačkim strukturama Instituta, da su članovima upravljačkih struktura istekli mandati i prije nekoliko godina, te preglasavanje.

Zajednička komisija za ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH, na 4. sjednici održanoj 19.05.2015. godine, usvojila je zaključak kojim se od Savjeta ministara BiH, između ostalog, traži da dostavi mišljenje povodom inicijative Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP), prema kojoj bi Savjet ministara BiH preuzeo nadležnosti Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP).

Savjet ministara BiH je na svojoj 12. sjednici, održanoj 25.06.2015. godine, usvojio zaključak kojim se zadužuje Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice da pripremi mišljenje o ovoj inicijativi. U skladu sa ovim zaključkom Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH pripremi je mišljenje u kojem je naglašeno da je potrebno uzeti u obzir ranije prijedloge predstavnika Republike Srpske.

U cilju realizacije Zaključka Savjeta ministara BiH, usvojenog na 51. sjednici održanoj 05.04.2016. godine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH pripremi je Prednacr

osnova za pokretanje postupka izmjena i dopuna Sporazuma o preuzimanju uloga suosnivača za Institut za nestala lica Bosne i Hercegovine.

S tim u vezi, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je zaduženo da pokrene postupak pregovora za izmjenu i dopunu Sporazuma sa Međunarodnom komisijom za nestala lica (ICMP), te je od Vlade Republike Srpske 03.08.2016. godine zatraženo da imenuje predstavnika u delegaciji koja će voditi pregovore o ovom pitanju.

Razmatrajući ovo pitanje Vlada Republike Srpske izrazila je saglasnost da treba ući u postupak izmjene i dopune Sporazuma, ali uz uvažavanje ranije iznesenih stavova Republike Srpske, te je kao člana delegacije imenovala direktora Centra.

Međutim, treba naglasiti da do danas nije održan nijedan sastanak na kojem bi se razmatralo ovo pitanje.

Treba napomenuti i to da je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH pripremlilo Sporazum o statusu i funkcionisanju Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP), kojim je predviđeno da ova komisija postane međunarodna organizacija sa diplomatskim imunitetom i privilegijama. Predsjedništvo BiH je u januaru 2016. godine donijelo Odluku o pristupanju Bosne i Hercegovine sporazumu, a Savjet ministara BiH je 06.04.2017. godine utvrdio prijedlog Odluke o ratifikaciji ovog sporazuma. S tim u vezi, Centar je 28.04.2017. godine uputio dopis Vladi i Narodnoj skupštini Republike Srpske u kojem je dato negativno mišljenje na ovaj sporazum iz razloga što ova inicijativa predstavlja nastojanje da se osigura legalitet pomenutog tijela koje je svoj rad u Bosni i Hercegovini započelo kao *ad hoc* komisija, zatim nevladina organizacija, da bi se danas ova komisija predstavljala kao međunarodna organizacija sa punim diplomatskim imunitetom i privilegijama u ravni sa OEBS-om, UN tijelima i drugim sličnim priznatim organizacijama. Tom prilikom su iznesene neke od negativnih činjenica do kojih je došlo dosadašnjim radom ove komisije: Međunarodna komisija za nestala lica (ICMP) je jedan od suosnivača Instituta i samim tim ima veliku ulogu u izboru njegove upravljačke strukture, ali i pored katastrofalnih rezultata koje Institut ima kada je riječ o traženju nestalih Srba Međunarodna komisija za nestala lica (ICMP) uporno brani Institut i za njegov rad ima samo riječi hvale; Međunarodna komisija za nestala lica (ICMP) je uspostavljanjem laboratorije za DNK analizu u Tuzli, a sada i njenim premještanjem u Hag, preuzeo proces identifikacije nestalih lica u Bosni i Hercegovini, deplasirajući i potpuno zaobilazeći kapacitete Republike Srpske, pri tome angažujući stručnjake sumnjivog kvaliteta, a kao posebno treba istaći da je u samoj laboratoriji došlo do miješanja krvnih uzoraka porodica nestalih lica čime je unazađen, a možda i zauvijek upropašten proces identifikacije; sekretarijat Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP) je poznat po izuzetno neprijateljskom odnosu prema predstavnicima institucija Republike Srpske u personalnom smislu i drugo.

S tim u vezi, eventualna ratifikacija bi značila prenos nadležnosti sa entitetskog na nivo Bosne i Hercegovine te bi se na takav način ozakonile i pravno regulisale sve neregularnosti u dosadašnjem radu Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP). Posebno je naglašeno i to da je ratifikacija navedenog sporazuma nepotrebna i pogrešna u ovom trenutku s obzirom na činjenicu da je konačno pokrenuto pitanje izlaska Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP) iz Instituta te da je stav Republike Srpske da je najvažnije reformisati Institut na način da on u budućem radu bude oslobođen bilo kakvog uticaja Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP).

Zbog svega navedenog, Centar će, zajedno sa Republičkom organizacijom porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila i uz konsultacije sa drugim nevladinim organizacijama, na nivou Bosne i Hercegovine pokrenuti pitanje ukidanja Instituta.

12.4. Nepozivanje predstavnika Republike Srpske u procesu ekshumacije i identifikacije tijela

Predstavnicima Centra, Zavoda za sudsku medicinu Republike Srpske i MUP-a RS, u nekim slučajevima, ne pozivaju se da učestvuju u procesu ekshumacija, obdukcija i identifikacija srpskih žrtava.

Zbog ove prakse u cijelom procesu, može se s pravom tvrditi da isključivanje ovih institucija ima za cilj prikrivanje ratnih zločina nad Srbima.

Primjera radi, tokom 2010. godine, u Zalazju kod Srebrenice, Institut je ekshumirao deset tijela po Naredbi Kantonalnog tužilaštva iz Tuzle i prevezao ih u Tuzlu na obdukciju i identifikaciju, iako u to vrijeme ovo tužilaštvo nije imalo ni stvarnu ni mjesnu nadležnost za provođenje ekshumacije na prostoru Republike Srpske. U javnosti su ih predstavili kao „žrtve genocida“, iako se znalo da je riječ o Srbima, što se 25.12.2010. godine potvrdilo i DNK analizom. Institut i Kantonalno tužilaštvo Tuzla, i pored niza zahtjeva predstavnika iz Republike Srpske i porodica nestalih Srba iz Srebrenice, nisu dozvolili da se predmet ustupi nadležnom Okružnom tužilaštvu Bijeljina ili Tužilaštvu BiH, već su pozvali porodice iz Republike Srpske na identifikaciju u Tuzlu kako bi ih dodatno ponizili. Svi dokazi, kao što su sudsko-medicinski nalazi, obdukcioni zapisnici, te zapisnici o identifikaciji, ostali su u Kantonalnom tužilaštvu Tuzla, iako ovo tužilaštvo nije nadležno za procesuiranje ratnih zločina nad ubijenim Srbima u Srebrenici.

Tokom 2012. godine, prema podacima nadležnih iz Republike Srpske, na planini Ozren je ekshumirana masovna grobnica sa pet tijela pripadnika Vojske Republike Srpske (u daljem tekstu: VRS), koje su na svirep način ubili pripadnici zloglasnog Odreda „El Mudžahid“. U procesu ekshumacije, obdukcije i identifikacije tijela angažovan je patolog iz Hrvatske, te predstavnici MUP-a Zeničko-dobojskog kantona, bez znanja institucija iz Republike Srpske, koja je tako ostala uskraćena za zvanične dokumente vezane za ovaj zločin.

Međutim, da bi se na neki način spriječile ovakve zloupotrebe, Centar je, na zahtjev porodica iz Republike Srpske, angažovao Zavod za sudsku medicinu Republike Srpske da ponovo obavi obdukciju, a obdukcioni nalaz dostavi Tužilaštvu BiH na dalje postupanje.

Ovakva praksa nepozivanja predstavnika Centra ponovila se i u novembru 2017. godine kada je na planini Ozren, lokalitet Podsjelovo, rađena ekshumacija masovne grobnice u kojoj se nalazilo pet tijela ubijenih pripadnika prnjavorske brigade iz maja 1995. godine. Predstavnicima Centra o ovoj ekshumaciji nisu ni obaviješteni, a operativno se na ovoj lokaciji intenzivno radilo od 1996. godine.

Odnos prema predstavnicima iz Republike Srpske u procesu ekshumacija zavisi od postupajućeg tužioca, a namjera i cilj Centra je da se na sistemski način, kroz uputstvo svim tužiocima Tužilaštva BiH ovo pitanje riješi i postane obaveza za sve tužioce koji postupaju u predmetima ekshumacija.

U tom smislu organizovan je sastanak sa rukovodiocem Odjeljenja za ratne zločine Tužilaštva BiH i postignut je dogovor da Tužilaštvo i Sud BiH izdaju naredbe po informacijama

dostavljenim od strane Centra, te da po informacijama Instituta u naredbe uvrštavaju i predstavnike Centra, kako bi aktivnim učestvovanjem u ekshumacijama pretpostavljenih srpskih tijela bila obezbijeđena transparentnost cijelog procesa. Ipak, i nakon ovog dogovora, pojedini postupajući tužioci Tužilaštva BiH izbjegavaju obavještavati institucije iz Republike Srpske.

Jedan od problema je i to da je od momenta dostavljanja informacije do izdavanja naredbe za ekshumaciju znalo proći i više godina. Poređenja radi, dok su nadležnost za ekshumacije imala okružna i kantonalna tužilaštva, ovakvi slučajevi rješavani su u roku od deset dana.

Takođe, potrebno je naglasiti da je Tužilaštvo BiH uzurpiralo nadležnosti u procesu traženja nestalih lica. Naime, Zakon o nestalim licima je u svemu *lex specialis* (poseban zakon). Taj zakon, kao i niz drugih podzakonskih akata i sporazuma (prvenstveno: Sporazum o preuzimanju uloge saosnivača za Institut za nestala lica BiH, zaključen između Savjeta ministara BiH i Međunarodne komisije za nestala lica), regulišu sva pitanja koja su u vezi sa traženjem, lociranjem, ekshumacijom, identifikacijom, predajom posmrtnih ostataka i evidencijom nestalih lica.

Svi ostali zakoni koji se primjenjuju u procesu traženja nestalih, pa i Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, imaju supsidijaran (pomoćan, sporedan ili akcesoran) karakter i spadaju u red *lex generalis* (opšti zakon) zakona, jer poznato je da u pravu vlada načelo: *lex specialis derogat legi generali* (u slučaju da opšti i posebni propisi regulišu isto područje – primijenije se posebni propisi).

U tom smislu, Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine primijenije se u dijelu koji se odnosi na pregled, ekshumaciju i obdukciju leša (čl. 103.), ali nakon što se pouzdano utvrdi da se radi o nestalim licima i to po nalogu Suda BiH.

Koncept, po kome se svaka radnja u postupku traženja, lociranja i ekshumacije mora provoditi uz prisustvo i finansiranje Tužilaštva BiH je nametnut, pri čemu je Tužilaštvo BiH uzurpiralo nadležnost koja mu ne pripada. Tako se dolazi u situaciju da Tužilaštvo BiH stalno usporava i onemogućava provođenje ekshumacija, pravdajući se nedostatkom novčanih sredstava. Suštinski, proces ekshumacije, asanacije, transporta tijela i druge povezane radnje su „vantužilačke“ i „vansudske“, i trebaju biti organizovane od strane Instituta i Centra kao mjerodavnih institucija. Tužilački angažman na terenu treba da se svodi na provođenje procesnih radnji obezbjeđivanja materijalnih dokaza po nalogu Suda BiH, a ne na aktivnosti materijalne (fizičke i logističke) podrške.

Imajući u vidu navedeno, potpuno su opravdani zahtjevi institucija Republike Srpske da okružna i kantonalna tužilaštva u skladu sa svojom mjesnom i stvarnom nadležnošću preuzmu proces ekshumacija, jer je praksa pokazala da je to brži i efikasniji način.

12.5. Nepostupanje Tužilaštva BiH po zahtjevima institucija Republike Srpske

Poseban problem u pronalasku nestalih lica sa popisa Republike Srpske predstavlja nepostupanje nadležnog Tužilaštva BiH po zahtjevima upućenim od strane nadležnih institucija iz Republike Srpske o lokacijama grobnica nestalih Srba. Navedeno nepostupanje se ogleda u činjenici da Tužilaštvo BiH za 20 lokacija grobnica na vrijeme (u razumnom roku) nije izdalo naredbe za ekshumacije, a prijedlozi za ekshumacije sa tačno određenom

mikrolokacijom su upućeni od strane institucija Republike Srpske. Nažalost ove lokacije su nepovratno izgubljene jer Tužilaštvo BiH nije ispoštovalo zahtjev za hitno postupanje.

Značajno je napomenuti da je do prenosa nadležnosti na Institut (2008. godine) i preuzimanja poslova ekshumacija od strane Tužilaštva BiH, ovaj proces obavljala Komisija/Kancelarija za nestala lica Republike Srpske. Naredbe za ekshumacije izdavali su okružna i kantonalna tužilaštva i čitav proces od pronalaska lokacije grobnice, ekshumacije, obdukcije i uzimanja uzoraka za DNK analizu i dostavljanje istih DNK laboratorijama završavala su se u roku od 15 dana. Danas ovi isti poslovi na Institutu, Tužilaštvu BiH i Međunarodnoj komisiji za nestala lica (ICMP), kao vlasniku DNK laboratorije, traju godinama, a rezultata o identifikovanim Srbima gotovo da nema.

12.6. Popis neidentifikovanih tijela u Bosni i Hercegovini

Instrukcijom Tužilaštva BiH iz 2013. godine predviđeno je da se izvrši pregled neidentifikovanih posmrtnih ostataka i obavi uvid stanja u mrtvačnicama i kosturnicama u Bosni i Hercegovini. Cilj ove aktivnosti bio je ubrzanje procesa identifikacije, kroz utvrđivanje sljedećih elemenata: ukupan broj posmrtnih ostataka u navedenim objektima; ukupan broj ekshumiranih tijela; datum i mjesto ekshumacije i izvorne oznake; ukupan broj tijela koja jesu, odnosno nisu iz kategorije nestalih lica i ostale relevantne podatke za svako tijelo kako je definisano Instrukcijom.

Instrukcijom je jasno propisano ko su nosioci ove aktivnosti (Tužilaštvo BiH, nadležna tužilaštva, Institut, postupajući vještaci sudske medicine, pripadnici ministarstava unutrašnjih poslova, predstavnici Centra i Međunarodne komisije za nestala lica – ICMP), te je propisana metodologija popisa nepoznatih tijela.

Iako je Instrukcija Tužilaštva BiH dostavljena svim okružnim, kantonalnim i Tužilaštvu Brčko distrikta BiH, sva nadležna tužilaštva u Republici Srpskoj, Federaciji BiH, kao i Tužilaštvo Brčko distrikta BiH, a na zahtjev Instituta i Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP), odustala su od Instrukcije Tužilaštva BiH o načinu i metodologiji popisa „N.N.“ tijela i izdaju naredbe Međunarodnoj komisiji za nestala lica (ICMP) za antropološku obradu tijela, što nije predviđeno Instrukcijom. Ovakav način rada nije prihvatljiv za Republiku Srpsku i njene institucije iz razloga što se na ovaj način neće utvrditi činjenično stanje neidentifikovanih tijela u Bosni i Hercegovini i veliki broj „slučajeva“ (koštani ostaci od već sahranjenih tijela) dobiće novu oznaku kroz antropološku obradu tijela po principu „jedan slučaj – jedno tijelo“, što će u konačnici dovesti do povećanja broja „nepostojećih žrtava“ na bošnjačkoj strani. Dakle, ono na čemu insistiraju institucije Republike Srpske je da se popis tijela radi isključivo u skladu sa Instrukcijom Tužilaštva BiH.

Međunarodna komisija za nestala lica (ICMP) završila je kompletan popis i forenzičku obradu tijela u spomen-kosturnicama u Republici Srpskoj - u Nevesinju, Istočnom Sarajevu i Banjoj Luci (ova tijela su u nadležnosti Okružnih tužilaštva u Istočnom Sarajevu, Trebinju, Bijeljini i Banjoj Luci). Na sastanku koji je održan u Okružnom tužilaštvu u Istočnom Sarajevu, predstavnici Centra iznijeli su stav da se popis tijela treba obaviti, ali su istovremeno bili protiv bilo kakve forenzičke obrade tijela, jer su ona već forenzički obrađena od strane Ekspertskog tima Republike Srpske i od strane antropologa Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP) te da za svako tijelo postoji odgovarajuća validna dokumentacija Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP) koja je predata nadležnim okružnim sudovima/tužilaštvima iz

Republike Srpske. Bez obzira na ove stavove forenzička obrada tijela je ponovo urađena. Posao popisa i forenzičke obrade tijela Međunarodna komisija za nestala lica (ICMP) nastavila je 05.06.2017. godine, kada je započela ovu aktivnost u Spomen-kosturnici u Banjoj Luci. Aktivnost antropološke obrade tijela u Banjoj Luci završena je u novembru 2017. godine. Iako su kompletne aktivnosti vezane za antropološku obradu tijela u spomen-kosturnicama u Republici Srpskoj završene u skladu sa instrukcijom Tužilaštva BiH nikada nije napravljen konačan izvještaj, jer se nije ni radio popis. Izvještaj su trebala da sačine tužilaštva uz saglasnost svih učesnika ovog procesa.

12.7. Izmještene i prikrivene masovne grobnice

Probleme u procesu traženja nestalih, pored ostalih, predstavljaju i izmještene grobnice, a ovaj problem posebno je izražen na području Sarajeva, Ozrena, Majevice, Goražda itd. Na Ozrenu je sa 10 lokacija izmješteno 124 tijela pripadnika VRS i srpskih civila. Značajno je napomenuti da je rukovodstvo bivše Federalne komisije za traženje nestalih lica, a sada rukovodstvo Instituta, tokom 1997. godine, Komisiji iz Republike Srpske nudilo informaciju o nestalim Srbima na Ozrenu za informaciju o nestalim Bošnjacima tokom 1995. godine u Srebrenici.

Komisija Vlade Republike Srpske za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine ustupila je, između ostalih, i rukovodiocima u Federalnoj komisiji za nestale informacije za 32 lokacije grobnica Bošnjaka u Srebrenici, a oni nikada nisu dali informaciju o nestalim Srbima i izmještenim grobnicama sa Ozrena.

Isto tako, u kasarnama u Federaciji BiH koje su tokom rata bile pod kontrolom tzv. Armije RBiH, a sada Oružanih snaga BiH, pronađene su masovne grobnice sa tijelima srpskih vojnika koji su tu bili zarobljeni i ubijeni. Tako je u kasarni Oružanih snaga BiH u Čapljini pronađena grobnica sa tri srpska tijela, dok je tokom septembra 2011. godine, u kasarni Oružanih snaga BiH „Adil Bešlić“ u Bijaću, pronađena masovna grobnica iz koje je do sada ekshumirano osam tijela vojnika VRS, a na toj lokaciji se traga za još sedam njih. Za postojanje ovih grobnica znali su i zvaničnici Oružanih snaga BiH, ali Centar o tome nikada nije obaviješten.

Takođe, tijela ubijenih sarajevskih Srba izmještan su u poslijeratnom periodu po raznim lokacijama, kako u Sarajevu, tako i iz Sarajeva u Visoko, a svi ovi poslovi rađeni su u organizaciji Kantonalnog suda i Federalne komisije za traženje nestalih lica. Imajući u vidu da su nestala lica u većini slučajeva predmet ratnog zločina, izuzetno teško se dolazi do informacija o grobnicama nestalih lica. Izvršioци zločina vješto prikrivaju grobnice, izmješčaju ih, a bilo je i slučajeva gdje su grobnice i minirane.

12.8. Nepostojanje centralne evidencije nestalih lica Bosne i Hercegovine (CEN BiH)

Uspostavljanje i verifikacija Centralne evidencije nestalih (u daljem tekstu: CEN) grubo se zloupotrebljava i to na način da bošnjački i hrvatski član Kolegijuma direktora Instituta, uz podršku Međunarodne komisije za nestale (ICMP), nastoje da iskrive istinu o karakteru proteklog rata u Bosni i Hercegovini. Osnovna namjena uspostavljanja CEN-a trebalo je da

bude unaprijeđenje procesa traženja nestalih, odnosno zakonska obaveza nadležnih, što, očigledno, nije slučaj u praksi. Potrebno je naglasiti da je, u skladu sa Zakonom o nestalim licima Bosne i Hercegovine, jasno definisana nadležnost Instituta da u roku od jedne godine od njegovog osnivanja (do 31.12.2008. godine) uspostavi CEN, međutim, Institut tu zakonsku obavezu nije ni do danas izvršio.

Problem oko uspostave CEN-a stvaraju predstavnici Instituta iz reda bošnjačkog i hrvatskog naroda. Tako su, primjera radi, na početku verifikovana samo ona lica koja su pronađena, identifikovana i predata porodicama, odnosno ona lica koja po Zakonu o nestalim licima nisu imala taj status i to sve, ponovo, sa unosom manjeg broja podataka od onoga što je zakonom predviđeno kao minimum. Uz dogovor i konsultacije sa srpskim predstavnicima u Institutu, radi se na uvođenju novih rubrika, u kojima će biti preciziran status (vojnici ili civili) i okolnosti stradanja određenog lica, kao i njegova nacionalna pripadnost.

Zbog toga, ali i zbog drugih uočenih nedostataka, srpski član Kolegijuma direktora Instituta je, u dva navrata, radnim nalogima obustavljao nezakoniti proces verifikacije, ali su ti nalozi poništavani odlukama Upravnog odbora Instituta, iako Upravni odbor na to nije imao pravo. Na sastancima radne grupe, o kojoj je bilo riječi u prethodnom dijelu Izvještaja, dogovoreno je da srpski predstavnici u Institutu obustave nezakonitu verifikaciju podataka u CEN-u, jer, između ostalog, namjera bošnjačke strane u Institutu, kao i Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP), vodi u pravcu da se po okončanju ovog posla trajno verifikuje sporni broj stradalih Bošnjaka u Srebrenici.

Jedan od primjera je veliki broj vojnika, pripadnika 28. divizije tzv. Armije RBiH, koji su stradali u i oko Srebrenice u periodu od 1992-1995. godine, koji na ovaj način nikada neće u zvaničnom popisu nestalih dobiti status vojnika ili civila, niti okolnosti nestanka/pogibije kao legitimni vojni cilj, već će ostati kao dobro poznata izreka da su nestali civili i dječaci.